

PUBLIUS
TERENTIUS AFER.

PUBLII TERENTII
AFRI
COMŒDIÆ SEX,

AD OPTIMORUM EXEMPLARIUM FIDEM RECENSITÆ.

Accesserunt variæ Lectiones e libris MSS. & Eruditorum Commentariis depromptæ.

TOMUS II.

LUTETIÆ PARISIORUM,

Apud { NATALEM LE LOUP, & JACOBUM MERIGOT, } Bibliopolas, ad crepidinem Augustinianorum.

M. DCC. LIII.

Cum Approbatione & Privilegio Regis.

PUBLII TERENTII
ADELPHI.

ACTA LUDIS FUNEBRIBUS, QUOS FECERE Q. FABIUS MAXIMUS, P. CORNELIUS AFRICANUS ÆMILII PAULI. EGERE L. ATTILIUS PRÆNESTINUS, MINUTIUS PROTHYMUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDII. TIBIIS SARRANIS. FACTA E GRÆCA MENANDRU. L. ANICIO, M. CORNELIO CONSULIBUS.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

PROLOGUS.
MICIO, senex, pater adoptivus Æschini.
DEMEA, senex, frater Micionis, pater Æschini, & Ctesiphonis.
ÆSCHINUS, filius Demeæ, & adoptatus a Micione.
CTESIPHO, frater Æschini.
SOSTRATA, mater Pamphilæ.
PAMPHILA, filia Sostratæ, & amica Æschini.
CANTHARA, nutrix Pamphilæ.
HEGIO, senex, cognatus Pamphilæ.
GETA, servus Sostratæ.
SANNIO, leno.
DROMO, servus Micionis.
SYRUS, servus Æschini.

PERSONÆ MUTÆ.

TIBICINA.
PARMENO, servus.

Scena est ATHENIS.

M. ANT. MURETI

ARGUMENTUM

IN ADELPHOS.

Micio, & Demea, duo dissimillimo fratres ingenio fuere : ille urbanam vitam secutus est, hic rusticam : ille cælebs vixit, hic uxorem duxit : ille ingenio lenissimo, hic asperrimo : ille mitis etiam in alienos, hic sævus etiam in suos : ille etiam in ira placidus, hic etiam citra iram ferox. Erant Demeæ filii duo : ex quibus natu majorem Æschinum sibi adoptavit Micio, eumque secum in urbe liberalissime indulgentissimeque educavit : minorem Ctesiphonem ruri secum severe inprimis ac restricte habuit pater. Æschinus multas meretrices, patre ad omnia connivente, adama-

vit; multa convivia celebravit; quæ denique juventus fert, ea omnia non libere modo, sed etiam licenter exercuit. Postremo usque eo progressus est: in virginem pauperculam quidem, sed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sostrata vidua sancte secum & pudice, ut poterat, educabat, noctu temulentus cùm incidisset, vim ei attulit, gravidamque fecit. Venit postea ad matrem illius, veniam petens, pollicensque se puellam uxorem ducturum. Ea fide data, & ignotum est, & tacitum. Ctesipho, cùm in urbem interdum ventitaret, ipse quoque Citharistriæ cujusdam amore correptus est. Totam ejus rei famam, ne qua emanaret, ac perveniret ad Demeam, in sese Æschinus transferebat. Tandem cùm leno, puellæ dominus, aut pecuniam sibi, quanti ea erat, vellet in manum dari, aut se eam alii venditurum minitaretur, adductus in summam desperationem Ctesipho, jam de relinquenda patria cogitabat, cùm Æschinus, re in-

tellecta, qui nullo neque pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per vim ingressus est, & ipsum & familiam contudit pugnis, puellamque per vim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota urbe rumor, venit Demea, Micionem objurgat, inclamat, testatur Deos atque homines, quod dissolutus, quod intemperans, quod vinosus, quod scortator, quod nullius bonæ rei Æschinus foret, omnem in Micione uno hærere culpam: Diis gratias agere, quod ille saltem, quem ipse ruri haberet, frugi ac temperans esset; rei studeret & famæ, illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tantum videlicet interesse inter suam & fratris disciplinam! Placat hominem, quantum in se est, Micio; jamque se ab eo expediverat, cùm supervenit aliud, quod majores etiam tumultus excitaret. Raptam ab Æschino citharistriam, perfertur ad matrem Pamphilæ; quæ quidem Pamphila ita erat ad pariendum vicina, ut jam e dolore laboraret. Quid faceret

misera? mutatum Æschini animum, se vero, filiamque suam proditas per summam perfidiam, ac desertas putabat. Getam servulum, qui pauperem familiam solus, ut poterat, alebat, mittit ad Hegionem, puellæ cognatum, jubetque ei rem, ut erat, exponere. Interea audierat Demea, suum quoque Ctesiphonem in raptione affuisse: jamque totus in fermento, ut aiunt, erat; cùm ei Syrus, servus vaferrimus, mendaciolum adspergit: venisse quidem rure Ctesiphonem; sed venisse objurgatum Æschinum; multa ei medio foro mala dixisse, deinde rediisse rus in præfecturam suam. Lacrumare gaudio Demea, & gratulari sibi, quod unum saltem haberet, in quo exstaret paternæ severitatis exemplum. Dum rus redit, incidit in Hegionem, a quo de constuprata per vim ab Æschino Pamphila intelligit. Denuo commotus, dum fratrem, ut in eum iram evomeret, quærit, obvium habuit mercenarium a villa,

ex quo sciscitatus de filio, accipit non esse ruri. Redit ad Syrum, a quo ei rursus novum mendatium, velut offa in os, ne latraret, objicitur. Quærit ubi fratrem reperire possit: id vero ita indicavit Syrus, ut infelix senex, dum illius verbis fidem habet, nequicquam omne oppidum perreptaverit. Interea Micio omnium ab Hegione certior factus, ipsemet ad mulieres profectus, jacentes jam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmaverat, tristitia ac mœrore confectas recreaverat, pollicitus se Æschino Pamphilam uxorem daturum. Venit Demea. Clamor, jurgium, convicia. Etiam eo præsente, servulus quidam Ctesiphonem per imprudentiam nominat. Ille cùm subito per vim in ædes irrupisset, quem jampridem putabat ruri fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique, eum accubantem cum amica, & suaviter potitantem deprehendit. Ibi vero tanta iracundia incitatus est, ut arderet. Satis diu

vociferatus cùm esset, tandem placida & composita Micionis oratione eo perducitur, ut, deposita vètere sævitia, benignus, affabilis, lepidus esse meditetur. Itaque ipso non permittente tantum, sed etiam jubente, puerpera domum traducitur: fiunt nuptiæ, lenoni numeratur argentum: Micio ipse Sostratam ducit uxorem; Hegioni datur, unde vivat: Syrus unà cum Phrygia uxore manumittitur. Cùm Micio, ceterique omnes, sed tamen præcipue Micio illam tantam, tam insperatam, tam subitam mutationem admiraretur, gravi & cordata oratione claudit fabulam Demea: si omnia profundere, si in omni libidine ac nequitia vivere, si totam rem helluationibus, scortationibus, largitionibus consumere libeat, nihilo id sua magis, aliquanto etiam minus, quo sibi minus ætatis supersit, quàm aliorum, interesse: sin corrigi se in loco, & modice coerceri atque admoneri velint, eum esse se, qui

id præstare possit. Permittuntur ei omnia. Ita fabula concluditur.

C. SULPICII APOLLINARIS PERIOCHA, SEU ARGUMENTUM IN ADELPHOS.

DUos cùm haberet Demea adolescentulos,
Dat Micioni fratri adoptandum Æschinum,
Sed Ctesiphonem retinet. Hunc citharistriæ
Lepore captum, sub duro ac tristi patre,
Frater celabat Æschinus; famam quoque
Amoris in se transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripuit. Vitiaverat
Idem Æschinus civem Atticam pauperculam,
Fidemque dederat hanc sibi uxorem fore.
Demea jurgare, & graviter ferre: mox tamen,
Ut veritas patefacta est, ducit Æschinus
Vitiatam, potitur Ctesipho citharistriam,
Exorato suo patre duro Demea.

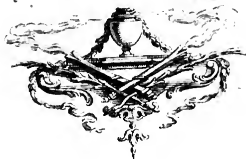
TERENTII ADELPHI.

PROLOGUS.

POSTQUAM Poëta sensit scripturam suam
Ab iniquis observari, & adversarios
Rapere in pejorem partem, quam acturi sumus,
Indicio de se ipse erit: vos eritis judices,
Laudíne, an vitio duci factum id oporteat.
Synapothnescontes Diphili comœdia est;
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In Græca adolescens est, qui lenoni eripit
Meretricem, in prima fabula. Eum Plautus locum
Reliquit integrum: eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos, verbum de verbo expressum extulit:
Eam nos acturi sumus novam. Pernoscite,
Furtúmne factum existimetis, an locum
Reprehensum, qui præteritus negligentia est.
Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Eum adjutare, assidueque una scribere,

Quod illi maledictum vehemens esse existimant,
Eam laudem hic ducit maximam, cùm illis placet,
Qui vobis universis, & populo placent;
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.
Dehinc ne expectetis argumentum fabulæ:
Senes qui primi venient, hi partem aperient,
In agendo partem ostendent. Facite, æquanimitas
Vestra Poëtæ ad scribendum augeat industriam.

H. Gravelot Del. P. Lebas Sculp

Lebas Sculp. *Gravelot Del.*

ACTUS I.

SCENA I.

MICIO.

TORAX... Non rediit hac nocte a cœna Æschinus,
Neque servulorum quisquam, qui adversum ierant.
Profecto hoc vere dicunt : si absis uspiam,
Aut ubi si cesses, evenire ea satius est
Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat
Irata, quàm illa, quæ parentes propitii.
Uxor, si cesses, aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, atque animo obsequi,
Et tibi bene esse soli, cùm sibi sit male.
Ego, quia non rediit filius, quæ cogito?

Quibus nunc solicitor rebus? ne aut ille alserit,
Aut uspiam ceciderit, aut perfregerit
Aliquid. Vah, quemquámne hominem in animum instituere, aut
Parare quod sit carius quam ipse est sibi!
Atque ex me hic natus non est, sed ex fratre. Is adeo
Dissimili studio est. Jam inde ab adolescentia,
Ego hanc clementem vitam urbanam, atque otium
Secutus sum: &, quod fortunatum isti putant,
Uxorem nunquam habui. ille contra, hæc omnia:
Ruri agere vitam, semper parce ac duriter
Se habere: uxorem duxit: nati filii
Duo: inde ego hunc majorem adoptavi mihi:
Eduxi a parvulo, habui, amavi pro meo:
In eo me oblecto: solum id est carum mihi.
Ille ut item contra me habeat, facio sedulo:
Do, prætermitto, non necesse habeo omnia
Pro meo jure agere: postremo, alii clanculum
Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia,
Ea ne me celet, consuefeci filium:
Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem, aut
Audebit, tanto magis audebit ceteros.
Pudore & liberalitate liberos
Retinere satius esse credo, *quam metu.*
Hæc fratri mecum non conveniunt, neque placent.
Venit ad me sæpe clamans: quid agis, Micio?
Cur perdis adolescentem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus sumptum suggeris?

Vestitu nimium indulges : nimium ineptus es.
Nimium ipse est durus, præter æquumque & bonum :
Et *errat longe, mea quidem sententia,*
Qui imperium credat gravius esse, aut stabilius,
Vi quod fit, quam illud, quod amicitia adjungitur.
Mea sic est ratio, & sic animum induco meum :
Malo coactus qui suum officium facit,
Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet :
Si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit.
Quem beneficio adjungas, ille ex animo facit :
Studet par referre ; præsens absensque idem erit.
Hoc patrium est, potius consuefacere filium
Sua sponte recte facere, quam alieno metu.
Hoc pater, ac dominus interest. Hoc qui nequit,
Fateatur nescire imperare liberis.
Sed estne hic ipsus de quo agebam ? & certe is est.
Nescio quid tristem video : credo jam, ut solet,
Jurgabit.

ACTUS I.

SCENA II.

MICIO. DEMEA.

MICIO.

SALVUM te advenire, Demea,
Gaudemus.

DEMEA.

Ehem, opportune: te ipsum quærito.

MICIO.

Quid tristis es?

DEMEA.

Rogas me, ubi nobis Æschinus
Siet, quid tristis ego sim?

MICIO.

Dixin' hoc fore?
Quid fecit?

DEMEA.

Quid ille fecerit! quem neque pudet
Quicquam, nec metuit quemquam, neque legem putat
Tenere se ullam. Nam illa, quæ antehac facta sunt,
Omitto;

Omitto : modo quid designavit ?

MICIO.

Quidnam id est?

DEMEA.

Fores effregit, atque in ædes irruit
Alienas : ipsum dominum, atque omnem familiam
Mulcavit usque ad mortem : eripuit mulierem
Quam amabat : clamant omnes indignissime
Factum esse. Hoc advenienti quot mihi, Micio,
Dixere! in ore est omni populo. Denique,
Si conferendum exemplum est, non fratrem videt
Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum hujus simile factum. Hæc cùm illi, Micio,
Dico, tibi dico; tu illum corrumpi sinis.

MICIO.

Homine imperito nunquam quicquam injustius,
Qui, nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.

DEMEA.

Quorsum istuc?

MICIO.

Quia tu, Demea, hæc male judicas.
Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare; non est, neque fores
Effringere. Hæc si neque ego, neque tu fecimus,
Non sivit egestas facere nos. Tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum fecisti inopia.
Injurium est; nam si esset unde id fieret,

Faceremus : & tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet,
Potius quam, ubi te expectatum ejecisset foras,
Alieniore ætate post faceret tamen.

DEMEA.

Pro Jupiter! tu me homo adigis ad insaniam.
Non est flagitium facere hæc adolescentulum?

MICIO.

Ah!
Ausculta, ne me obtundas de hac re sæpius:
Tuum filium dedisti adoptandum mihi:
Is meus est factus : si quid peccat, Demea,
Mihi peccat : ego illi maximam partem feram.
Obsonat? potat? olet unguenta? de meo.
Amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum:
Ubi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur : discidit
Vestem? resarcietur. Est, Diis gratia,
Et unde hæc fiant, & adhuc non molesta sunt.
Postremo, aut desine, aut cedo quemvis arbitrum:
Te plura in hac re peccare ostendam.

DEMEA.

Hei mihi!
Pater esse disce ab illis qui vere sciunt.

MICIO.

Natura tu illi pater es, consiliis ego.

DEMEA.

Tun' consulis quicquam?

MICIO.

Ah! si pergis, abiero.

DEMEA.

Siccine agis?

MICIO.

An ego toties de eadem re audiam?

DEMEA.

Curæ est mihi.

MICIO.

Et mihi curæ est. Verum, Demea,
Curemus æquam uterque partem; tu alterum,
Ego item alterum: nam ambos curare, propemodum
Reposcere illum est quem dedisti.

DEMEA.

Ah, Micio!

MICIO.

Mihi sic videtur.

DEMEA.

Quid istuc? tibi si istuc placet,
Profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet.
Jam si verbum unum posthac...

MICIO.

Rursum, Demea,
Irascere?

DEMEA.

An non credis? repetón' quem dedi?
Ægre est : alienus non sum : si obsto .... hem, desino.
Unum vis curem : curo. Et est Diis gratia,
Cùm ita, ut volo, est. Iste tuus ipse sentiet
Posterius... nolo in illum gravius dicere.

ACTUS I.

SCENA III.

MICIO.

NEc nihil, neque omnia hæc sunt, quæ dicit: tamen
Non nihil molesta hæc sunt mihi : sed ostendere,
Me ægre pati, illi nolui : nam ita est homo;
Cùm placo, adversor sedulo, & deterreo :
Tamen humane vix patitur. Verùm si augeam,
Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ,
Insaniam profecto cum illo. Etsi Æschinus
Nonnullam in hac re nobis facit injuriam.
Quam hic non amavit meretricem ? aut cui non dedit

Aliquid? postremo, nuper (credo, jam omnium
Tædebat) dixit velle uxorem ducere.
Sperabam jam defervisse adolescentiam:
Gaudebam. Ecce autem de integro! nisi, quidquid est,
Volo scire, atque hominem convenire, si apud forum est.

Lebas Sculp. *Gravelot Deli.*

ACTUS II.

SCENA I.

SANNIO. ÆSCHINUS.
TIBICINA. PARMENO.

SANNIO.

BSECRO, populares, ferte misero, atque innocenti auxilium;
Subvenite inopi.

ÆSCHINUS.

Otiose nunc jam illico hìc consiste.
Quid respectas? nihil pericli est: nunquam, dum ego adero, hic te
Tanget.

SANNIO.

Ego istam invitis omnibus...

ÆSCHINUS.

Quanquam est scelestus, non committet hodie unquam iterum ut vapulet.

SANNIO.

Audi, Æschine, ne ignarum fuisse te dicas morum meûm:
Ego leno sum.

ÆSCHINUS.

Scio.

SANNIO.

At ita, ut usquam fuit fide quisquam optima.
Tu quod te posterius purges, nolle hanc injuriam mihi
Factam esse, hujus non faciam: crede hoc, ego meum jus persequar:
Neque tu verbis solves unquam, quod re mihi male feceris.
Novi ego vestra hæc: nollem factum: dabitur jusjurandum, esse te
Indignum injuria hac; indignis cùm egomet sim acceptus modis.

ÆSCHINUS.

Abi præ strenue, ac fores aperi.

SANNIO.

Ceterum hoc nihil facis.

ÆSCHINUS.

I intro nunc jam.

SANNIO.

Atenim non sinam.

ÆSCHINUS.

Accede illuc, Parmeno:
Nimium abisti istoc, hìc propter hunc adsiste: hem, sic volo.
Cave nunc jam oculos a meis oculis quoquam demoveas tuos:
Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuo in mala hæreat.

SANNIO.

Istuc volo ego ipsum experiri.

ÆSCHINUS.

Hem! serva. Omitte mulierem.

SANNIO.

O facinus indignum!

ÆSCHINUS.

Geminabit, nisi caves.

SANNIO.

Hei misero mihi!

ÆSCHINUS.

Non innueram: verum in istam partem potius peccato tamen:
I nunc jam.

SANNIO.

Quid hoc rei est? Regnúmne, Æschine, hìc tu possides?

ÆSCHINUS.

ÆSCHINUS.

Si possiderem, ornatus esses ex tuis virtutibus.

SANNIO.

Quid tibi rei mecum est?

ÆSCHINUS.

Nihil.

SANNIO.

Quid? nostín' qui sim?

ÆSCHINUS.

Non desidero.

SANNIO.

Tetigín' tui quicquam?

ÆSCHINUS.

Si attigisses, ferres infortunium.

SANNIO.

Quî tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?
Responde.

ÆSCHINUS.

Ante ædes non fecisse erit melius hìc convicium:
Nam si molestus pergis esse, jam intro abripiere, atque ibi
Usque ad necem operiere loris.

SANNIO.

Loris liber?

ÆSCHINUS.

Sic erit.

SANNIO.

O hominem impurum ! hiccine libertatem aiunt æquam esse omnibus?

ÆSCHINUS.

Si satis jam debacchatus es, leno, audi si vis nunc jam.

SANNIO.

Egón' debacchatus sum autem, an tu in me?

ÆSCHINUS.

Mitte, atque ad rem redi.

SANNIO.

Quam rem? quo redeam?

ÆSCHINUS.

Jámne me vis dicere quod ad te attinet?

SANNIO.

Cupio, æqui modo aliquid.

ÆSCHINUS.

Vah! leno iniqua me non vult loqui.

SANNIO.

Leno sum, fateor, pernicies communis adolescentium,
Perjurus, pestis : tamen tibi a me nulla est orta injuria.

ÆSCHINUS.

Nam hercle etiam hoc restat.

SANNIO.

Illuc, quæso, redi, quo cœpisti, Æschine.

ÆSCHINUS.

Minis viginti tu illam emisti, quæ res tibi vertat male :
Argenti tantum dabitur.

SANNIO.

Quid, si ego illam nolo vendere,
Coges me ?

ÆSCHINUS.

Minime.

SANNIO.

Namque id metui.

ÆSCHINUS.

Neque vendendam censeo,
Quæ libera est : nam ego illam liberali assero causâ manu.
Nunc vide utrùm vis, argentum accipere, an causam meditari tuam.
Delibera hoc, dum ego redeo, leno.

ACTUS II.

SCENA II.

SANNIO.

Pro supreme Jupiter!
Minime miror, qui insanire occipiunt ex injuria.
Domo me eripuit, verberavit: me invito abduxit meam:
Homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi:
Ob malefacta hæc tantidem emptam postulat sibi tradier.
Verum enim, quando bene promeruit, fiat: suum jus postulat.
Age, jam cupio, modo si argentum reddat. Sed ego hæc hariolor.
Ubi me dixero dare tanti, testes faciet illico,
Vendidisse me: de argento somnium. Mox, cras redi.
Id quoque possum ferre, si modo reddat: quanquam injurium est.
Verum cogito id, quod res est; quando eum quæstum occeperis,

Accipienda, & mussitanda injuria adolescentium est.
Sed nemo dabit. Frustra egomet mecum has rationes puto.

ACTUS II.

SCENA III.

SYRUS. SANNIO.

SYRUS.

TACE, egomet conveniam ipsum: cupide accipiat jam faxo, atque etiam
Bene dicat secum esse actum. Quid istuc, Sannio, est quod te audio
Cum hero nescio quid concertasse?

SANNIO.

Nunquam vidi iniquius
Certationem comparatam, quam hæc hodie inter nos fuit:
Ego vapulando, ille verberando, usque ambo defessi sumus.

SYRUS.

Tua culpa.

SANNIO.

Quid agerem?

SYRUS.

Adolescenti morem gestum oportuit.

SANNIO.

Quî potui melius, qui hodie usque os præbui?

SYRUS.

Age, scis quid loquar?
Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum.

SANNIO.

Hui!

SYRUS.

Metuisti, si nunc de tuo jure concessisses paululum,
Atque adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime,
Ne non tibi istuc fœneraret?

SANNIO.

Ego *spem pretio non emo.*

SYRUS.

Nunquam rem facies: abi, nescis inescare homines, Sannio.

SANNIO.

Credo istuc melius esse: verum ego nunquam adeo astutus fui,
Quin, quidquid possem, mallem auferre potius in præsentia.

SYRUS.

Age, novi tuum animum: quasi quicquam tibi sint viginti minæ,
Dum huic obsequare. Præterea autem te aiunt proficisci Cyprum.

SANNIO.

Hem!

SYRUS.

Coëmisse hinc, quæ illuc veheres, multa; navem conductam; hoc scio,
Animus tibi pendet: ubi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages.

SANNIO.

Nusquam pedem. Perii hercle: hac illi spe hoc inceperunt.

SYRUS.

Timet:
Injeci scrupulum homini.

SANNIO.

O scelera! illud vide,
Ut in ipso articulo oppressit! Emptæ mulieres
Complures, & item hinc alia quæ porto Cyprum.
Nisi eò ad mercatum venio, damnum maximum est.
Nunc si hoc omitto, ubi illinc rediero, actum agam.
Nihil est, refrixerit res. Nunc demum venis?
Cur passus? ubi eras? ut sit satius perdere,

Quam aut hìc manere tam diu, aut tum persequi.

SYRUS.

Jámne enumerasti id quod ad te rediturum putes?

SANNIO.

Hoccine illo dignum est? hoccine incipere Æschinum?
Per oppressionem ut hanc mihi eripere postulet?

SYRUS.

Labascit. Unum hoc habeo: vide si satis placet,
Potius quam venias in periclum, Sannio,
Servésne, an perdas totum, dividuum face.
Minas decem corradet alicunde.

SANNIO.

Hei mihi!
Etiam de sorte nunc venio in dubium miser.
Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi.
Præterea colaphis tuber est totum caput.
Etiam insuper defraudet? nusquam abeo.

SYRUS.

Ut lubet.
Nunquid vis, quin abeam?

SANNIO.

Immo hercle hoc quæso, Syre,
Ut ut hæc sunt facta, potius quam lites sequar,
Meum mihi reddat, saltem quanti empta est, Syre.
Scio te non usum antehac amicitia mea:

Memorem me dices esse, & gratum.

SYRUS.

Sedulo

Faciam. Sed Ctesiphonem video: lætus est
De amica.

SANNIO.

Quid, quod te oro?

SYRUS.

Paulisper mane.

ACTUS II.

SCENA IV.

CTESIPHO. SYRUS. SANNIO.

CTESIPHO.

ABs quivis homine, cùm est opus, beneficium
accipere gaudeas:
Verum enimvero id demum juvat, si quem æquum
est bene facere, is facit.
O frater, frater! quid ego nunc te laudem? satis
certo scio,
Nunquam ita magnifice quicquam dicam, id virtus
quin superet tua:

Itaque unam hanc rem me habere præter alios præcipuam arbitror,
Fratrem homini neminem esse primarum artium magis principem.

SYRUS.

O Ctesipho.

CTESIPHO.

O Syre, Æschinus ubi est?

SYRUS.

Ellum, te expectat domi.

CTESIPHO.

Hem!

SYRUS.

Quid est?

CTESIPHO.

Quid sit? illius opera, Syre, nunc vivo.

SYRUS.

Festivum caput!

CTESIPHO.

Omnia sibi qui postputarit esse præ meo commodo:
Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in se transtulit:
Nihil pote supra. Sed quidnam? foris crepuit.

SYRUS.

Mane, mane. Ipse exit foras.

ACTUS II.

SCENA V.

ÆSCHINUS. SANNIO.
CTESIPHO. SYRUS.

ÆSCHINUS.

UBi est ille sacrilegus?

SANNIO.

Mén' quærit? num quidnam effert? occidi:
Nihil video.

ÆSCHINUS.

Ehem, opportune: te ipsum quærito: quid fit, Ctesipho?
In tuto est omnis res; omitte vero tristitiam tuam.

CTESIPHO.

Ego illam vero omitto, qui te fratrem habeam quidem. O mi Æschine,
O mi germane! ah, vereor coram in os te laudare amplius,
Ne id assentandi magis, quam quo habeam gratum, facere existimes.

ÆSCHINUS.

Age, inepte, quasi nunc non norimus nos inter nos, Ctesipho!
Hoc mihi dolet nos pene sero scisse, & pene in eum locum
Rediisse, ut, si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.

CTESIPHO.

Pudebat.

ÆSCHINUS.

Ah, stultitia est istæc, non pudor, tam ob parvulam
Rem pene e patria! Turpe dictu. Deos quæso ut istæc prohibeant.

CTESIPHO.

Peccavi.

ÆSCHINUS.

Quid ait tandem nobis Sannio?

SYRUS.

Jam mitis est.

ÆSCHINUS.

Ego ad forum ibo, ut hunc absolvam: tu intro ad illam, Ctesipho.

SANNIO.

Syre, insta.

SYRUS.

Eamus: namque hic properat in Cyprum.

SANNIO.

Ne tam quidem :
Quamvis etiam maneo otiosus hìc.

SYRUS.

Reddetur, ne
time.

SANNIO.

At ut omne reddat.

SYRUS.

Omne reddet : tace modo, ac sequere hac.

SANNIO.

Sequor.

CTESIPHO.

Heus, heus, Syre.

SYRUS.

Hem, quid est?

CTESIPHO.

Obsecro hercle, hominem istum impurissimum
Quamprimum absolvitote, ne, si magis irritatus siet,
Aliquà ad patrem hoc permânet, atque ego tum perpetuo perierim.

SYRUS.

Non fiet : bono animo es : tu cum illa te intus oblecta interim,

Et lectulos jube sterni nobis, & parari cetera.
Ego jam, transacta re, convertam me domum cum obsonio.

CTESIPHO.

Ita quæso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.

H. Gravelot inv *P. Lebas sculp*

ACTUS III.

SCENA I.

SOSTRATA. CANTHARA.

SOSTRATA.

BSECRO, mea tu nutrix, quid nunc fiet?

CANTHARA.

Quid fiet, rogas?

Recte edepol spero. Modo dolores, mea tu, occipiunt primulum,

Jam nunc times, quasi nunquam adfueris, nunquam tute pepereris.

SOSTRATA.

Miseram me! neminem habeo; solæ sumus: Geta autem hic non adest:

Nec quem ad obstetricem mittam, nec qui arcersat Æschinum.

CANTHARA.

Pol is quidem jam hic aderit: nam nunquam unum intermittit diem,
Quin semper veniat.

SOSTRATA.

Solus mearum miseriarum est remedium.

CANTHARA.

E re nata melius fieri haud potuit, quam factum est, hera:
Oblatum quando vitium est, quod ad illum attinet potissimum,
Talem, tali genere, tali animo, natum ex tanta familia.

SOSTRATA.

Ita pol est, ut dicis; salvus nobis, Deos quæso, ut siet.

ACTUS III.

SCENA II.

GETA. SOSTRATA. CANTHARA.

GETA.

NUNC illud est, quod, si omnes omnia sua consilia conferant,
Atque huic malo salutem quærant, auxilii nihil afferant,
Quod mihique, heræque, filiæque herili est. Væ misero mihi!
Tot res repente circumvallant, unde emergi non potest:
Vis, egestas, injustitia, solitudo, infamia.
Hoccine sæclum! ò scelera! ò genera sacrilega! ò hominem impium!

SOSTRATA.

Me miseram! quidnam est, quod sic video timidum & properantem Getam?

GETA.

Quem neque fides, neque jusjurandum, neque ulla misericordia

Repressit, neque reflexit, neque quod partus instabat prope,
Cui miseræ indigne per vim vitium obtulerat!

SOSTRATA.

Non intelligo
Satis, quæ loquatur.

CANTHARA.

Propius, obsecro, accedamus, Sostrata.

GETA.

Ah,
Me miserum! vix sum compos animi, ita ardeo iracundia.
Nihil est quod malim, quam illam totam familiam dari mihi obviam,
Ut iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc est recens:
Satis mihi id habeam, suppliciis dum illos ulciscar modo.
Seni animam primum extinguerem ipsi, qui illud produxit scelus:
Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum lacerarem modis!
Sublimem medium arriperem, & capite primum in terram statuerem,
Ut cerebro dispergat viam:
Adolescenti ipsi oculos eriperem, posthæc præcipitem darem.

Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.

Sed cesso hoc malo heram impertiri propere?

SOSTRATA.

Revocemus. Geta.

GETA.

Hem,

Quisquis es, sine me.

SOSTRATA.

Ego sum Sostrata.

GETA.

Ubi ea est? te ipsam quærito:

Te expecto: oppido opportune te obtulisti mihi obviam,

Hera.

SOSTRATA.

Quid est? quid trepidas?

GETA.

Hei mihi!

SOSTRATA.

Quid festinas, mi Geta?

Animam recipe.

GETA.

Prorsus.

SOSTRATA.

Quid istuc prorsus ergo est?

GETA.

Periimus ;

Actum est.

SOSTRATA.

Loquere, obsecro te, quid sit.

GETA.

Jam...

SOSTRATA.

Quid jam,

Geta ?

GETA.

Æschinus...

SOSTRATA.

Quid ergo is ?

GETA.

Alienus est ab nostra familia.

SOSTRATA.

Hem!

Perii. Quare ?

GETA.

Amare occepit aliam.

SOSTRATA.

Væ miseræ mihi!

GETA.

Neque id occulte fert : ab lenone ipsus eripuit palam.

SOSTRATA.

Satín' hoc certum ?

GETA.

Certum: hisce oculis egomet vidi, Sostrata.

SOSTRATA.

Ah,
Me miseram! quid credas jam? aut cui credas? nostrúmne Æschinum?
Nostram vitam omnium, in quo nostræ spes, opesque omnes sitæ erant;
Qui sine hac jurabat se unum nunquam victurum diem:
Qui se in sui gremio positurum puerum dicebat patris, ita
Obsecraturum, ut liceret hanc uxorem ducere!

GETA.

Hera, lacrimas mitte, ac potius, quod ad hanc rem opus est, porro prospice.
Patiamurne, an narremus cuipiam?

CANTHARA.

Au, au, mi homo, sanúsne es?
An hoc proferendum tibi videtur usquam esse?

GETA.

Mihi quidem non placet.
Jam primum, illum alieno animo a nobis esse, res ipsa indicat.
Nunc si hoc palam proferimus, ille inficias ibit, sat scio;

Tua fama, & gnatæ vita in dubium veniet. Tum, si maxime
Fateatur, cum amet aliam, non est utile hanc illi dari.
Quapropter quoquo pacto tacito est opus.

SOSTRATA.

Ah! minime gentium:
Non faciam.

GETA.

Quid ages?

SOSTRATA.

Proferam.

GETA.

Hem! mea Sostrata, vide quam rem agas.

SOSTRATA.

Pejore res loco non potis est esse, quam in hoc, quo nunc sita est.
Primum indotata est: tum præterea, quæ secunda ei dos erat,
Periit: pro virgine dari nuptum non potest. Hoc reliquum est.
Si infieias ibit, testis mecum est annulus, quem amiserat.
Postremo, quando ego conscia mihi sum, a me culpam hanc procul esse, nec

Pretium, neque rem ullam intercesse illa aut me indignam, experiar, Geta.

GETA.

Quid istuc? accedo, ut melius dicas.

SOSTRATA.

Tu, quantum potes, abi,

Atque Hegioni cognato hujus rem omnem narrato ordine:

Nam is nostro Simulo fuit summus, & nos coluit maxime.

GETA.

Nam hercle alius nemo respicit nos.

SOSTRATA.

Propera tu, mea Canthara,

Curre, obstetricem arcerse, cùm opus sit, ne in mora nobis siet.

ACTUS III.

SCENA III.

DEMEA.

DISPERII : Ctesiphonem audivi filium
Unà affuisse in raptione cum Æschino.
Id misero restat mihi mali, si illum potest,
Qui alicui rei est, etiam eum ad nequitiem abducere.
Ubi ego illum quæram? credo abductum in ganeum
Aliquò : persuasit ille impurus, sat scio.
Sed eccum ire Syrum video : hinc scibo jam ubi siet.
Atque hercle hic de grege illo est : si me senserit
Eum quæritare, nunquam dicet carnifex.
Non ostendam id me velle.

ACTUS III.

SCENA IV.

SYRUS. DEMEA.

SYRUS.

OMNEM rem modo seni,
Quo pacto se haberet, enarrâmus ordine.
Nihil quicquam vidi lætius.

DEMEA.

Pro Jupiter,
Hominis stultitiam!

SYRUS.

Collaudavit filium:
Mihi, qui id dedissem consilium, egit gratias.

DEMEA.

Disrumpor.

SYRUS.

Argentum adnumeravit illico:
Dedit præterea in sumptum dimidium minæ:
Id distributum sane est ex sententia.

DEMEA.

Hem!

Huic mandes, si quid recte curatum velis.

SYRUS.

Hem, Demea, haud aspexeram te: quid agitur?

DEMEA.

Quid agatur? vestram nequeo mirari satis
Rationem.

SYRUS.

Est hercle inepta, ne dicam dolo, atque
Absurda. Pisces ceteros purga, Dromo:
Congrum istum maximum in aqua sinito ludere
Tantisper: ubi ego venero, exossabitur;
Prius nolo.

DEMEA.

Hæccine flagitia!

SYRUS.

Mihi quidem non placent:
Et clamo sæpe. Salsamenta hæc, Stephanio,
Fac macerentur pulchre.

DEMEA.

Dii vestram fidem!
Utrum studióne id sibi habet, an laudi putat
Fore, si perdiderit gnatum? væ misero mihi!
Videre videor jam diem illum, cùm hinc egens
Profugiet aliquo militatum.

SYRUS.

O Demea,
Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est,
Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt,

Prospicere.

DEMEA.

Quid? istæc jam penes vos psaltria est?

SYRUS.

Ellam intus.

DEMEA.

Eho, an domi est habiturus?

SYRUS.

Credo, ut est

Dementia.

DEMEA.

Hæccine fieri!

SYRUS.

Inepta lenitas

Patris, & facilitas prava.

DEMEA.

Fratris me quidem

Pudet, pigetque.

SYRUS.

Nimium inter vos, Demea (ac

Non, quia ades præsens, dico hoc) pernimium interest.

Tu, quantus quantus es, nihil nisi sapientia es:

Ille, somnium. Sineres vero illum tu tuum

Facere hæc!

DEMEA.

Sinerem illum! aut non sex totis mensibus

Prius obfecissem, quam ille quicquam cœperet?

SYRUS.

Vigilantiam tuam tu mihi narras?

DEMEA.

Sic siet

Modò, ut nunc est.

SYRUS.

Ut quisque suum vult esse, ita est.

DEMEA.

Quid, eum vidistín' hodie?

SYRUS.

Tuúmne filium?

(Abigam hunc rus) Jamdudum aliquid ruri agere arbitror.

DEMEA.

Satín' scis ibi esse?

SYRUS.

Oh, quem egomet produxi.

DEMEA.

Optime est.

Metui ne hæreret hìc.

SYRUS.

Atque iratum admodum.

DEMEA.

Quid autem?

SYRUS.

Adortus jurgio fratrem apud forum

De psaltria istac.

DEMEA.

Aín' vero?

SYRUS.

Vah! nihil reticuit:
Nam, ut numerabatur forte argentum, intervenit
Homo de improviso: cœpit clamare: O Æschine,
Hæccine flagitia facere te? hæc te admittere
Indigna genere nostro?

DEMEA.

Oh! lacrimo gaudio.

SYRUS.

Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.

DEMEA.

Salvus sit; spero, est similis majorum suûm.

SYRUS.

Hui!

DEMEA.

Syre, præceptorum est plenus istorum ille.

SYRUS.

Phy!

Domi habuit unde disceret.

DEMEA.

Fit sedulo:
Nihil prætermitto: consuefacio: denique,
Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium
Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi.
Hoc facito.

SYRUS.

Recte sane.

DEMEA.

Hoc fugito.

SYRUS.

Callide.

DEMEA.

Hoc laudi est.

SYRUS.

Istæc res est.

DEMEA.

Hoc vitio datur.

SYRUS.

Probissime.

DEMEA.

Porro autem ...

SYRUS.

Non hercle otium est
Nunc mihi auscultandi: pisces ex sententia
Nactus sum: hi mihi ne corrumpantur, cautio est:
Nam id nobis tam flagitium est, quam illa, Demea,
Non facere vobis, quæ modo dixi: &, quod queo,
Conservis ad eundem istunc præcipio modum:
Hoc salsum est, hoc adustum est, hoc lautum est parum:
Illud recte, iterum sic memento: sedulo
Moneo, quæ possum pro mea sapientia.

Postremo, tanquam in speculum, in patinas, Demea,
Inspicere jubeo, & moneo quid facto usus siet.
Inepta hæc esse, nos quæ facimus, sentio:
Verum, quid facias? *ut homo est, ita morem geras.*
Nunquid vis?

DEMEA.

Mentem vobis meliorem dari.

SYRUS.

Tu rus hinc abis?

DEMEA.

Recta.

SYRUS.

Nam quid tu hìc agas,
Ubi, si quid bene præcipias, nemo obtemperet?

DEMEA.

Ego vero hinc abeo, quando is, quamobrem huc veneram,
Rus abiit: illum curo unum: ille ad me attinet:
Quando ita vult frater, de istoc ipse viderit.
Sed quis illic est quem video procul? estne Hegio
Tribulis noster? si satis cerno, is hercle est. Vah!
Homo amicus nobis jam inde a puero: Dii boni,
Næ illius modi jam magna nobis civium
Penuria est. Homo antiqua virtute ac fide.
Haud scio mali quid ortum ex hoc sit publice.
Quam gaudeo, ubi etiam hujus generis reliquias
Restare video! vah! vivere etiam nunc lubet.
Opperiar hominem hìc, ut salutem, & colloquar.

ACTUS III.

SCENA V.

HEGIO. GETA. DEMEA. PAMPHILA.

HEGIO.

PRo Dii immortales, facinus indignum! Geta,
Quid narras?

GETA.

Sic est factum.

HEGIO.

Ex illán' familia
Tam illiberale facinus esse ortum! O Æschine!
Pol haud paternum istuc dedisti.

DEMEA.

Videlicet
De psaltria hac audivit: id illi nunc dolet
Alieno; pater is nihili pendit! hei mihi!
Utinam hìc prope adesset alicubi, atque audiret hæc!

HEGIO.

Ni facient, quæ illos æquum est, haud sic auferent.

GETA.

In te spes omnis, Hegio, nobis sita est:
Te solum habemus: tu es patronus, tu pater.

Ille tibi moriens nos commendavit senex.
Si deseris tu, periimus.

HEGIO.

Cave dixeris:
Neque faciam, neque me satis pie posse arbitror.

DEMEA.

Adibo. Salvere Hegionem plurimum
Jubeo.

HEGIO.

Oh, te quærebam ipsum. Salve, Demea.

DEMEA.

Quid autem?

HEGIO.

Major filius tuus Æschinus,
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni,
Neque liberalis functus officium viri est.

DEMEA.

Quid istuc?

HEGIO.

Nostrum amicum noras Simulum, atque
Æqualem?

DEMEA.

Quidni?

HEGIO.

Filiam ejus virginem
Vitiavit.

DEMEA.

Hem!

HEGIO.

Mane, nondum audisti, Demea,
Quod est gravissimum.

DEMEA.

An quid est etiam amplius?

HEGIO.

Verò amplius : nam hoc quidem ferendum aliquo modo est:
Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia:
Humanum est. Ubi scit factum, ad matrem virginis
Venit ipsus ultro, lacrimans, orans, obsecrans,
Fidem dans, jurans se illam ducturum domum.
Ignotum est, tacitum est, creditum est. Virgo ex eo
Compressu gravida facta est : mensis hic decimus est:
Ille bonus vir nobis psaltriam, si Diis placet,
Paravit, quîcum vivat, illam deserit.

DEMEA.

Pro certón' tu istæc dicis?

HEGIO.

Mater virginis
In medio est, ipsa virgo : res ipsa. Hic Geta
Præterea, ut captus est servorum, non malus,
Neque iners, alit illas, solus omnem familiam
Sustentat. Hunc abduce, vinci, quære rem.

GETA.

Immo hercle extorque, nisi ita factum est, Demea:
Postremo non negabit, coram ipsum cedo.

DEMEA.

Pudet: nec, quid agam, neque quid huic respondeam,
Scio.

PAMPHILA.

Miseram me! differor doloribus.
Juno Lucina, fer opem, serva me, obsecro.

HEGIO.

Hem!
Numnam illa, quæso, parturit?

GETA.

Certe, Hegio.

HEGIO.

Hem!
Illæc fidem nunc vestram implorat, Demea:
Quod vos jus cogit, id voluntate impetret.
Hæc primum ut fiant, Deos quæso, ut vobis decet:
Sin aliter animus vester est, ego, Demea,
Summa vi defendam hanc atque illum mortuum,
Cognatus mihi erat: una a pueris parvuli
Sumus educti: una semper militiæ, & domi
Fuimus: paupertatem una pertulimus gravem.
Quapropter nitar, faciam, experiar, denique
Animam relinquam potius, quam illas deseram.
Quid mihi respondes?

DEMEA.

Fratrem conveniam, Hegio:

Is, quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.

HEGIO.

Sed, Demea, hoc tu facito cum animo cogites,
Quam vos facillime agitis, quam estis maxime
Potentes, dites, fortunati, nobiles,
Tam maxime vos æquo animo æqua noscere
Oportet, si vos vultis perhiberi probos.

DEMEA.

Redito: fient, quæ fieri æquum est, omnia.

HEGIO.

Decet te facere. Geta, duc me intro ad Sostratam.

ACTUS III.

SCENA VI.

DEMEA.

Non me indicente hæc fiunt: utinam hoc sit modo
Defunctum: verum nimia illæc licentia
Profecto evadet in aliquod magnum malum.
Ibo, requiram fratrem, ut in eum hæc evomam.

ACTUS III.

SCENA VII.

HEGIO.

BONO animo fac sis, Sostrata, & istam, quàm potes,
Fac consolere. Ego Micionem, si apud forum est,
Conveniam, atque, ut res gesta est, narrabo ordine:
Si est ut facturus officium siet suum,
Faciat: sin aliter de hac te ejus sententia est,
Respondeat mihi, ut, quid agam, quamprimum sciam.

Gravelot del. *J.E. Lebas Sculp.*

ACTUS IV.

SCENA I.

CTESIPHO. SYRUS.

CTESIPHO.

In' patrem hinc abiisse rus?

SYRUS.

Jam dudum.

CTESIPHO.

Dic sodes.

SYRUS.

Apud Villam est. Nunc eum maxime operis aliquid facere credo.

CTESIPHO.

Utinam quidem;

Quid cum salute ejus fiat, ita se defatigaret velim,
Ut triduo hoc perpetuo e lecto prorsus nequeat surgere.

SYRUS.

Ita fiat, & istoc, si quid potis est, rectius.

CTESIPHO.

Ita: nam hunc diem
Misere nimis perpetuum, ut cœpi, cupio in lætitia degere:
Et illud rus nulla alia causa tam male odi, nisi quia prope est:
Quod si abesset longius,
Prius nox oppressisset illic, quam huc reverti posset iterum.
Nunc, ubi me illic non videbit, jam huc recurret, sat scio:
Rogitabit me, ubi fuerim: quem ego hodie toto non vidi die.
Quid dicam?

SYRUS.

Nihilne in mentem?

CTESIPHO.

Nunquam quicquam.

SYRUS.

Tanto nequior.
Cliens, amicus, hospes nemo est vobis?

CTESIPHO.

Sunt. Quid postea?

SYRUS.

Hisce opera ut data sit.

CTESIPHO.

Quæ non data sit? non potest fieri.

SYRUS.

Potest.

CTESIPHO.

Interdiu: sed si hìc pernocto, causæ quid dicam, Syre?
Vah, quam vellem etiam noctu amicis operam mos esset dari!

SYRUS.

Quin tu otiosus es: ego illius sensum pulchre calleo:
Cùm fervet maxime, tam placidum quàm ovem reddo.

CTESIPHO.

Quo modo?

SYRUS.

Laudarier te audit libenter: facio te, apud illum, Deum:
Virtutes narro.

CTESIPHO.

Meas?

SYRUS.

Tuas: homini illico lacrimæ cadunt,

Quasi

Quasi puero, gaudio. Hem tibi autem...

CTESIPHO.

Quidnam est?

SYRUS.

Lupus in fabula.

CTESIPHO.

Pater adest?

SYRUS.

Ipsus.

CTESIPHO.

Syre, quid agimus?

SYRUS.

Fuge modo intro, ego videro.

CTESIPHO.

Si quid rogabit, nusquam tu me... audistín'?

SYRUS.

Potín' ut desinas?

ACTUS IV.

SCENA II.

DEMEA. CTESIPHO. SYRUS.

DEMEA.

NÆ ego homo sum infelix! Primum, fratrem nusquam invenio gentium:
Præterea autem, dum illum quæro, a villa mercenarium
Vidi: is filium negat esse ruri: nec, quid agam, scio.

CTESIPHO.

Syre.

SYRUS.

Quid ais?

CTESIPHO.

Mén' quærit?

SYRUS.

Verum.

CTESIPHO.

Perii.

SYRUS.

Quin tu animo bono es.

DEMEA.

Quid hoc, malum, infelicitatis! nequeo satis decernere,
Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miseriis.
Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia:
Primus porro obnuntio: ægre solus, si quid fit, fero.

SYRUS.

Rideo hunc: primum ait se scire: is solus nescit omnia.

DEMEA.

Nunc redeo: si forte frater redierit, viso.

CTESIPHO.

Syre,
Obsecro, vide ne ille huc prorsus se irruat.

SYRUS.

Etiam taces?
Ego cavebo.

CTESIPHO.

Nunquam hercle hodie ego istuc committam tibi:
Nam me jam in cellam aliquam cum illa concludam: id tutissimum est.

SYRUS.

Age, tamen ego hunc amovebo.

DEMEA.

Sed eccum sceleratum Syrum.

SYRUS.

Non hercle hìc quidem durare quisquam, si sic fit, potest.
Scire equidem volo, quot mihi sint domini. Quæ hæc est miseria!

DEMEA.

Quid
Ille gannit? quid vult? quid ais, bone vir? hem, est frater domi?

SYRUS.

Quid, malum, bone vir, mihi narras? equidem perii.

DEMEA.

Quid tibi est?

SYRUS.

Rogitas? Ctesipho me pugnis miserum, & istam psaltriam
Usque occîdit.

DEMEA.

Hem! quid narras?

SYRUS.

Hem, vide ut discidit labrum.

DEMEA.

Quamobrem?

SYRUS.

Me impulsore hanc emptam esse ait.

DEMEA.

Non tu eum rus hinc modo
Produxe aiebas?

SYRUS.

Factum: verum post venit insaniens:
Nihil pepercit. Non puduisse verberare hominem senem,
Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis?

DEMEA.

Laudo, Ctesipho: patrissas: abi, virum te judico.

SYRUS.

Laudas? næ ille continebit posthac, si sapiet, manus.

DEMEA.

Fortiter.

SYRUS.

Perquam! quia miseram mulierem & me servulum,
Qui referire non audebam, vicit: hui, perfortiter!

DEMEA.

Non potuit melius: idem quod ego sensit, te esse huic rei caput.
Sed estne frater intus?

SYRUS.

Non est.

DEMEA.

Ubi illum quæram, cogito.

SYRUS.

Scio ubi sit, verum hodie nunquam monstrabo.

DEMEA.

Hem, quid ais?

SYRUS.

Ita.

DEMEA.

Diminuetur tibi quidem jam cerebrum.

SYRUS.

At nomen nescio

Illius hominis, sed locum novi ubi sit.

DEMEA.

Dic ergo locum.

SYRUS.

Nostín' porticum apud macellum hanc deorsum?

DEMEA.

Quidni noverim?

SYRUS.

Præterito hàc recta platea sursum : ubi eo veneris,
Clivus deorsum vorsus est, hac præcipitato : postea
Est ad hanc manum sacellum : ibi angiportum propter est.

DEMEA.

Quonam?

SYRUS.

Illic, ubi etiam caprificus magna est.

DEMEA.

Novi.

SYRUS.

Hàc pergito.

DEMEA.

Id quidem angiportum non est pervium.

SYRUS.

Verum hercle. Vah
Censén' hominem me esse? erravi: in porticum rursum redi:
Sane hàc multo propius ibis, & minor est erratio.
Scín' Cratini, hujus ditis, ædes?

DEMEA.

Scio.

SYRUS.

Ubi eas prætereris,
Ad sinistram hàc recta platea; ubi ad Dianæ veneris,
Ito ad dextram: prius quam ad portam venias, apud ipsum lacum
Est pistrilla, & exadversum est fabrica: ibi est.

DEMEA.

Quid ibi facit?

SYRUS.

Lectulos in sole ilignels pedibus faciundos dedit,
Ubi potetis vos.

DEMEA.

Bene sane. Sed cesso ad eum pergere?

SYRUS.

I sane. Ego te exercebo hodie, ut dignus es, silicernium.
Æschinus odiose cessat: prandium corrumpitur:
Ctesipho autem in amore est totus. Ego jam prospiciam mihi:
Nam jam adibo, atque unum quodque, quod quidem erit bellissimum,
Carpam, & cyathos sorbillans, paulatim hunc producam diem.

ACTUS IV.

SCENA III.

MICIO. HEGIO.

MICIO.

Ego in hac re nihil reperio, quamobrem lauder tantopere, Hegio.
Meum officium facio: quod peccatum a nobis ortum est, corrigo.
Nisi si in illo me credidisti esse hominum numero, qui ita putant

Sibi fieri injuriam, ultro si quam fecere, ipsi expostulant,
Et ultro accusant. Id quia non est a me factum, agis gratias.

HEGIO.

Ah, minime: nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.
Sed quæso, ut unà mecum ad matrem virginis eas, Micio,
Atque istæc eadem, quæ mihi dixti, tute dicas mulieri,
Suspicionem hanc propter fratrem ejus esse, & illam psaltriam.

MICIO.

Si ita æquum censes, aut si ita opus est facto, eamus.

HEGIO.

Bene facis

Nam & illi animum jam relevabis, quæ dolore, ac miseria
Tabescit; & tuo officio fueris functus. Sed, si aliter putas,
Egomet narrabo quæ mihi dixti.

MICIO.

Immo ego ibo.

HEGIO.

Bene facis:

Omnes, quibus res sunt minus secundæ, magis sunt nescio quo modo

Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter suam impotentiam, se semper credunt calvier.
Quapropter te ipsum purgare ipsi coram, placabilius est.

MICIO.

Et recte, & verum dicis.

HEGIO.

Sequere me ergo hàc intro.

MICIO.

Maxime.

ACTUS IV.

SCENA IV.

ÆSCHINUS.

Discrucior animi! Hoccine de improviso mali mihi objici
Tantum, ut neque quid de me faciam, neque quid agam, certum siet?
Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit:
Pectore consistere nihil consilii quidquam potest. Vah!

Quo modo me ex hac expediam turba?
Tanta nunc suspicio de me incidit, neque ea immerito.
Sostrata credit, mihi me emisse hanc psaltriam:
Anus indicium id fecit mihi.
Nam ut hinc forte ea ad obstetricem missa erat, ubi eam vidi, illico
Accedo, rogito, Pamphila quid agat; jam partus adsiet,
Eóne obstetricem arcersat? illa exclamat, abi, abi jam, Æschine,
Satis diu dedisti verba, sat adhuc tua nos frustrata est fides.
Hem, quid istuc, obsecro, inquam, est? valeas, habeas illam quæ placet.
Sensi illico id illas suspicari: sed me reprehendi tamen,
Ne quid de fratre garrulæ illi dicerem, ac fieret palam.
Nunc quid faciam? dicamne fratris esse hanc? quod minime est opus
Usquam efferri: age, mitto: fieri potis est, uti ne quà exeat:
Ipsum id metuo ut credant: tot concurrunt verisimilia.
Egomet rapui: ipse egomet solvi argentum: ad me abducta est domum.

Hæc adeo mea culpa fateor fieri; non me hanc rem patri, ut ut
Erat gesta, indicasse! exorassem ut eam ducerem domum.
Cessatum est usque adhuc: nunc porro, Æschine, expergiscere:
Nunc hoc primum est: ad illas ibo, ut purgem me accedam ad fores:
Perii. Horresco semper, ubi fores pultare hasce occipio miser.
Heus, heus: Æschinus ego sum, aperite aliquis actutum ostium.
Prodit nescio quis: concedam huc.

ACTUS IV.

SCENA V.

MICIO. ÆSCHINUS.

MICIO.

ITA uti dixi, Sostrata,
Facite: ego Æschinum conveniam, ut, quomodo acta hæc sunt, sciat.
Sed quis ostium hoc pultravit?

ÆSCHINUS.

Pater hercle est : perii !

MICIO.

Æschine.

ÆSCHINUS.

Quid huic hìc negotî est ?

MICIO.

Túne has pepulisti fores ?

tacet.

Cur hunc aliquantisper non ludo ? melius est,
Quandoquidem hoc nunquam mihi ipse voluit credere.
Nihil mihi respondes ?

ÆSCHINUS.

Non equidem istas, quod sciam.

MICIO.

Ita ? nam mirabar quid hìc negotî esset tibi.
Erubuit : salva res est.

ÆSCHINUS.

Dic, sodes, pater,
Tibi vero quid istic est rei ?

MICIO.

Nihil mihi quidem.
Amicus quidam me a foro abduxit modo
Huc advocatum sibi.

ÆSCHINUS.

Quid ?

MICIO.

Ego dicam tibi.

Habitant hìc quædam mulieres pauperculæ:
Opinor eas non nosse te, & certe scio:
Neque enim diu huc commigrarunt.

ÆSCHINUS.

Quid tum postea?

MICIO.

Virgo est cum matre.

ÆSCHINUS.

Perge.

MICIO.

Hæc virgo orba est patre:
Hic meus amicus illi genere est proximus;
Huic leges cogunt nubere hanc.

ÆSCHINUS.

Perii!

MICIO.

Quid est?

ÆSCHINUS.

Nihil: recte: perge.

MICIO.

Is venit ut secum avehat:
Nam habitat Mileti.

ÆSCHINUS.

Hem! virginem ut secum avehat?

MICIO.

Sic est.

ÆSCHINUS.

Miletum usque, obsecro?

MICIO.

Ita.

ÆSCHINUS.

Animo male est.
Quid ipsæ? quid aiunt?

MICIO.

Quid illas censes? nihil enim.
Commenta mater est, esse ex alio viro,
Nescio quo, puerum natum: neque eum nominat:
Priorem esse illum, non oportere huic dari.

ÆSCHINUS.

Eho, nonne hæc justa tibi videntur postea?

MICIO.

Non.

ÆSCHINUS.

Obsecro, non? an illam hinc abducet, pater?

MICIO.

Quidni illam abducat?

ÆSCHINUS.

Factum a vobis duriter,
Immisericorditerque, atque etiam, si est, pater,
Dicendum magis aperte, illiberaliter.

MICIO.

Quamobrem?

ÆSCHINUS.

Rogas me? quid illi tandem creditis

Fore animi misero, qui illi consuevit prius,
(Qui infelix, haud scio, an illam misere nunc amat,)
Cùm hanc sibi videbit præsens præsenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum, pater!

MICIO.

Qua ratione istuc? quis despondit? quis dedit?
Cui, quando nupsit? auctor his rebus quis est?
Cur duxit alienam?

ÆSCHINUS.

An sedere oportuit
Domi virginem tam grandem, dum cognatus hinc
Illinc veniret, expectantem? hæc, mi pater,
Te dicere æquum fuit, & id defendere.

MICIO.

Ridicule! adversúmne illum causam dicerem,
Cui veneram advocatus? sed quid ista, Æschine,
Nostra? aut quid nobis cum illis? abeamus. Quid est?
Quid lacrimas?

ÆSCHINUS.

Pater, obsecro, ausculta.

MICIO.

Aschine, audivi omnia,
Et scio: nam amo te: quo magis, quæ agis, curæ sunt mihi.

ÆSCHINUS.

Ita velim me prometentem ames, dum vivas, mi pater,

Ut me hoc delictum admisisse in me, id mihi vehementer dolet,
Et me tui pudet.

MICIO.

Credo hercle: nam ingenium novi tuum
Liberale: sed vereor ne indiligens nimium sies.
In qua civitate tandem te arbitrare vivere?
Virginem vitiasti, quam te jus non fuerat tangere.
Jam id peccatum primùm magnum, at humanum tamen:
Fecere alii sæpe, item boni. At postquam evenit, cedo,
Nunquid circumspexti? aut nunquid túte prospexti tibi,
Quid fieret? qua fieret? si te ipsum mihi puduit dicere,
Qua resciscerem? hæc dum dubitas, menses abierunt decem.
Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quod quidem in te fuit.
Quid? credebas, dormienti hæc tibi confecturos Deos?
Et sine tua opera illam in cubiculum iri deductum domum?
Nolim ceterarum rerum te socordem eodem modo.
Bono animo es, duces uxorem hanc.

ÆSCHINUS.

Hem!

MICIO.

Bono animo es, inquam.

ÆSCHINUS.

Pater,

Obsecro, num ludis tu nunc me?

MICIO.

Ego te? quamobrem?

ÆSCHINUS.

Nescio:

Nisi, quia tam misere hoc esse cupio verum, eò vereor magis.

MICIO.

Abi domum, ac Deos comprecare, ut uxorem arcersas: abi.

ÆSCHINUS.

Quid? jamne uxorem?

MICIO.

Jam.

ÆSCHINUS.

Jam?

MICIO.

Jam quantum potes.

ÆSCHINUS.

Dii me, pater,

Omnes oderint, ni magis te, quam oculos nunc amo meos.

MICIO.

Quid ? quàm illam ?

ÆSCHINUS.

Æque.

MICIO.

Perbenigne.

ÆSCHINUS.

Quid ? ille ubi est Milesius ?

MICIO.

Abiit, periit, navem ascendit. Sed cur cessas ?

ÆSCHINUS.

Abi, pater :

Tu potius Deos comprecare : nam tibi eos certe scio,
Quo vir melior multo es quam ego sum, obtemperaturos magis.

MICIO.

Ego eo intro, ut, quæ opus sunt, parentur : fac tu, ut dixi, si sapis.

ÆSCHINUS.

Quid hoc negotî ? hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse ?
Si frater, aut sodalis esset, quî magis morem gereret ?
Hic non amandus ? hiccine non gestandus in sinu est ? hem !
Itaque adeo magnam mihi injecit sua commoditate curam,

Ne forte imprudens faciam, quod nolit; sciens cavebo.
Sed cesso ire intro, ne moræ meis nuptiis egomet siem?

ACTUS IV.

SCENA VI.

DEMEA.

DEFESSUS sum ambulando. Ut, Syre, te cum tua
Monstratione magnus perdat Jupiter!
Perreptavi usque omne oppidum: ad portam, ad lacum:
Quo non? nec fabrica ulla erat, nec fratrem homo
Vidisse aiebat quisquam. Nunc vero domi
Certum obsidere est usque donec redierit.

ACTUS IV.

SCENA VII.

MICIO. DEMEA.

MICIO.

IBo, illis dicam nullam esse in nobis moram.

DEMEA.

Sed eccum ipsum: te jamdudum quæro, Micio.

MICIO.

Quidnam?

DEMEA.

Fero alia flagitia ad te ingentia
Boni illius adolescentis.

MICIO.

Ecce autem!

DEMEA.

Nova,
Capitalia.

MICIO.

Ohe, jam.

DEMEA.

Ah, nescis qui vir siet.

MICIO.

Scio.

DEMEA.

O stulte, tu de psaltria me somnias
Agere: hoc peccatum in virginem est civem.

MICIO.

Scio.

DEMEA.

Ohe, scis, & patere?

MICIO.

Quidni patiar?

DEMEA.

Dic mihi,
Non clamas? non insanis?

MICIO.

Non. Malim quidem...

DEMEA.

Puer natus est.

MICIO.

Dii bene vertant.

DEMEA.

Virgo nihil habet.

MICIO.

Audivi.

DEMEA.

Et ducenda indotata est?

MICIO.

Scilicet.

DEMEA.

Quid nunc futurum est?

MICIO.

Id enim; quod res ipsa fert:
Illinc huc transferetur virgo.

DEMEA.

O Jupiter!
Istoccine pacto oportet?

MICIO.

Quid faciam amplius?

DEMEA.

Quid facias? si non ipsa re tibi dolet,
Simulare certe est hominis.

MICIO.

Quin jam virginem
Despondi: res composita est: fiunt nuptiæ:
Dempsi metum omnem: hæc magis sunt hominis.

DEMEA.

Ceterum,
Placet tibi factum, Micio?

MICIO.

Non, si queam
Mutare: nunc, cùm non queo, æquo animo fero.
Ita vita est hominum, quasi, cùm ludas tesseris;
Si illud, quod maxime opus est jactu, non cadit,
Illud quod cecidit forte, id arte ut corrigas.

DEMEA.

Corrector! nempe tua arte viginti minæ

Pro psaltria periere : quæ , quantum potest ,
Aliquo abjicienda est , si non pretio , at gratiis.

MICIO.

Neque est , neque illam sane studeo vendere.

DEMEA.

Quid igitur facies ?

MICIO.

Domi erit.

DEMEA.

Pro Divûm fidem !
Meretrix , & mater familias una in domo !

MICIO.

Cur non ?

DEMEA.

Sanum te credis esse ?

MICIO.

Equidem arbitror.

DEMEA.

Ita me Dii ament , ut video ego tuam ineptiam ;
Facturum credo , ut habeas quîcum cantites.

MICIO.

Cur non ?

DEMEA.

Et nova nupta eadem hæc discet ?

MICIO.

Scilicet.

DEMEA.

Tu inter eas restim ductans saltabis.

MICIO.

MICIO.

Probe.

DEMEA.

Probe?

MICIO.

Et tu nobiscum unà, si opus sit.

DEMEA.

Hei mihi!
Non te hæc pudent?

MICIO.

Jam vero omitte, Demea,
Tuam istanc iracundiam, atque ita, uti decet,
Hilarum, ac lubentem fac te in gnati nuptiis.
Ego hos conveniam, post huc redeo.

DEMEA.

O Jupiter!
Hanccine vitam! hoscine mores! hanc dementiam!
Uxor sine dote veniet; intus psaltria est:
Domus sumptuosa: adolescens luxu perditus:
Senex delirans. Ipsa, si cupiat, Salus
Servare prorsus non potest hanc familiam.

ACTUS IV.

SCENA VIII.

SYRUS. DEMEA.

SYRUS.

EDEPOL, Syrisce, te curasti molliter,
Lauteque munus administrasti tuum:
Abi. Sed postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare huc libitum est.

DEMEA.

Illud sis vide
Exemplum disciplinæ.

SYRUS.

Ecce autem hic adest
Senex noster. Quid fit? quid tu es tristis?

DEMEA.

Oh, scelus!

SYRUS.

Ohe, jam tu verba fundis hìc sapientia?

DEMEA.

Tún'? si meus esses!

SYRUS.

Dis quidem esses, Demea,

Ac tuam rem constabilisses.

DEMEA.

Exemplum omnibus
Curarem ut esses.

SYRUS.

Quamobrem ? quid feci ?

DEMEA.

Rogas?
In ipsa turba, atque in peccato maximo,
Quod vix sedatum satis est, potastis, scelus,
Quasi re bene gesta.

SYRUS.

Sane nollem huc exitum.

ACTUS IV.

SCENA IX.

DROMO. SYRUS. DEMEA.

DROMO.

Heus, Syre, rogat te Ctesipho ut redeas.

SYRUS.

Abi,

DEMEA.

Quid Ctesiphonem hic narrat?

SYRUS.

Nihil.

DEMEA.

Eho, carnifex,

Est Ctesipho intus?

SYRUS.

Non est.

DEMEA.

Cur hic nominat?

SYRUS.

Est alius quidam parasitaster parvulus:
Nostín'?

DEMEA.

Jam scibo.

SYRUS.

Quid agis? quo abis?

DEMEA.

Mitte me.

SYRUS.

Noli, inquam.

DEMEA.

Non manum abstines, mastigia?
An tibi jam mavis cerebrum dispergam hìc?

SYRUS.

Abit.

Edepol commissatorem haud sane commodum,

Præsertim Ctesiphoni. Quid ego nunc agam?
Nisi, dum hæ silescunt turbæ, interea in angulum
Aliquo abeam, atque edormiscam hoc villi. Sic
agam.

ACTUS V.

SCENA I.

MICIO. DEMEA.

MICIO.

ARATA a nobis sunt, ut dixi, Sostrata,
Ubi vis. Quisnam a me pepulit tam graviter fores?

DEMEA.

Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem? aut querar?
O cœlum! ò terra! ò maria Neptuni!

MICIO.

Hem tibi.
Rescivit omnem rem: id nunc clamat: ilicet
Paratæ lites: succurrendum est.

DEMEA.

Eccum adest
Communis corruptela nostrûm liberûm.

MICIO.

Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.

DEMEA.

Repressi, redii, mitto maledicta omnia:
Rem ipsam putemus. Dictum hoc inter nos fuit,
Ex te adeo est ortum, ne tu curares meum,
Neve ego tuum : responde.

MICIO.

Factum est, non nego.

DEMEA.

Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?
Cur emis amicam, Micio? num quî minus
Mihi idem jus æquum est esse, quod mecum est tibi?
Quando ego tuum non curo, ne cura meum.

MICIO.

Non æquum dicis, non : nam vetus verbum hoc quidem est,
Communia esse amicorum inter se omnia.

DEMEA.

Facete! nunc demum istæc nata oratio est.

MICIO.

Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea.
Principio, si id te mordet, sumptum filii
Quem faciunt, quæso, facito hoc tecum cogites:
Tu illos duos olim pro re tolerabas tua,

Quod satis putabas tua bona ambobus fore,
Et me tum uxorem ctedidisti scilicet
Ducturum : eandem illam rationem antiquam obtine ;
Consetva, quære, parcę, fac quam plurimum
Illis relinquas ; gloriam tu istam tibi obtine :
Mea, quæ præter spem evenere, utantur sine :
De summa nihil decedet : quod hinc accesserit,
Id de lucro putato esse. Omnia si hæc voles
In animo vere cogitare, Demea,
Et mihi, & tibi, & illis dempseris molestiam.

DEMEA.

Mitto rem : consuetudinem ipsorum. . .

MICIO.

Mane:
Scio : istuc ibam. Multa in homine, Demea,
Signa insunt, ex quibus conjectura facile fit,
Duo cùm idem faciunt, sæpe ut possis dicete,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet:
Non quòd dissimilis tes sit, sed quòd, qui facit :
Quæ ego esse in illis video : ut confidam fore ita,
Ut volumus. Video eos sapere, intelligere, in loco
Vereri, inter se amare : scire est liberum
Ingenium, atque animum : quovis illos tu die
Reducas. At enim metuas, ne ab re sint tamen
Omissiores paulo. O noster Demea,
Ad omnia alia ætate sapimus rectius :
Solum unum hoc vitium adfert senectus hominibus,

Attentiores

Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est:
Quod illos sat ætas acuet.

DEMEA.

Ne nimium modo
Bonæ tuæ istæ nos rationes, Micio,
Et tuus iste animus æquus subvertat.

MICIO.

Tace,
Non fiet. Mitte jam istæc: da te hodie mihi:
Exporge frontem.

DEMEA.

Scilicet, ita tempus fert,
Faciendum est: ceterum rus cras cum filio
Cum primo luci.

MICIO.

Immo de nocte censeo:
Hodie modo hilarum te face.

DEMEA.

Et istam psaltriam
Una illuc mecum hinc abstraham.

MICIO.

Pugnaveris:
Eo prorsus pacto illi alligaris filium,
Modo facito ut illam serves.

DEMEA.

Ego istuc videro: atque
Illi favillæ plena, fumi, ac pollinis,

Coquendo sit faxo, & molendo : præter hæc,
Meridie ipso, faciam ut stipulam colligat.
Tam excoctam reddam atque atram, quam carbo est.

MICIO.

Places.
Nunc mihi videre sapete. Atque equidem filium,
Tum etiam si nolit, cogas cum illa unà cubet.

DEMEA.

Derides? fortunatus, qui istoc animo sies.
Ego sentio...

MICIO.

Ah! pergisne?

DEMEA.

Jam desino.

MICIO.

I ergo intro, &, cui rei est, ei rei hunc sumamus diem.

ACTUS V.

SCENA II.

DEMEA.

NUNQUAM *ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit,*
Quin res, ætas, usus, semper aliquid adportet novi,
Aliquid moneat, ut illa, quæ te scire credas, nescias;
Et, quæ tibi putaris prima, in experiundo ut repudies.
Quod mihi evenit nunc: nam ego vitam duram, quam vixi usque adhuc,
Prope jam decurso spatio mitto. Id quamobrem? re ipsa reperi,
Facilitate nihil esse homini melius, neque clementia.
Id esse verum, ex me, atque ex fratre cuivis facile est noscere.
Vitam ille suam semper egit in otio, in conviviis:
Clémens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus:
Sibi vixit, sibi sumptum fecit: omnes bene dicunt, amant.
Ego ille agrestis, sævus, tristis, parcus, truculentus, tenax,

Duxi uxorem : quam ibi miseriam vidi!) nati filii,
Alia cura : heia autem, illis dum studeo ut quamplurimum
Facerem, contrivi, in quærendo, vitam, atque ætatem meam :
Nunc exacta ætate hoc fructi pro labore ab iis fero,
Odium. Ille alter sine labore patria potitur commoda :
Illum amant, me fugitant : illi credunt consilia omnia :
Illum diligunt : apud illum sunt ambo, ego desertus sum :
Illum, ut vivat, optant; meam autem mortem expectant scilicet :
Ita eos meo labore eductos maximo, hic fecit suos
Paulo sumptu : miseriam omnem ego capio, hic potitur gaudia.
Age, age, jam experiamur contra, ecquid ego possiem
Blande dicere, aut benigne facere, quando huc provocat.
Ego quoque a meis me amari, & magni pendi postulo.
Si id fit dando, atque obsequendo, non posteriores feram.
Deerit : id mea minime refert, qui sum natu maximus.

ACTUS V.

SCENA III.

SYRUS. DEMEA.

SYRUS.

HEus, Demea, rogat frater ne abeas longius.

DEMEA.

Quis homo? ò Syre noster, salve: quid fit? quid agitur?

SYRUS.

Recte.

DEMEA.

Optime est. Jam nunc hæc tria primum addidi
Præter naturam: ò noster, quid fit? quid agitur?
Servum haud illiberalem præbes te, & tibi
Lubens bene faxim.

SYRUS.

Gratiam habeo.

DEMEA.

Atqui, Syre,
Hoc verum est, & ipsa re experiere propediem.

ACTUS V.

SCENA IV.

GETA. DEMEA.

GETA.

HERA, ego huc ad hos proviso, quàm mox virginem
Arcersant. Sed eccum Demeam. Salvus sies.

DEMEA.

O, quî vocare?

GETA.

Geta.

DEMEA.

Geta, hominem maximi
Pretii esse te, hodie judicavi animo meo:
Nam *Is* mihi *est* profecto *servus spectatus satis,*
Cui dominus curæ est: ita uti tibi sensi, Geta:
Et tibi ob eam rem, si quid usus venerit,
Lubens bene faxim. Meditor esse affabilis,
Et bene procedit.

GETA.

Bonus es, cùm hæc existimas.

DEMEA.

Paulatim plebem primulum facio meam.

ACTUS V.

SCENA V.

ÆSCHINUS. DEMEA.
SYRUS. GETA.

ÆSCHINUS.

OCCIDUNT me, qui dum nimis sanctas nuptias
Student facere, in apparando consumunt diem.

DEMEA.

Quid agitur, Æschine?

ÆSCHINUS.

Hem, pater mi, tu hic eras!

DEMEA.

Tuus hercle verò & animo, & natura pater,
Qui te plus quam oculos hosce... sed cur non domum
Uxorem arcessis?

ÆSCHINUS.

Cupio: verum hoc mihi moræ est,
Tibicina, & hymenæum qui cantent.

DEMEA.

Eho,
Vin' tu huic seni auscultare?

ÆSCHINUS.

Quid ?

DEMEA.

Missa hæc face,
Hymenæum, turbas, lampadas, tibicinas:
Atque hanc in horto maceriam jube dirui,
Quantum potest: hàc transfer, unam fac domum:
Transduce & matrem, & familiam omnem ad nos.

ÆSCHINUS.

Placet,
Pater lepidissime.

DEMEA.

Euge, jam lepidus vocor.
Fratris ædes fient perviæ: turbam domum
Adducet, sumptum admittet: multa: quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam. Jube nunc jam
Dinumeret illis Babylo viginti minas.
Syre, cessas ire, ac facere?

SYRUS.

Quid ergo?

DEMEA.

Dirue:
Tu, illas, abi, & transduce.

GETA.

Dii tibi, Demea,
Bene faxint, cùm te video nostræ familiæ
Tam ex animo factum velle.

DEMEA.

Dignos arbitror.

Tu quid ais?

ÆSCHINUS.

Sic opinor.

DEMEA.

Multo rectius est,

Quam illam puerperam nunc duci huc per viam
Ægrotam.

ÆSCHINUS.

Nihil enim vidi melius, mi pater.

DEMEA.

Sic soleo. Sed eccum Micio egreditur foras.

ACTUS V.

SCENA VI.

MICIO. DEMEA. ÆSCHINUS.

MICIO.

JUBET frater? ubi is est? tu jubes hoc, Demea?

DEMEA.

Ego vero jubeo, & hac re, & aliis omnibus,
Quam maxime unam facere nos hanc familiam,

Colere, adjuvare, adjungere.

ÆSCHINUS.

Ita quæso, pater.

MICIO.

Haud aliter censeo.

DEMEA.

Immo hercle ita nobis decet.
Primum hujus uxoris est mater.

MICIO.

Quid postea?

DEMEA.

Proba, & modesta.

MICIO.

Ita aiunt.

DEMEA.

Natu grandior.

MICIO.

Scio.

DEMEA.

Parere jamdiu hæc per annos non potest:
Nec, qui eam respiciat, quisquam est: sola est.

MICIO.

Quam hic rem agit?

DEMEA.

Hanc te æquum est ducere, & te operam, ut fiat, dare.

MICIO.

Me ducere autem!

DEMEA.

Te.

MICIO.

Me.

DEMEA.

Te, inquam.

MICIO.

Ineptis.

DEMEA.

Si tu sis homo,
Hic faciat.

ÆSCHINUS.

Mi pater.

MICIO.

Quid? tu autem huic, asine, auscultas?

DEMEA.

Nihil agis:
Fieri aliter non potest.

MICIO.

Deliras.

ÆSCHINUS.

Sine te exorem, mi pater.

MICIO.

Insanis? aufer te.

DEMEA.

Age, da veniam filio.

MICIO.

Satin' sanus es?
Ego novus maritus anno demum quinto & sexagesimo
Fiam, atque anum decrepitam ducam? idne estis auctores mihi?

ÆSCHINUS.

Fac: promisi ego illis.

MICIO.

Promisti autem? de te largitor, puer.

DEMEA.

Age, quid, si quid te majus oret?

MICIO.

Quasi non hoc sit maximum.

DEMEA.

Da veniam.

ÆSCHINUS.

Ne gravere.

DEMEA.

Fac, promitte.

MICIO.

Non omittis?

ÆSCHINUS.

Non, nisi te exorem.

MICIO.

Vis est hæc quidem.

DEMEA.

Age, age, prolixè, Micio.

MICIO.

Etsi hoc pravum, ineptum, absurdum, atque alienum a vita mea
Videtur; si vos tantopere istoc vultis, fiat.

ÆSCHINUS.

Bene facis:
Merito te amo.

DEMEA.

Verum quid? quid ego dicam? hoc confit, quod volo.
Quid nunc quod restat? Hegio cognatus his est proximus,
Affinis nobis, pauper: bene nos aliquid facere illi decet.

MICIO.

Quid facere?

DEMEA.

Agelli est hìc sub urbe paulum, quod locitas foras:
Huic demus, qui fruatur.

MICIO.

Paulum id autem?

DEMEA.

Si multum siet,
Faciendum est: pro patre huic est, bonus est, noster est, recte datur.

Postremo, non meum illud verbum facio, quod tu, Micio,
Bene & sapienter dixti dudum: *Vitium commune omnium est,*
Quod nimium ad rem in senecta attenti sumus. Hanc maculam nos decet
Effugere: dictum est vere, & re ipsa fieri oportet.

MICIO.

Quid istic? dabitur, quandoquidem hic vult.

ÆSCHINUS.

Mi pater.

DEMEA.

Nunc tu mihi germanus es pariter corpore, & animo.

MICIO.

Gaudeo.

DEMEA.

Suo sibi gladio hunc jugulo.

ACTUS V.

SCENA VII.

SYRUS. DEMEA. MICIO. ÆSCHINUS.

SYRUS.

FACTUM est, quod jussi, Demea.

DEMEA.

Frugi homo es. Ego edepol hodie, mea quidem sententia,
Judico Syrum fieri æquum liberum.

MICIO.

Istunc liberum?
Quodnam ob factum?

DEMEA.

Multa.

SYRUS.

O noster Demea, edepol vir bonus es:
Ego istos vobis usque a pueris curavi ambos sedulo,
Docui, monui bene, præcepi semper quæ potui, omnia.

DEMEA.

Res apparet. Et quidem porro hæc: obsonare cum fide:
Scortum adducere: apparare de die convivium:
Non mediocris hominis hæc sunt officia.

SYRUS.

O lepidem caput!

DEMEA.

Postremo hodie in psaltria ista emenda hic adjutor fuit:
Hic curavit: prodesse æquum est: alii meliores erunt:
Denique hic vult fieri.

MICIO.

Vín' tu hoc fieri?

ÆSCHINUS.

Cupio.

MICIO.

Si quidem
Tu vis, Syre, eho, accede huc ad me: liber esto.

SYRUS.

Bene facis:
Omnibus gratiam habeo, & seorsum tibi præterea, Demea.

DEMEA.

Gaudeo.

ÆSCHINUS.

ÆSCHINUS.

Et ego.

SYRUS.

Credo : utinam hoc perpetuum fiat
gaudium, ut
Phrygiam & uxorem meam una mecum videam liberam.

DEMEA.

Optimam quidem mulierem.

SYRUS.

Et quidem nepoti tuo,
hujus filio,
Hodie primam mammam dedit hæc.

DEMEA.

Hercle vero
serio,
Si quidem primam dedit, haud dubium quin emitti æquum siet.

MICIO.

Ob eam rem ?

DEMEA.

Ob eam : postremo a me argentum,
quanti est, sumito.

SYRUS.

Dii tibi, Demea, omnes semper omnia optata afferant.

MICIO.

Syre, processisti hodie pulchre.

DEMEA.

Si quidem porro, Micio,
Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paulum præ manu
Dederis, unde utatur; reddet tibi cito.

MICIO.

Istoc vilius.

ÆSCHINUS.

Frugi homo est.

SYRUS.

Reddam hercle, da modo.

ÆSCHINUS.

Age, pater.

MICIO.

Post consulam.

DEMEA.

Faciet.

SYRUS.

O vir optime!

ÆSCHINUS.

O pater mi festivissime!

MICIO.

Quid istuc? quæ res tam repente mores mutavit tuos?
Quod proluvium! quæ istæc subita est largitas!

DEMEA.

Dicam tibi:

Ut id ostenderem, quod re isti facilem, & festivum putant,
Id non fieri ex vera vita, neque adeo ex æquo & bono,
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo, Micio.
Nunc adeo, si ob eam rem vobis mea vita invisa est, Æschine,
Quia non justa injusta prorsus omnia omnino obsequor:
Missa facio: effundite, emite, facite quod vobis lubet.
Sed si id vultis potius, quæ vos propter adolescentiam
Minus videtis, magis impense cupitis, consulitis parum,
Hæc reprehendere, & corrigere me, obsecundare in loco:
Ecce me, qui id faciam vobis.

ÆSCHINUS.

Tibi, pater, permittimus:
Plus scis quid facto opus est. Sed de fratre quid fiet?

DEMEA.

Sino,
Habeat: finem in istac faciat.

ÆSCHINUS.

Istuc recte. Plaudite.

Finis.

PUBLII TERENTII

PHORMIO.

ACTA LUDIS ROMANIS, L. POSTHUMIO ALBINO, L. CORNELIO MERULA ÆDILIBUS CURULIBUS. EGERE L. AMBIVIUS TURPIO, L. ATTILIUS PRÆNESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDII. TIBIIS IMPARIBUS. TOTA GRÆCA APOLLODORU EPIDICAZOMENOS. FACTA EST IV. C. FANNIO, M. VALERIO CONSULIBUS.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

PROLOGUS.
PHORMIO, parasitus.
DEMIPHO, pater Antiphonis.
ANTIPHO, filius Demiphonis.
GETA, servus Demiphonis.
DORIO, leno.
CHREMES, frater Demiphonis, pater Phædriæ.
NAUSISTRATA, uxor Chremetis.
PHÆDRIA, filius Chremetis.
DAVUS, servus.
SOPHRONA, nutrix.
HEGIO,
CRATINUS, } advocati.
CRITO,

PERSONÆ MUTÆ.

DORIUM, ancilla.
PHANIUM, filia Chremetis, uxor Antiphonis.

Scena ATHENIS.

M. ANT. MURETI

ARGUMENTUM

IN PHORMIONEM.

CHREMES & Demipho fratres Athenienses erant. Chremes Athenis uxorem divitem, ac bene dotatam duxerat Nausistratam; & ex ea susceperat filium Phædriam. Habebat Nausistrata, præter cæteras opes, opima prædia in Lemno. Eo igitur Chremes quotannis, ad ea locanda, capiendosque fructus, commeabat. Dum illic residet, pauperculæ cujusdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit uxorem, & ex ea suscipit filiam Phanium; ac ne res emanaret, commutato nomine, Stilphonem se Lemni vocari jubet. Detrahebat autem e fructibus prædiorum uxoris Atheniensis, quantum satis esset ad illam

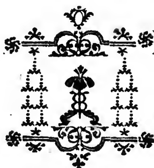
alteram unà cum filia nutriendam: deinde Athenas reversus, aut calamitatem, aut vilitatem, aut tale aliquid causabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cùm igitur Phanium quindecim jam haberet annos, conveniunt inter se Chremes & Demipho, ut Chremes quidem, & Lemniam uxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret; Demipho verò Phanium filio suo uxorem daret. Ejus rei causâ proficiscitur in Lemnum Chremes. Eodem tempore accidit, ut Demiphoni quoque iter esset in Ciliciam. Abeuntes ambo, Getæ (is Demiphonis servus erat) filios committunt suos. Profectis senibus, Phædria se statim Citharistriæ cujusdam amore implicat. Sed hoc erat incommodi, quod, qui a lenone emeret, quod daret, nihil habebat. Interea uxor e Lemno, quæ, propter paupertatem, viri diutius forte, quam solebat, morantis adventum expectare non posset, conscensa navi, Athenas unà cum filia & nutrice ipsius venit: quærunt Stil-

phonem

phonem : frustra. Athenis, qui quemquam eo nomine nosset, reperiebatur nemo. Ibi mater (tanta eam ægritudo ceperat) moritur. Ei funus unà cum nutrice procurantem Phanium cùm adspexiſſet Antipho, subito amore illius exarsit. Venit ad nutricem postridie, ut ejus sibi copiam faceret, obsecrans. Illa se, nisi puellam uxorem duceret, facturam negat. Illi, cùm & quidvis facere cuperet, & patrem absentem vereretur, parasitus Phormio hoc consilium dedit. Lex erat Athenis, ut orbas puellas, qui eis genere proximi essent, ducere, aut, si id nollent, dotem eis dare cogerentur. Ego, inquit parasitus, simulabo, me patri virginis amicum fuisse, ideoque causam illius suscipere : vocabo te in judicium, tanquam illius cognatum, tecumque lege agam, ut eam ducas. Tu ita te defendes, ut mihi facilem victoriam præbeas : ita condemnabere. Sic fiet, ut & tu potiaris tuâ, & patre reverso, paratam excusationem habeas. Ita fiunt omnia, ut

parasitus suaserat. Confectis jam nuptiis, eodem die ambo redeunt senes. Turbari uterque: ille, quod filius indotatam uxorem, se absente, duxisset: hic, quod vereretur, ne, erepta sibi hac collocandæ filiæ occasione, tota res fieret palam. Eo ipso die, leno, Citharistriæ, quam Phædria amabat, dominus, nisi sibi pro ea triginta minæ darentur, venditurum se eam minitabatur. Ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: ait senibus, se cum Phormione collocutum; Phormionem vero, si sibi dotis triginta minæ darentur, paratum eam uxorem accipere, quam duxisset Antipho. Eam pecuniam Demipho a Chremete sumptam numerat Phormioni. Is eam Phædriæ, Phædria lenoni pro amica tradit. Cùm hæc jam confecta essent, agnoscitur Phanium. Ibi vero senes gaudere, quod, quas nuptias ipsi facere moliebantur, eæ, ipsis absentibus, atque inscientibus, factæ essent. Sed dolebant sibi periisse triginta minas. Eas dum a Phormione,

primo blanditiis, postea etiam per vim eripere conantur; Phormio, qui jam de duabus Chremetis uxoribus, deque tota re intellexerat, inclamat Nausistratam, eique aperit omnia. Illa cùm aliquandiu de viro conquesta esset, tandem placatur, filiique ipsius judicio omnia se permissuram pollicetur.

C. SULPICII APOLLINARIS

PERIOCHA,

SEU PHORMIONIS

ARGUMENTUM.

CHREMETIS frater aberat peregre Demipho,
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem, ac filiam;
Athenis aliam conjugem, & amantem unice
Gnatum fidicinam. Mater e Lemno advenit
Athenas: moritur: virgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat. Ibi eam visam Antipho
Cùm amaret, opera parasiti uxorem accipit.
Pater, & Chremes reversi fremere. Dein minas
Triginta dant parasito, ut illam conjugem
Haberet ipse. Argento hoc emitur fidicina.
Uxorem retinet Antipho, a patruo agnitam.

TERENTII PHORMIO.

PROLOGUS.

POSTQUAM poëta vetus Poëtam non potest
Retrahere a studio, & transdere hominem in otium,
Maledictis deterrere, ne scribat, parat:
Qui ita dictitat, quas antehac fecit fabulas,
Tenui esse oratione, & scriptura levi,
Quia nusquam insanum scripsit adolescentulum
Cervam videre fugere, & sectari canes,
Et eam plorare, orare ut subveniat sibi.
Quod si intelligeret, olim cùm stetit nova,
Actoris opera magis stetisse, quam sua;
Minus multo audacter, quam nunc lædit, læderet.
Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet,
Vetus si poëta non lacessisset prior,
Nullum invenire prologum potuisset novus
Quem diceret, nisi haberet cui malediceret.
Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus

Palmam esse positam, qui artem tractant musicam.
Ille ad famem hunc ab studio studuit rejicere:
Hic respondere voluit, non lacessere.
Benedictis si certasset, audisset bene:
Quod ab illo allatum est, sibi id esse relatum putet.
De illo jam finem faciam dicendi mihi,
Peccandi cùm ipse de se finem non facit.
Nunc quid velim, animum attendite. Apporto novam,
Epidicazomenon quam vocant Comœdiam
Græci, Latini Phormionem nominant;
Quia primas partes qui aget, is erit Phormio
Parasitus, per quem res geretur maxime.
Voluntas vestra si ad Poëtam accesserit,
Date operam, adeste æquo animo per silentium;
Ne simili utamur fortuna, atque usi sumus,
Cùm per tumultum noster grex motus loco est:
Quem actoris virtus nobis restituit locum,
Bonitasque vestra adjutans, atque æquanimitas.

H. Gravelot inv. J. P. Le Bas Sculp.

ACTUS I.

SCENA I.

DAVUS.

AMICUS summus meus, & popularis Geta
Here ad me venit: erat ei de ratiuncula
Jampridem apud me reliquum pauxillulum
Nummorum: id ut conficerem. Confeci. Adfero.
Nam herilem filium ejus duxisse audio
Uxorem: ei, credo, munus hoc corraditur.
Quam inique comparatum est, ut qui minus habent,
Ut semper aliquid addant ditioribus!
Quod ille unciatim vix de demenso suo,
Suum defraudans genium, comparsit miser,

Id illa universum abripiet, haud existimans
Quanto labore partum. Porro autem Geta
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies:
Ubi initiabunt: omne hoc mater auferet:
Puer causa erit mittendi. Sed videón' Getam?

ACTUS I.

SCENA II.

GETA. DAVUS.

GETA.

SI quis me quæret rufus...

DAVUS.

Præsto est, desine.

GETA.

Oh,
At ego obviam conabar tibi, Dave.

DAVUS.

Accipe, hem:
Lectum est, conveniet numerus, quantum debui.

GETA.

Amo te, & non neglexisse habeo gratiam.

DAVUS.

Præsertim, ut nunc sunt mores; adeo res redit:
Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.
Sed quid tu es tristis?

GETA.

Egóne? nescis quo in metu, &
Quanto in periclo sim.

DAVUS.

Quid istuc est?

GETA.

Scies,
Modo ut tacere possis.

DAVUS.

Abi sis, insciens:
Cujus tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere ei verba credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere?

GETA.

Ergo ausculta.

DAVUS.

Hanc operam tibi dico.

GETA.

Senis nostri, Dave, fratrem majorem Chremem
Nostín'?

DAVUS.

Quidni?

GETA.

Quid? ejus gnatum Phædriam?

DAVUS.

Tanquam te.

GETA.

Evenit, senibus ambobus simul
Iter, illi in Lemnum ut esset, nostro in Ciliciam
Ad hospitem antiquum. Is senem per epistolas
Pellexit, modo non montes auri pollicens.

DAVUS.

Cui tanta erat res, & supererat?

GETA.

Desinas:
Sic est ingenium.

DAVUS.

Oh! regem me esse oportuit.

GETA.

Abeuntes ambo hic tum senes me filiis
Relinquunt quasi magistrum.

DAVUS.

O Geta, provinciam
Cepisti duram.

GETA.

Mihi usus venit, hoc scio.
Memini relinqui me, Deo irato meo.
Cœpi adversari primo: quid verbis opus est?
Seni fidelis dum sum, scapulas perdidi.

DAVUS.

Venere in mentem istæc mihi: namque *Inscitia est*,

Adversum stimulum calces.

GETA.

Cœpi his omnia
Facere, obsequi quæ vellent.

DAVUS.

Scisti uti foro.

GETA.

Noster mali nihil quicquam primo. Hìc Phædria
Continuo quandam nactus est puellulam
Citharistriam: hanc amare cœpit perdite.
Ea serviebat lenoni impurissimo.
Neque, quod daretur quicquam, id curarant patres.
Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere,
Sectari, in ludum ducere, & reducere.
Nos otiosi operam dabamus Phædriæ.
In quo hæc discebat ludo, ex adverso ei loco
Tonstrina erat quædam. Hìc solebamus fere
Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum.
Interea dum sedemus illic, intervenit
Adolescens quidam lacrimans: nos mirarier:
Rogamus quid sit: nunquam æque, inquit, ac modo
Paupertas mihi *onus* visum est, & *miserum*, & *grave*.
Modo quandam vidi virginem hìc viciniæ
Miseram, suam matrem lamentari mortuam.
Ea sita erat ex adverso: neque illi benevolens,
Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam,

Quisquam aderat, qui adjutaret funus. Miseritum est.
Virgo ipsa facie egregia. Quid verbis opus est?
Commorat omnes nos: ibi continuo Antipho:
Vultísne eamus visere? alius: censeo,
Eamus; duc nos, sodes. Imus, venimus,
Videmus. Virgo pulchra: &, quo magis diceres,
Nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem:
Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida;
Lacrimæ, vestitus turpis, ut, ni vis boni
In ipsa inesset forma, hæc formam extinguerent.
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,
Satis scita, inquit: noster vero...

DAVUS.

Jam scio:
Amare cœpit.

GETA.

Scín' quàm? quo evadat, vide.
Postridie ad anum recta pergit: obsecrat,
Ut sibi ejus faciat copiam. Illa enim se negat:
Neque eum æquum ait facere: illam civem esse Atticam,
Bonam, bonis prognatam. Si uxorem velit,
Lege id licere facere: sin aliter, negat.
Noster, quid ageret, nescire: & illam ducere
Cupiebat, & metuebat absentem patrem.

DAVUS.

Non, si rediisset, ei pater veniam daret?

GETA.

Ille indotatam virginem, atque ignobilem
Daret illi? nunquam faceret.

DAVUS.

Quid fit denique?

GETA.

Quid fiat? est parasitus quidam Phormio,
Homo confidens, qui... illum Dii omnes perduint!

DAVUS.

Quid is fecit?

GETA.

Hoc consilium, quod dicam, dedit.
Lex est, ut orbæ, qui sint genere proximi,
Iis nubant, & illos ducere eadem hæc lex jubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam:
Paternum amicum me adsimulabo virginis:
Ad judices veniemus: qui fuerit pater,
Quæ mater, quî cognata tibi sit, omnia hæc
Confingam: quod erit mihi bonum, atque commodum,
Cùm tu horum nihil refelles, vincam scilicet.
Pater aderit: mihi paratæ lites: quid mea?
Illa quidem nostra erit.

DAVUS.

Jocularem audaciam!

GETA.

Persuasum est homini: factum est: ventum est: vincimur:

Duxit.

DAVUS.

Quid natras!

GETA.

Hoc quod audis.

DAVUS.

O Geta,
Quid te futurum est!

GETA.

Nescio hercle: unum hoc scio:
Quod fors feret, feremus æquo animo.

DAVUS.

Places:
Hem! istuc viri est officium.

GETA.

In me omnis spes mihi est.

DAVUS.

Laudo.

GETA.

Ad precatorem adeam, credo, qui mihi
Sic oret: nunc omitte, quæso, hunc: ceterum
Posthac si quicquam, nihil precor. Tantummodo
Non addat: ubi ego hinc abiero, vel occidito.

DAVUS.

Quid pædagogus ille qui citharistriam?
Quid rei gerit?

GETA.

Sic, tenuiter.

DAVUS.

Non multum habet,

Quod det, fortasse.

GETA.

Immo nihil, nisi spem meram.

DAVUS.

Pater ejus rediit, an non?

GETA.

Nondum.

DAVUS.

Quid? senem

Quoad expectatis vestrum?

GETA.

Non certum scio,

Sed epistolam ab eo allatam esse audivi modo, &
Ad portitores esse delatam; hanc petam.

DAVUS.

Numquid, Geta, aliud me vis?

GETA.

Ut bene sit tibi.

Puer, heus. Nemón' huc prodit? cape, da hoc Dorcio.

ACTUS I.

SCENA III.

ANTIPHO. PHÆDRIA.

ANTIPHO.

ADEÓN' rem rediisse, ut, qui mihi consultum esse optime velit,
Phædria, patrem extimescam, ubi in mentem ejus adventi venit?
Quod ni fuissem incogitans, ita eum expectarem, ut par fuit.

PHÆDRIA.

Quid istuc est?

ANTIPHO.

Rogitas, qui tam audacis facinoris mihi conscius
Sis? quod utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset,
Neu me cupidum eo impulisset, quod mihi principium est mali:
Non potitus essem: fuisset tum mihi illos ægre aliquot dies:
At non quotidiana cura hæc angeret animum...

PHÆDRIA.

PHÆDRIA.

Audio.

ANTIPHO.

Dum expecto quam mox veniat, qui adimat hanc mihi consuetudinem.

PHÆDRIA.

Aliis, quia defit quod amant, ægre est; tibi, quia superest, dolet.
Amore abundas, Antipho.
Nam tua quidem hercle certe vita hæc expetenda optandaque est.
Ita me Dii bene ament, ut mihi liceat tam diu, quod amo, frui,
Jam depecisci morte me cupio. Tu conjicito cetera,
Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu ex istac copia:
Ut ne addam, quod sine sumptu, ingenuam, liberalem nactus es:
Quod habes, ita ut voluisti, uxorem sine mala fama: palam
Beatus, ni unum desit, animus qui modeste istæc ferat.
Quod si tibi res sit cum eo lenone, quocum mihi est, tum sentias.
Ita plerique ingenio sumus omnes, nostri nosmet pœnitet.

ANTIPHO.

At tu mihi contra nunc videre fortunatus, Phædria,

Cui de integro est potestas etiam consulendi, quid velis:
Retinere, amare, amittere: ego infelix incidi in eum locum,
Ut neque mihi ejus sit amittendi, nec retinendi copia.
Sed hoc quid est? videón' ego advenire huc currentem Getam?
Is ipsus est. Hei, timeo miser, quam nunc mihi hic rem nuntiet.

ACTUS I.

SCENA IV.

GETA. ANTIPHO. PHÆDRIA.

GETA.

NULLUS es, Geta, nisi jam aliquod tibi consilium celere reperis:
Ita subito nunc imparatum tanta te impendent mala:
Quæ neque uti devitem, scio, neque quomodo me inde extraham:
Nam non potest celari nostra diutius jam audacia.

ANTIPHO.

Quidnam ille commotus venit?

GETA.

Tum, temporis punctum mihi ad hanc rem est: herus adest.

ANTIPHO.

Quid istuc est mali?

GETA.

Quod cùm audierit, quod ejus remedium inveniam iracundiæ?
Loquárne? incendam. Taceam? instigem. Purgem me? laterem lavem.
Eheu me miserum! cùm mihi paveo, tum Antipho me excruciat animi:
Ejus me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet: nam absque eo
Esset, recte ego mihi vidissem, & senis essem ultus iracundiam:
Aliquid convasassem, atque hinc me conjicerem protinam in pedes.

ANTIPHO.

Quam hic fugam, aut quod furtum parat?
Sed ubi Antiphonem reperiam? aut qua quærere insistam via?

PHÆDRIA.

Te nominat.

ANTIPHO.

Nescio quod magnum hoc nuntio expecto malum.

PHÆDRIA.

Ah, sanísne es?

GETA.

Domum ire pergam: ibi plurimum est.

PHÆDRIA.

Revocemus hominem.

ANTIPHO.

Sta illico.

GETA.

Hem! Satis pro imperio, quisquis es.

ANTIPHO.

Geta.

GETA.

Ipse est, quem volui obviam.

ANTIPHO.

Cedo, quid portas, obsecro? atque id, si potes, verbo expedi.

GETA.

Faciam.

ANTIPHO.

Eloquere.

GETA.

Modo apud portum...

ANTIPHO.

Meúmne?

GETA.

Intellexti.

ANTIPHO.

Occidi!

GETA.

Hem!

ANTIPHO.

Quid agam?

PHÆDRIA.

Quid ais?

GETA.

Hujus patrem vidisse me, patruum tuum.

ANTIPHO.

Nam quod ego huic nunc subito exitio remedium inveniam miser?
Quod si eo meæ fortunæ redeunt, Phanium, abs te ut distrahar,
Nulla est mihi vita expetenda.

GETA.

Ergo istæc cùm ita sint, Antipho,
Tanto magis te advigilare æquum est. *Fortes fortuna adjuvat.*

ANTIPHO.

Non sum apud me.

GETA.

Atqui opus est nunc, cùm maxime, ut sis, Antipho:
Nam si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur
Commeruisse culpam.

PHÆDRIA.

Hoc verum est.

ANTIPHO.

Non possum immutarier.

GETA.

Quid, si aliquid gravius tibi nunc faciendum foret?

ANTIPHO.

Cùm hoc non possum, illud minus possem.

GETA.

Hoc nihil est, Phædria: ilicet:
Quid conterimus operam frustra? quin abeo.

PHÆDRIA.

Et quidem ego.

ANTIPHO.

Obsecro,
Quid si adsimulo, satín' est?

GETA.

Garris.

ANTIPHO.

Vultum contemplamini, hem,
Satin 'sic est?

GETA.

Non.

ANTIPHO.

Quid si sic?

GETA.

Propemodum.

ANTIPHO.

Quid sic?

GETA.

Sat est.

Hem, istuc serva, & verbum verbo, par pari ut respondeas,
Ne suis te iratus sævidictis protelet.

ANTIPHO.

Scio.

GETA.

Vi coactum te esse invitum, lege, judicio. Tenes?
Sed quis hic est senex, quem video in ultima platea?

ANTIPHO.

Ipsus est.
Non possum adesse.

GETA.

Ah, quid agis? quo abis, Antipho? mane,
Mane, inquam.

ANTIPHO.

Egomet me novi, & peccatum meum:
Vobis commendo Phanium, & vitam meam.

PHÆDRIA.

Geta, quid nunc fiet?

GETA.

Tu jam lites audies:
Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.
Sed quod modo hìc nos Antiphonem monuimus,
Id nosmet ipsos facere oportet, Phædria.

PHÆDRIA.

Aufer mihi, oportet: quin tu, quid faciam, impera.

GETA.

Meministín' olim ut fuerit vestra oratio
In re incipiunda ad defendendam noxiam?
Justam illam causam, facilem, vincibilem, optimam.

PHÆDRIA.

Memini.

GETA.

Hem, nunc ipsa ea est opus, aut, si quid potest,
Meliore, & callidiore.

PHÆDRIA.

Fiet sedulo.

GETA.

Nunc prior adito tu: ego in subsidiis hìc ero
Succenturiatus, si quid deficies.

PHÆDRIA.

Age.

ACTUS I.

ACTUS I.

SCENA V.

DEMIPHO. GETA. PHÆDRIA.

DEMIPHO.

ITANE tandem uxorem duxit Antipho injussu meo?
Nec meum imperium... age, mitto imperium: non simultatem meam
Revereri saltem? non pudere? ò facinus audax, ò Geta
Monitor!

GETA.

Vix tandem.

DEMIPHO.

Quid mihi dicent, aut quam causam reperient?
Demiror!

GETA.

Atqui reperi jam: aliud cura.

DEMIPHO.

Anne hoc dicet mihi?
Invitus feci: lex coëgit. Audio, fateor.

GETA.

Placet.

DEMIPHO.

Verùm scientem, tacitum, causam tradere adversariis,
Etiámne id lex coëgit?

GETA.

Illud durum.

PHÆDRIA.

Ego expediam: sine.

DEMIPHO.

Incertum est quid agam, quia præter spem, atque incredibile hoc mihi obtigit:
Ita sum iratus, animum ut nequeam ad cogitandum instituere.
Quamobrem *Omnes, cùm secundæ res sunt maxime, tum maxime*
Meditari secum oportet, quo pacto adversam ærumnam ferant:
Pericla, damna, exilia, peregre rediens, semper cogites;
Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiæ:
Communia esse hæc, fieri posse, ut ne quid animo sit novum:
Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

GETA.

O Phædria, incredibile est quanto herum anteeo sapientia.
Meditata mihi sunt omnia mea incommoda : herus si redierit,
Molendum usque in pistrino : vapulandum : habendæ compedes :
Opus ruri faciundum : horum nihil quicquam accidet animo novum :
Quidquid præter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro.
Sed quid hominem cessas adire, & blande in principio alloqui?

DEMIPHO.

Mei fratris video filium ire mihi obviam.

PHÆDRIA.

Mi patrue, salve.

DEMIPHO.

Salve. Sed ubi est Antipho?

PHÆDRIA.

Salvum venire.

DEMIPHO.

Credo: hoc responde mihi.

PHÆDRIA.

Valet : hìc est. Sed satin' omnia ex sententia?

DEMIPHO.

Vellem quidem.

PHÆDRIA.

Quid istuc?

DEMIPHO.

Rogitas, Phædria?

Bonas me absente hìc confecistis nuptias.

PHÆDRIA.

Eho, an id succenses nunc illi?

GETA.

O artificem probum!

DEMIPHO.

Egóne illi non succenseam? ipsum gestio
Dari mihi in conspectum, nunc sua culpa ut sciat
Lenem patrem illum factum me esse acerrimum.

PHÆDRIA.

Atqui nihil fecit, patrue, quod succenseas.

DEMIPHO.

Ecce autem; similia omnia: omnes congruunt:
Unum cognoris, omnes noris.

PHÆDRIA.

Haud ita est.

DEMIPHO.

Hic in noxa est, ille ad defendendam causam adest:
Cùm ille est, hic præsto est: tradunt operas mutuas.

GETA.

Probe eorum facta imprudens depinxit senex.

DEMIPHO.

Nam ni hæc ita essent, cum illo haud stares, Phædria.

PHÆDRIA.

Si est, patrue, culpam ut Antipho in se admiserit,
Ex qua re minus rei foret, aut famæ temperans:
Non causam dico, quin, quod meritus sit, ferat:
Sed, si quis forte malitia fretus sua,
Insidias nostræ fecit adolescentiæ,
Ac vicit; nostrán' culpa ea est, an judicum,
Qui sæpe propter invidiam adimunt diviti,
Aut propter misericordiam addunt pauperi?

GETA.

Ni nossem causam, crederem vera hunc loqui.

DEMIPHO.

An quisquam judex est, qui possit noscere
Tua justa, ubi túte verbum non respondeas,
Ita ut ille fecit?

PHÆDRIA.

Functus adolescentuli est
Officium liberalis. Postquam ad judices
Ventum est, non potuit cogitata proloqui:
Ita eum tum timidum ibi obstupefecit pudor.

GETA.

Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem?
Here, salve: salvum te advenisse gaudeo.

DEMIPHO.

Oh!
Bone custos, salve, columen vero familiæ,
Cui commendavi filium, hinc abiens, meum.

GETA.

Jamdudum te omnes nos accusare audio
Immerito, & me horunc' omnium immeritissimo.
Nam quid me in hac re facere voluisti tibi?
Servum hominem causam orare leges non sinunt,
Neque testimonii dictio est.

DEMIPHO.

Mitto omnia: addo
Istuc: imprudens timuit adolescens: sino:
Tu servus; verum, si cognata est maxime,
Non fuit necesse habere, sed, id quod lex jubet,
Dotem daretis; quæreret alium virum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?

GETA.

Non ratio, verùm argentum deerat.

DEMIPHO.

Sumeret
Alicunde.

GETA.

Alicunde? nihil est dicto facilius.

DEMIPHO.

Postremo, si nullo alio pacto, fœnore.

GETA.

Hui! dixti pulchre, si quidem quisquam crederet,
Te vivo.

DEMIPHO.

Non, non sic futurum est, non potest.

Egóne illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nihil suave meritum est. Hominem commonstrarier
Mihi istum volo, aut, ubi habitet demonstrarier.

GETA.

Nempe Phormionem.

DEMIPHO.

Istum patronum mulieris.

GETA.

Jam, faxo, hìc aderit.

DEMIPHO.

Antipho ubi nunc est?

PHÆDRIA.

Foris.

DEMIPHO.

Abi, Phædria, eum require, atque adduce huc.

PHÆDRIA.

Eo

Recta via equidem illuc.

GETA.

Nempe ad Pamphilam.

DEMIPHO.

At ego

Deos Penates hinc salutatum domum
Devertor: inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos advocabo, ad hanc rem qui adsient,
Ut ne imparatus sim, si adveniat Phormio.

ACTUS II.

SCENA I.

PHORMIO. GETA.

PHORMIO.

TANE patris ais conspectum veritum hinc abiisse?

GETA.

Admodum.

PHORMIO.

Phanium relictam solam?

GETA.

Sic.

PHORMIO.

Et iratum senem?

GETA.

Oppido.

PHORMIO.

Ad te summa solum, Phormio, rerum redit:
Túte hoc intristi, tibi omne est exedendum: accingere.

GETA.

Obsecro te...

PHORMIO.

Si rogitabit...

GETA.

In te spes est.

PHORMIO.

Eccere;
Quid si reddet...

GETA.

Tu impulisti...

PHORMIO.

Sic opinor...

GETA.

Subveni.

PHORMIO.

Cedo senem: jam instructa sunt mihi in corde consilia omnia.

GETA.

Quid ages?

PHORMIO.

Quid vis? nisi uti maneat Phanium, atque ex crimine hoc
Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram derivem senis?

GETA.

O vir fortis atque amicus! verum hoc sæpe, Phormio,
Vereor, ne istæc fortitudo in nervum erumpat denique.

PHORMIO.

Ah,
Non ita est: factum est periclum, jam pedum visa est via.
Quot me censes homines jam deverberasse usque ad necem,
Hospites? tum cives? quo magis novi, tanto sæpius.
Cedodum, en unquam injuriarum audisti mihi scriptam dicam?

GETA.

Quid istuc?

PHORMIO.

Quia *Non recte Accipitri tenditur, neque Miluo*,
Qui male faciunt nobis: illis, qui nihil faciunt, tenditur:
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur.

Aliis aliunde est periclum, unde aliquid abradi potest:
Mihi sciunt nihil esse. Dices: ducent damnatum domum:
Alere nolunt hominem edacem: & sapiunt, mea sententia,
Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.

GETA.

Non potest satis pro merito ab illo tibi referri gratia.

PHORMIO.

Immo enim nemo satis pro merito gratiam Regi refert.
Téne asymbolum venire, unctum, atque lautum a balneis,
Otiosum ab animo, cùm ille & cura, & sumptu absumitur,
Dum tibi sit quod placeat? ille ringitur; tu rideas:
Prior bibas, prior decumbas: cœna dubia apponitur?

GETA.

Quid istuc verbi est?

PHORMIO.

Ubi tu dubites quid sumas potissimum.
Hæc, cùm rationem ineas, quam sint suavia, & quam cara sint;
Ea qui præbet, non tu hunc habeas plane præsentem Deum?

GETA.

Senex adest. Vide quid agas. *Prima coitio est acerrima:*
Si eam sustinueris, post illa jam, ut lubet, ludas licet.

ACTUS II.

SCENA II.

DEMIPHO. GETA. PHORMIO. HEGIO. CRATINUS. CRITO.

DEMIPHO.

En unquam cuiquam contumeliosius
Audistis factam injuriam, quam hæc est mihi?
Adeste, quæso.

GETA.

Iratus est.

PHORMIO.

Quin tu hoc age. St.
Jam ego hunc agitabo. Pro Deûm immortalium!
Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam?

GETA.

Negat.

DEMIPHO.

Ipsum esse opinor, de quo agebam. Sequimini.

PHORMIO.

Neque ejus patrem se scire qui fuerit?

GETA.

Negat.

PHORMIO.

Nec Stilphonem ipsum scire qui fuerit?

GETA.

Negat.

PHORMIO.

Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,
Negligitur ipsa. Vide, avaritia quid facit!

GETA.

Si herum insimulabis avaritiæ, male audies.

DEMIPHO.

O audaciam! etiam me ultro accusatum advenit?

PHORMIO.

Nam jam adolescenti nihil est quod succenseam,
Si illum minus norat, quippe homo jam grandior,
Pauper, cui in opere vita erat, ruri fere
Se continebat: ibi agrum de nostro patre
Colendum habebat. Sæpe interea mihi senex
Narrabat, se hunc negligere cognatum suum;
At quem virum! quem ego viderim in vita optimum.

GETA.

Videas te, atque illum. Ut narras!

PHORMIO.

In malam crucem:
Nam ni ita eum existimassem, nunquam tam graves
Ob hanc inimicitias caperem in nostram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.

GETA.

Pergín' hero absenti male loqui, impurissime?

PHORMIO.

Dignum autem hoc illo est.

GETA.

Aín' tandem, Carcer?

DEMIPHO.

Geta.

GETA.

Bonorum extortor, legum contortor.

DEMIPHO.

Geta.

PHORMIO.

Responde.

GETA.

Quis homo est? ehem!

DEMIPHO.

Tace.

GETA.

Absenti tibi
Te indignas, seque dignas contumelias

Nunquam cessavit dicere hodie.

DEMIPHO.

Ohe, desine.
Adolescens, primùm abs te hoc-bona venia peto,
Si tibi placere potis est, mihi ut respondeas:
Quem amicum tuum ais fuisse istum? explana mihi,
Et quî cognatum me sibi esse diceret?

PHORMIO.

Proinde expiscare, quasi non nosses.

DEMIPHO.

Nossem?

PHORMIO.

Ita.

DEMIPHO.

Ego me nego: tu, qui ais, redige in memoriam.

PHORMIO.

Eho, tu sobrinum tuum non noras?

DEMIPHO.

Enecas:
Dic nomen.

PHORMIO.

Nomen? maxime.

DEMIPHO.

Quid nunc taces?

PHORMIO.

Perii hercle! nomen perdidi.

DEMIPHO.

Hem, quid ais?

PHORMIO.

Geta,
Si meministi id quod olim dictum est, subjice. Hem!
Non dico: quasi non noris, tentatum advenis.

DEMIPHO.

Egón' autem tento?

GETA.

Stilpho.

PHORMIO.

Atque adeo, quid mea?
Stilpho est.

DEMIPHO.

Quem dixti?

PHORMIO.

Stilphonem, inquam: noveras.

DEMIPHO.

Neque ego illum noram, neque mihi cognatus fuit
Quisquam istoc nomine.

PHORMIO.

Itáne? non te horum pudet?
At si talentûm rem reliquisset decem...

DEMIPHO.

Dii tibi male faciant!

PHORMIO.

Primus esses memoriter,
Progeniem vestram usque ab avo atque atavo proferens.

DEMIPHO.

DEMIPHO.

Ita ut dicis. Ego tum cùm advenissem, quî mihi
Cognata ea esset, dicerem: itidem tu face.
Cedo, quî est cognata?

GETA.

Eu noster, recte: heus tu cave.

PHORMIO.

Dilucide expedivi, quibus me oportuit
Judicibus. Tum, id si falsum fuerat, filius
Cur non refellit?

DEMIPHO.

Filium narras mihi,
Cujus stultitia dici, ut dignum est, non potest?

PHORMIO.

At tu, qui sapiens es, magistratus adi,
Judicium de eadem causa iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem solus regnas, & soli licet
Hìc de eadem causa bis judicium adipiscier.

DEMIPHO.

Etsi facta mihi injuria est, verumtamen
Potius quam lites secter, aut quam te audiam,
Itidem ut cognata si sit, id quod lex jubet,
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.

PHORMIO.

Ha, ha, he, homo suavis!

DEMIPHO.

Quid est? num iniquum postulo?

Anne hoc quidem ego adipiscar, quod jus publicum est?

PHORMIO.

Itáne tandem quæso? ubi abusus sis,
Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere? An,
Ut ne quid turpe civis in se admitteret
Propter egestatem, proximo jussa est dati,
Ut cum uno ætatem degeret? quod tu vetas.

DEMIPHO.

Ita, proximo quidem: at nos unde? aut quamobrem?

PHORMIO.

Ohe,
Actum, aiunt, *ne agas.*

DEMIPHO.

Non agam? immo haud desinam,
Donec perfecero hoc.

PHORMIO.

Ineptis.

DEMIPHO.

Sine modo.

PHORMIO.

Postremo tecum nihil rei nobis, Demipho, est:
Tuus est damnatus gnatus, non tu: nam tua
Præterierat jam ducendi ætas.

DEMIPHO.

Omnia hæc

Illum putato, quæ ego nunc dico, dicere:
Aut quidem, cum uxore hac, ipsum prohibebo domo.

GETA.

Iratus est.

PHORMIO.

Túte idem melius feceris.

DEMIPHO.

Itáne es paratus facere me advorsùm omnia,
Infelix?

PHORMIO.

Metuit hic nos, tametsi sedulo
Dissimulat.

GETA.

Bene habent tibi principia.

PHORMIO.

Quin, quod est
Ferendum, fers? tuis dignum factis feceris,
Ut amici inter nos simus.

DEMIPHO.

Egón' tuam expetam
Amicitiam? aut te visum, aut auditum velim?

PHORMIO.

Si concordabis cum illa, habebis quæ tuam
Senectam oblectet: respice ætatem tuam.

DEMIPHO.

Te oblectet: tibi habe.

PHORMIO.

Minue vero iram.

DEMIPHO.

Hoc age :
Satis jam verborum est : nisi tu properas mulierem
Abducere, ego illam ejiciam : dixi, Phormio.

PHORMIO.

Si tu illam attigeris secus, quam dignum est, liberam,
Dicam impingam tibi grandem. Dixi, Demipho.
Si quid opus fuerit, heus, domo me.

GETA.

Intelligo.

ACTUS II.

SCENA III.

DEMIPHO. GETA. HEGIO. CRATINUS. CRITO.

DEMIPHO.

QUANTA me cura, & solicitudine afficit
Gnatus, qui me & se hisce impedivit nuptiis!
Neque mihi in conspectum prodit, ut saltem sciam,
Quid de hac re dicat, quidve sit sententiæ.
Abi tu, vise, redieritne jam, an nondum, domum.

GETA.

Eo.

DEMIPHO.

Videtis quo in loco tes hæc siet.
Quid ago? dic, Hegio.

HEGIO.

Ego? Cratinum censeo,
Si tibi videtur.

DEMIPHO.

Dic, Cratine.

CRATINUS.

Méne vis?

DEMIPHO.

Te.

CRATINUS.

Ego, quæ in rem tuam sint, ea velim facias.
Mihi
Sic hoc videtur: quod, te absente, hìc filius
Egit, restitui in integrum æquum esse, & bonum;
Et id impetrabis. Dixi.

DEMIPHO.

Dic nunc, Hegio.

HEGIO.

Ego sedulo hunc dixisse credo; verùm ita est,
Quot homines, tot sententiæ: suus cuique mos.
Mihi non videtur, quod sit factum legibus,
Rescindi posse: & turpe inceptu est.

DEMIPHO.

Dic, Crito.

CRITO.

Ego, amplius deliberandum censeo:
Res magna est.

HEGIO.

Nunquid nos vis?

DEMIPHO.

Fecistis probe:
Incertior sum multo quam dudum.

GETA.

Negant
Rediisse.

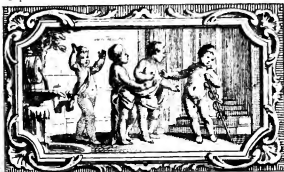
DEMIPHO.

Frater est expectandus mihi: is
Quod mihi dederit de hac re consilium, id sequar.
Percontatum ibo ad portum, quoad se recipiat.

GETA.

At ego Antiphonem quæram, ut, quæ acta hic sint, sciat.

ACTUS III.

SCENA I.

ANTIPHO. GETA.

ANTIPHO.

NIMVERO, Antipho, multimodis cum istoc animo vituperandus es.
Itáne te hinc abiisse, & vitam tutandam dedisse aliis tuam?
Alios tuam rem credidisti, quam tete, animadversuros magis?
Nam, ut ut erant alia, illi certe consuleres, quæ nunc tibi domi est,
Ne quid propter tuam fidem decepta pateretur mali:
Cujus nunc miseræ spes, opesque sunt in te uno omnes sitæ.

GETA.

Equidem, here, nos jamdudum hìc te absentem incusamus, qui abieris.

ANTIPHO.

Te ipsum quærebam.

GETA.

Sed ea causa nihilo magis defecimus.

ANTIPHO.

Loquere, obsecro, quonam in loco sunt res & fortunæ meæ?
Nunquid patri subolet?

GETA.

Nihil etiam.

ANTIPHO.

Ecquid spei porro est?

GETA.

Nescio.

ANTIPHO.

Ah!

GETA.

Nisi Phædria haud cessavit pro te eniti.

ANTIPHO.

Nihil fecit novi.

GETA.

Tum Phormio itidem in hac re, ut in aliis, strenuum hominem præbuit.

ANTIPHO.

ANTIPHO.

Quid is fecit ?

GETA.

Confutavit verbis admodum iratum senem.

ANTIPHO.

Eu , Phormio !

GETA.

Ego, quod potui porto.

ANTIPHO.

Mi Geta , omnes vos amo.

GETA.

Sic sese habent principia , ut dico : adhuc tranquilla res est :
Mansutusque patruum pater est , dum huc adveniat.

ANTIPHO.

Quid eum?

GETA.

Aiebat ,
De ejus consilio velle sese facere , quod ad hanc rem attinet.

ANTIPHO.

Quantus metus est mihi venite huc salvum nunc patruum , Geta !
Nam , ut audio , per unam ejus aut vivam , aut moriar sententiam.

GETA.

Phædria tibi adest.

ANTIPHO.

Ubinam?

GETA.

Eccum, ab sua palæstra exit foras.

ACTUS III.

SCENA II.

PHÆDRIA. DORIO. ANTIPHO. GETA.

PHÆDRIA.

Dorio, audi, obsecro.

DORIO.

Non audio.

PHÆDRIA.

Parumper.

DORIO.

Quin omitte me.

PHÆDRIA.

Audi quod dicam.

DORIO.

At enim rædet jam audire eadem millies.

PHÆDRIA.

At nunc dicam quod lubenter audias.

DORIO.

Loquere, audio.

PHÆDRIA.

Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quo nunc abis?

DORIO.

Mirabar si tu mihi quicquam afferres novi.

ANTIPHO.

Hei, metuo lenonem, ne quid suo suat capiti.

GETA.

Idem ego metuo.

PHÆDRIA.

Non mihi credis?

DORIO.

Hariolare.

PHÆDRIA.

Sin fidem do?

DORIO.

Fabulæ.

PHÆDRIA.

Fœneratum istuc beneficium tibi pulchre dices.

DORIO.

Logi.

PHÆDRIA.

Crede mihi, gaudebis facto: verum hercle hoc est.

DORIO.

Somnia.

PHÆDRIA.

Experire, non est longum.

DORIO.

Cantilenam eandem canis.

PHÆDRIA.

Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus, tu...

DORIO.

Garri modo.

PHÆDRIA.

Adeón' ingenio esse te duro atque inexorabili,
Ut neque misericordia, neque precibus molliri queas?

DORIO.

Adeón' te esse incogitantem atque impudentem, Phædria,
Ut phaleratis dictis ducas me, & meam ductes gratiis?

ANTIPHO.

Miseritum est.

PHÆDRIA.

Hei, veris vincor.

GETA.

Quam similis uterque est sui!

PHÆDRIA.

Atque, alia Antipho cùm occupatus esset solicitudine,

Tum esse hoc mihi objectum malum?

A N T I P H O.

Ah, quid istuc autem est, Phædria?

P H Æ D R I A.

O fortunatissime Antipho...

A N T I P H O.

Egóne?

P H Æ D R I A.

Cui quod amas, domi est,
Nec cum hujusmodi unquam usus venit ut conflictares malo!

A N T I P H O.

Mihín' domi est? immo, id quod aiunt, *auribus teneo lupum:*
Nam neque quomodo amittam a me, invenio; neque, uti retineam, scio.

D O R I O.

Ipsum istuc mihi in hoc est.

A N T I P H O.

Heia, ne parum leno sies.
Nam quid hicce fecit?

P H Æ D R I A.

Hiccine? quod homo inhumanissimus:
Pamphilam meam vendidit.

GETA.

Quid? vendidit?...

ANTIPHO.

Ain'? vendidit?

PHÆDRIA.

Vendidit.

DORIO.

Quam indignum facinus, ancillam ære emptam suo!

PHÆDRIA.

Nequeo exorare ut maneat me, & cum illo ut mutet fidem,
Triduum hoc, dum id, quod est promissum ab amicis, argentum aufero:
Si non tum dedero, unam præterea horam ne oppertus sies.

DORIO.

Obtundis.

ANTIPHO.

Haud longum est id quod orat, Dorio: exoret sine:
Idem hic tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.

DORIO.

Verba istæc sunt.

ANTIPHO.

Pamphilámne hac urbe privari sines?

Tum tu prætereà horunc' amorem distrahi poterin' pati?

DORIO.

Neque ego, neque tu.

GETA.

Dii tibi omnes id, quod es dignus, duint.

DORIO.

Ego te complures adversùm ingenium meum menses tuli,
Pollicitantem, flentem, & nihil ferentem: nunc, contra omnia hæc,
Reperi, qui det, neque lacrimet: da locum melioribus.

ANTIPHO.

Certe hercle, ego satis si commemini, tibi quidem est olim dies,
Quam ad dares huic, præstituta.

PHÆDRIA.

Factum.

DORIO.

Num ego istuc nego?

ANTIPHO.

Jámne ea præteriit?

DORIO.

Non, verum ei hæc antecessit.

ANTIPHO.

Non pudet
Vanitatis?

DORIO.

Minime, dum ob rem.

GETA.

Sterquilinium.

PHÆDRIA.

Dorio,
Itáne tandem facere oportet?

DORIO.

Sic sum: si placeo, utere.

ANTIPHO.

Siccine hunc decipis?

DORIO.

Immo enimvero, Antipho, hic me decipit:
Nam hic me hujusmodi scibat esse: ego hunc esse aliter credidi.
Iste me fefellit: ego isti nihilo sum aliter, ac fui.
Sed ut ut hæc sunt, tamen hoc faciam: cras mane argentum mihi
Miles dare se dixit: si mihi prior tu attuleris, Phædria,
Mea lege utar, ut potior sit, qui prior ad dandum est. Vale.

ACTUS III.

SCENA III.

PHÆDRIA. ANTIPHO. GETA.

PHÆDRIA.

QUID faciam? unde ego nunc tam subito huic argentum inveniam miser,
Cui minus nihilo est? quod si hic pote fuisset nunc exorarier
Triduum hoc, promissum fuerat.

ANTIPHO.

Itáne hunc patiemur, Geta,
Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adjurit comiter?
Quin, cùm opus est, beneficium rursum ei experimur reddere?

GETA.

Scio equidem hoc esse æquum.

ANTIPHO.

Age ergo, solus servare hunc potes.

GETA.

Quid faciam?

ANTIPHO.

Invenias argentum.

GETA.

Cupio: sed, id unde, edoce.

ANTIPHO.

Pater adest hìc.

GETA.

Scio: sed quid tum?

ANTIPHO.

Ah, *Dictum sapienti sat est.*

GETA.

Itáne?

ANTIPHO.

Ita.

GETA.

Sane hercle pulchre suades: etiam tu hinc abis?
Non triumpho, ex nuptiis tuis si nihil nanciscor mali,
Ni etiam nunc me hujus quærere causa in malo jubeas crucem?

ANTIPHO.

Verum hic dicit.

PHÆDRIA.

Quid? ego vobis, Geta, alienus sum?

GETA.

Haud puto:
Sed parúmne est, omnibus quod nunc nobis succenset senex,
Ni instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci?

PHÆDRIA.

Alius ab oculis meis illam in ignotum abducet locum? hem!
Dum igitur licet, dumque adsum, loquimini mecum, Antipho:
Contemplamini me.

ANTIPHO.

Quamobrem? aut quidnam facturus? cedo.

PHÆDRIA.

Quoquo hinc asportabitur terrarum, certum est persequi,
Aut perire.

GETA.

Dii bene vertant quod agas, pedetentim tamen.

ANTIPHO.

Vide, si quid opis potes adferre huic.

GETA.

Si quid?... quid?

ANTIPHO.

Quære, obsecro, Ne quid plus minúsve faxit, quod nos post pigeat, Geta.

GETA.

Quæro: salvus est, ut opinor: verum enim metuo malum.

ANTIPHO.

Noli metuere: unà tecum bona, mala, tolerabimus.

GETA.

Quantum argenti opus est tibi? loquere.

PHÆDRIA.

Solæ triginta minæ.

GETA.

Triginta? hui! percara est, Phædria.

PHÆDRIA.

Istæc vero vilis est.

GETA.

Age, age, inventas reddam.

PHÆDRIA.

O lepidum caput!

GETA.

Aufer te hinc.

PHÆDRIA.

Jam opus est.

GETA.

Jam feres. Sed opus est mihi Phormionem adjutorem ad rem hanc dari.

PHÆDRIA.

Abi, dic præsto ut sit domi.

ANTIPHO.

Præsto est. Audacissime oneris quidvis impone, & feret:

Solus est homo amico amicus.

GETA.

Eamus ergo ad eum ocius.

ANTIPHO.

Nunquid est quod mea opera vobis opus sit?

GETA.

Nihil. Verum abi domum, &

Illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam metu,

Consolare. Cessas?

ANTIPHO.

Nihil est, æque quod faciam lubens.

PHÆDRIA.

Qua via istuc facies?

GETA.

Dicam in itinere: modo te hinc move,

H. Gravelot inv. *F. Lebas sculp.*

ACTUS IV.

SCENA I.

DEMIPHO. CHREMES.

DEMIPHO.

UID? qua profectus causa hinc es Lemnum, Chremes?
Adduxtín' tecum filiam?

CHREMES.

Non.

DEMIPHO.

Quid ita, non?

CHREMES.

Postquam videt me ejus mater hìc esse diutius,
Simul autem non manebat ætas virginis

Meam negligentiam ; ipsam cum omni familia
Ad me esse profectam aiebant.

DEMIPHO.

Quid illic tam diu,
Quæso, igitur commorabare, ubi id audiveras?

CHREMES.

Pol me detinuit morbus.

DEMIPHO.

Unde ? aut qui ?

CHREMES.

Rogas ?
Senectus ipsa est morbus. Sed venisse eas
Salvas audivi ex nauta qui illas vexerat.

DEMIPHO.

Quid gnato obtigerit, me absente, audistín', Chremes ?

CHREMES.

Quod quidem me factum consilii incertum facit :
Nam hanc conditionem si cui tulero extrario,
Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.
Te mihi fidelem esse æque atque egomet sum mihi,
Scibam. Ille si me alienus affinem volet,
Tacebit, dum interceder familiaritas :
Sin spreverit me, plus quam opus est scito, sciet :
Vereorque, ne uxor aliquà hoc resciscat mea.
Quod si fit, ut me excutiam, atque egrediar domo,
Id restat ; nam Ego *meorum solus sum meus.*

DEMIPHO.

Scio ita esse, & istæc mihi res solicitudini est:
Neque defetiscar usque adeo experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

ACTUS IV.

SCENA II.

GETA.

Ego hominem callidiorem vidi neminem,
Quam Phormionem. Venio ad hominem, ut dicerem
Argentum opus esse, & id quo pacto fieret:
Vixdum dimidium dixeram; intellexerat:
Gaudebat: me laudabat: quærebat senem:
Diis gratias agebat, tempus sibi dari,
Ubi Phædriæ se ostenderet nihilo minus
Amicum esse, quam Antiphoni. Hominem ad forum
Jussi opperiri: eo me esse adducturum senem;
Sed eccum. Quis est ulterior? at at Phædriæ
Pater venit. Quid pertimui autem, bellua?
An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi dati?
Commodius esse opinor *duplici spe utier.*

Petam

Petam hinc, unde a primo institui. Is si dat, sat est?
Si ab eo nihil fiet, tum hunc adoriar hospitem.

ACTUS IV.

SCENA III.

ANTIPHO. GETA. CHREMES. DEMIPHO.

ANTIPHO.

Expecto, quam mox recipiat sese Geta.
Sed patruum video cum patre adstantem. Hei mihi,
Quam timeo, adventus hujus quo impellat patrem!

GETA.

Adibo hosce. O noster Chremes!

CHREMES.

Salve, Geta.

GETA.

Venire salvum volupe est.

CHREMES.

Credo.

GETA.

Quid agitur?

CHREMES.

Multa advenienti, ut fit, nova hìc compluria.

GETA.

Ita. De Antiphone audistín' quæ facta?

CHREMES.

Omnia.

GETA.

Tún' dixeras huic? facinus indignum, Chremes,
Sic circumiri.

DEMIPHO.

Id cum hoc agebam commodúm.

GETA.

Nam hercle ego quoque id agitans mecum sedulo,
Inveni, opinor, remedium huic rei.

DEMIPHO.

Quid, Geta
Quod remedium?

GETA.

Ut abii abs te, fit forte obviam
Mihi Phormio.

CHREMES.

Qui? Phormio?

GETA.

Is, qui istanc...

CHREMES.

Scio.

GETA.

Visum est mihi, ut ejus tentarem sententiam.

Prendo hominem solum : cur non, inquam, Phormio,
Vides, inter vos sic hæc potius cum bona
Ut componantur gratia, quam cum mala ?
Herus liberalis est, & fugitans litium :
Nam ceteri quidem hercle amici omnes modo
Uno ore auctores fuere, ut præcipitem hanc daret.

ANTIPHO.

Quid hic cœptat ? aut quo evadet hodie?

GETA.

An legibus
Datutum pœnas dices, si illam ejecerit ?
Jam id exploratum est. Heia, sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine : ea eloquentia est.
Verum pone esse victum eum ; at tandem tamen
Non capitis ejus agitur, sed pecuniæ.
Postquam hominem his verbis sentio mollirier,
Soli sumus nunc hìc, inquam : eho, dic, quid vis dari
Tibi in manum, ut herus his desistat litibus,
Hæc hinc facessat, tu molestus ne sies ?

ANTIPHO.

Satín' illi Dii sunt propitii ?

GETA.

Nam sat scio,
Si tu aliquam partem æqui bonique dixeris,
Ut ille est bonus vir, tria non commutabitis

Verba hodie inter vos.

DEMIPHO.

Quis te istæc jussit loqui?

CHREMES.

Immo non potuit melius pervenirier
Eo, quo nos volumus.

ANTIPHO.

Occidi.

CHREMES.

Perge eloqui.

GETA.

At primo homo insanibat.

CHREMES.

Cedo, quid postulat?

GETA.

Quid? nimium: quantum libuit.

CHREMES.

Dic.

GETA.

Si quis daret
Talentum magnum.

CHREMES.

Immo malum hercle: ut nihil pudet!

GETA.

Quod dixi adeo ei: quæso, quid si filiam
Suam unicam locaret? parvi retulit
Non suscepisse: inventa est, quæ dotem petat.

Ad pauca ut tedeam, ac mittam illius ineptias,
Hæc denique ejus fuit postrema oratio:
Ego, inquit, jam a principio amici filiam,
Ita ut æquum fuerat, volui uxorem ducere:
Nam mihi veniebat in mentem ejus incommodum,
In servitutem pauperem ad ditem dari:
Sed mihi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,
Aliquantulum quæ afferret, quî dissolverem
Quæ debeo: & etiam nunc, si vult Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quæ sponsa est mihi,
Nullam mihi malim, quam istanc, uxorem dari.

ANTIPHO.

Utrum stultitiâ facere ego hunc, an malitia
Dicam, scientem, an imprudentem, incertus sum.

DEMIPHO.

Quid, si animam debet?

GETA.

Ager oppositus est pignori ob
Decem minas, inquit.

DEMIPHO.

Age, age, jam ducat: dabo.

GETA.

Ædiculæ item sunt ob decem alias.

DEMIPHO.

Hoi, hui!
Nimium est.

CHREMES.

Ne clama: petito hasce a me decem.

GETA.

Uxori emenda ancillula : tum pluscula
Supellectile opus est, opus sumptu ad nuptias :
His rebus pone sane, inquit, decem minas.

DEMIPHO.

Sexcentas proin potius scribito jam mihi dicas :
Nihil do. Impuratus me ille ut etiam irrideat?

CHREMES.

Quæso, ego dabo, quiesce : tu modo filius
Fac ut illam ducat, nos quam volumus.

ANTIPHO.

Hei mihi!
Geta, occidisti me tuis fallaciis.

CHREMES.

Mea causa ejicitur : me hoc est æquum amittere.

GETA.

Quantum potes, me certiorem, inquit, face,
Si illam dant, hanc ut mittam, ne incertus siem :
Nam illi mihi dotem jam constituerunt dare.

CHREMES.

Jam accipiat : illis repudium renuntiet :
Hanc ducat.

DEMIPHO.

Quæ quidem illi res vertat male!

CHREMES.

Opportune adeo nunc mecum argentum attuli,
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt prædia :
Id sumam : uxori, tibi opus esse, dixero.

ACTUS IV.

SCENA IV.

ANTIPHO. GETA.

ANTIPHO.

GETA.

GETA.

Hem!

ANTIPHO.

Quid egisti?

GETA.

Emunxi argento senes.

ANTIPHO.

Satin' est id?

GETA.

Nescio hercle, tantum jussus sum.

ANTIPHO.

Eho, verbero, aliud mihi respondes ac rogo?

GETA.

Quid ergo narras?

ANTIPHO.

Quid ego narrem? opera tua ad

Restim mihi quidem res rediit planissime.
Ut te quidem omnes Dii, Deæque, superi, inferi,
Malis exemplis perdant! hem, si quid velis,
Huic mandes, qui te ad scopulum e tranquillo inferat.
Quid minus utile fuit, quam hoc ulcus tangere,
Aut nominate uxorem? injecta est spes patri
Posse illam extrudi. Cedo, nunc porro Phormio
Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
Quid fiet?

GETA.

Non enim ducet.

ANTIPHO.

Novi: ceterum
Cùm argentum repetent, nostra causa scilicet
In nervum potius ibit.

GETA.

Nihil est, Antipho,
Quin male narrando possit depravarier.
Tu id, quod boni est, excerpis; dicis quod mali est.
Audi nunc contra jam. Si argentum acceperit,
Ducenda est uxor, ut ais: concedo tibi:
Spatium quidem tandem apparandi nuptias,
Vocandi, sacrificandi dabitur paululum.
Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt:
Inde iste reddet.

ANTIPHO.

Quam ob rem? aut quid dicet?

GETA.

GETA.

Rogas?

Quot res! postilla monstra evenerunt mihi:
Introiit in ædes ater alienus canis:
Anguis per impluvium decidit de tegulis:
Gallina cecinit: interdixit hariolus:
Aruspex vetuit ante brumam aliquid novi
Negotî incipere: quæ causa est justissima.
Hæc fient.

ANTIPHO.

Ut modo fiant.

GETA.

Fient: me vide.
Pater exit: abi, dic, esse argentum, Phædriæ.

ACTUS IV.

SCENA V.

DEMIPHO. GETA. CHREMES.

DEMIPHO.

QUIETUS esto, inquam: ego curabo ne quid verborum duit.
Hoc temere nunquam amittam ego a me, quin mihi testes adhibeam,

Cui dem : &, quam ob rem dem, commemorabo.

GETA.

Ut cautus est, ubi nihil opus est!

CHREMES.

Atque ita opus est facto : & matura, dum libido eadem hæc manet :
Nam si altera illa magis instabit, forsitan nos rejiciat.

GETA.

Rem ipsam putasti.

DEMIPHO.

Duc me ad eum ergo.

GETA.

Non moror.

CHREMES.

Ubi hoc egeris,
Transito ad uxorem meam, ut conveniat hanc prius, quam hinc abit.
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat ;
Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior :
Nos nostro officio nihil egressos esse ; quantum is voluerit,
Datum esse dotis.

DEMIPHO.

Quid, malum, tua id refert?

CHREMES.

Magni, Demipho.

DEMIPHO.

Non sat tuum te officium fecisse, si non id fama approbat?

CHREMES.

Volo ipsius quoque voluntate hoc fieri, ne se ejectam putet.

DEMIPHO.

Idem ego istuc facere possum.

CHREMES.

Mulier mulieri magis congruit.

DEMIPHO.

Rogabo. Ubi illas ego nunc reperire possim, cogito.

ACTUS IV.

SCENA VI.

SOPHRONA. CHREMES.

SOPHRONA.

QUID agam? quem amicum inveniam mihi misera? aut cui consilia
Hæc referam? aut unde nunc mihi auxilium petam? nam vereor,
Hera ne ob meum suasum indigna injuria afficiatur,
Ita patrem adolescentis facta hæc tolerare audio violenter.

CHREMES.

Nam quæ hæc est anus exanimata, a fratre quæ egressa est meo?

SOPHRONA.

Quod ut facerem me egestas impulit; cùm scirem infirmas
Hasce esse nuptias: ut id consulerem, interea vita
Ut in tuto foret.

CHREMES.

Certe edepol, nisi me animus fallit,

Aut parum prospiciunt oculi, meæ nutricem gnatæ video.

SOPHRONA.

Neque ille investigatur...

CHREMES.

Quid ago?

SOPHRONA.

Qui est ejus pater.

CHREMES.

Adeón'?
An maneo, dum ea, quæ loquitur, magis cognosco?

SOPHRONA.

Quod si eum nunc
Reperire possim, nihil est quod verear.

CHREMES.

Ea ipsa est. Colloquar.

SOPHRONA.

Quis hìc loquitur?

CHREMES.

Sophrona.

SOPHRONA.

Et meum nomen nominat?

CHREMES.

Ad me respice.

SOPHRONA.

Dii, obsecro vos, estne hic Stilpho?

CHREMES.

Non.

SOPHRONA.

Negas?

CHREMES.

Concede hinc paululum a foribus istorsum, sodes, Sophrona.

Ne me istoc posthac nomine appellassis.

SOPHRONA.

Quid? non is, obsecro, es

Quem semper te esse dictitasti?

CHREMES.

St.

SOPHRONA.

Quid? has metuis fores?

CHREMES.

Conclusam hìc habeo uxorem sævam: verum istoc me nomine,

Eò perperam olim dixi, ne vos forte imprudentes foris

Effutiretis, atque id porro aliquà uxor mea resciseret.

SOPHRONA.

Hem! istoc pol nos te hìc invenire miseræ nunquam potuimus.

CHREMES.

Eho, dic mihi, quid rei tibi est cum familia hac, unde exis? aut ubi
Illæ sunt?

SOPHRONA.

Miseram me!

CHREMES.

Hem, quid est? vivuntne?

SOPHRONA.

Vivit gnata:
Matrem ipsam ex ægritudine miseram mors consecuta est.

CHREMES.

Male factum!

SOPHRONA.

Ego autem, quæ essem anus deserta, egens, ignota,
Ut potui, nuptum virginem locavi huic adolescenti,
Harum qui est dominus ædium.

CHREMES.

Antiphonine?

SOPHRONA.

Hem, isti ipsi.

CHREMES.

Quid?
Duásne is uxores habet?

SOPHRONA.

Au, obsecro, unam ille quidem hanc solam.

CHREMES.

Quid illa altera, quæ dicitur cognata?

SOPHRONA.

Hæc ergo est.

CHREMES.

Quid ais?

SOPHRONA.

Composito est factum, quo modo hanc amans habere posset
Sine dote.

CHREMES.

Dii vestram fidem! *Quam sæpe forte temere*
Eveniunt, quæ non audeas optare! offendi adveniens,
Quîcum volebam, atque ut volebam, collocatam filiam.
Quod nos ambo opere maximo dabamus operam ut fieret,
Sine nostra cura, maxima sua cura hæc sola fecit.

SOPHRONA.

Nunc quid facto est opus, vide. Pater adolescentis venit,
Eumque animo iniquo hoc oppido ferre aiunt.

CHREMES.

Nihil pericli est.
Sed per Deos atque homines, meam esse hanc, cave resciscat quisquam.

SOPHRONA.

Nemo ex me scibit.

CHREMES.

Sequere me: intus cetera audies.

H. Gravelot inv. *P. Lebas Sculp.*

ACTUS V.

SCENA I.

DEMIPHO. GETA.

DEMIPHO.

OSTRAPTE culpa facimus, ut malis expediat esse,
Dum nimium dici nos bonos studemus & benignos.
Ita fugias, ne præter casam, aiunt. Nónne id sat erat,
Accipere ab illo injuriam? etiam argentum est ultro objectum,
Ut sit quî vivat, dum aliud aliquid flagitii conficiat.

GETA.

Planissime.

DEMIPHO.

His nunc præmium est, qui recta prava faciunt.

GETA.

Verissime.

DEMIPHO.

Ut stultissime quidem illic rem gesserimus.

GETA.

Modo ut hoc consilio possiet discedi, ut istam ducat.

DEMIPHO.

Etiámne id dubium est?

GETA.

Haud scio hercle, ut homo est, an mutet animum.

DEMIPHO.

Hem, mutet autem!

GETA.

Nescio: verùm, si forte, dico.

DEMIPHO.

Ita faciam, ut frater censuit; uxorem ejus huc adducam,
Cum ista ut loquatur. Tu, abi, Geta: prænuntia hanc venturam.

GETA.

Argentum inventum est Phædriæ: de jurgio siletur.
Provisum est, ne in præsentia hæc hinc abeat: quid nunc porro?
Quid fiet? *In eodem luto hæsitas. Vorsura solvis,*

Geta: præsens quod fuerat malum, in diem abiit: plagæ crescunt,
Nisi prospicis. Nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,
Ne quid vereatur Phormionem, aut ejus orationem.

ACTUS V.

SCENA II.

DEMIPHO. NAUSISTRATA. CHREMES.

DEMIPHO.

Agedum, ut soles, Nausistrata, fac illa ut placetur nobis;
Ut sua voluntate, id quod est faciendum, faciat.

NAUSISTRATA.

Faciam.

DEMIPHO.

Pariter nunc opera me adjuves, ac dudum re opitulata es.

NAUSISTRATA.

Factum volo; at pol queo minus viri culpa, quam me dignum est.

CHREMES.

Quid autem?

NAUSISTRATA.

Quia pol mei patris bene parta indiligenter
Tutatur: nam ex his prædiis talenta argenti bina
Capiebat statim. Hem, *vir viro quid præstat!*

DEMIPHO.

Bina, quæso?

NAUSISTRATA.

Ac rebus vilioribus multo, tamen talenta bina.

DEMIPHO.

Hui!

NAUSISTRATA.

Quid hæc videntur?

DEMIPHO.

Scilicet.

NAUSISTRATA.

Virum me natam vellem:
Ego ostenderem...

DEMIPHO.

Certe scio.

NAUSISTRATA.

Quo pacto...

CHREMES.

Parce, sodes,
Ut possis cum illa; ne te adolescens mulier defatiget.

NAUSISTRATA.

Faciam, ut jubes: sed meum virum abs te exire video.

CHREMES.

Hem, Demipho,
Jam illi datum est argentum?

DEMIPHO.

Curavi illico.

CHREMES.

Nollem datum.
Hei, video uxorem: pene plus, quam sat erat.

DEMIPHO.

Cur nolles, Chreme?

CHREMES.

Jam recte.

DEMIPHO.

Quid tu? ecquid locutus cum ista es, quamobrem hanc ducimus?

CHREMES.

Transegi.

DEMIPHO.

Quid ait tandem?

CHREMES.

Adduci non potest.

DEMIPHO.

Quî, non potest?

CHREMES.

Quia uterque utrique est cordi.

DEMIPHO.

Quid istuc nostra?

CHREMES.

Magni. Præter hæc,

Cognatam comperi esse nobis.

DEMIPHO.

Quid? deliras?

CHREMES.

Sic erit:

Non temere dico: redi mecum in memoriam.

DEMIPHO.

Satíne sanus es?

NAUSISTRATA.

Au, obsecro, vide, ne in cognatam pecces.

DEMIPHO.

Non est.

CHREMES.

Ne nega:

Patris nomen aliud dictum est: hoc tu errasti.

DEMIPHO.

Non norat patrem?

CHREMES.

Norat.

DEMIPHO.

Cur aliud dixit?

CHREMES.

Nunquam hodie concedes mihi, neque
Intelliges?

DEMIPHO.

Si tu nihil narras...

CHREMES.

Pergis?

NAUSISTRATA.

Miror quid hoc siet.

DEMIPHO.

Equidem hercle nescio.

CHREMES.

Vin' scire? at ita me servet Jupiter,
Ut proprior illi, quam ego sum, ac tu, nemo est homo.

DEMIPHO.

Dii vestram fidem!
Eamus ad ipsam unà omnes nos: aut scire, aut nescire hoc volo.

CHREMES.

Ah!

DEMIPHO.

Quid est?

CHREMES.

Itâne parum mihi fidem esse apud te?

DEMIPHO.

Vín' me credere?

Vín' satis quæsitum mihi istuc esse? age, fiat. Quid? illa filia

Amici nostri, quid futurum est?

CHREMES.

Recte.

DEMIPHO.

Hanc igitur mittimus?

CHREMES.

Quidni?

DEMIPHO.

Illa maneat?

CHREMES.

Sic.

DEMIPHO.

Ire igitur tibi licet, Nausistrata.

NAUSISTRATA.

Sic pol commodius esse in omnes arbitror, quam ut cœperas,

Manere hanc: nam perliberalis visa est, cùm vidi, mihi.

DEMIPHO.

Quid istuc negotii est?

CHREMES.

Jámne operuit ostium?

DEMIPHO.

Jam.

CHREMES.

O Jupiter!
Dii nos respiciunt: gnatam inveni nuptam cum tuo filio.

DEMIPHO.

Hem!
Quo pacto id potuit?

CHREMES.

Non satis tutus est ad narrandum hic locus.

DEMIPHO.

At tu intro abi.

CHREMES.

Heus, ne filii nostri quidem hoc resciscant, volo.

ACTUS V.

SCENA III.

ANTIPHO.

LÆTUS sum, ut ut meæ res sese habent, fratri obtigisse quod vult.
Quam scitum est, ejusmodi parare in animo cupiditates,
Quas, cùm res adversæ sient, paulo mederi possis.
Hic simul argentum reperit, cura sese expedivit:
Ego nullo possum remedio me evolvere ex his turbis,
Quin, si hoc celetur, in metu; sin patefit, in probro sim.
Neque me domum nunc reciperem, ni mihi esset spes ostensa
Hujusce habendæ. Sed ubinam Getam invenire possum, ut
Rogem, quod tempus conveniendi patris me capere jubeat?

ACTUS V.

SCENA IV.

PHORMIO. ANTIPHO.

PHORMIO.

ARGENTUM accepi, tradidi lenoni: abduxi mulierem:
Curavi, propria ea Phædria ut potiretur: nam emissa est manu.
Nunc una mihi res etiam restat, quæ est conficienda, otium
Ab senibus ad potandum ut habeam: nam aliquot hos sumam dies.

ANTIPHO.

Sed Phormio est. Quid ais?

PHORMIO.

Quid?

ANTIPHO.

Quidnam nunc facturus Phædria?
Quo pacto satietatem amoris ait se velle absumere?

PHORMIO.

Vicissim partes tuas acturus est.

ANTIPHO.

Quas?

PHORMIO.

Ut fugiret patrem:
Te suas rogavit rursum ut ageres, causam ut pro se diceres:
Nam poraturus est apud me: ego me ire senibus Sunium
Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, dudum quam dixit Geta;
Ne, cùm hìc non videant me, conficere credant argentum suum.
Sed ostium concrepuit abs te.

ANTIPHO.

Vide, quis egreditur.

PHORMIO.

Geta est.

ACTUS V.

SCENA V.

GETA. ANTIPHO. PHORMIO.

GETA.

O Fortuna, ò Fors Fortuna, quantis commoditatibus,
Quam subito meo hero Antiphoni ope vestra hunc onerastis diem!

ANTIPHO.

Quidnam hic sibi vult?

GETA.

Nosque amicos ejus exonerastis metu!
Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio,
Atque hominem propero invenire, ut hæc, quæ contigerint, sciat?

ANTIPHO.

Num tu intelligis, hic quid narret?

PHORMIO.

Num tu?

ANTIPHO.

Nihil.

PHORMIO.

Tantundem ego.

GETA.

Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc sunt.

ANTIPHO.

Heus, Geta.

GETA.

Heus tibi.

Num mirum, aut novum est, revocari, cursum cùm institueris?

ANTIPHO.

Geta.

GETA.

Pergis hercle. Nunquam tu odio tuo me vinces.

ANTIPHO.

Non manes?

GETA.

Vapulabis. Curialis vernula est, qui me vocat.

ANTIPHO.

Id tibi quidem jam fiet, nisi resistis, verbero.

GETA.

Familiariorem oportet esse hunc, qui minitat malum.
Sed isne est, quem quæro, an non? ipsus est.

PHORMIO.

Congredere actutum.

ANTIPHO.

Quid est?

GETA.

O omnium, quantum est, qui vivunt, homo hominum ornatissime!
Nam sine controversia a Diis solus diligere, Antipho.

ANTIPHO.

Ita velim. Sed, quî istuc credam ita esse, mihi dici velim.

GETA.

Satin' est, si te delibutum gaudio reddo?

ANTIPHO.

Enecas.

PHORMIO.

Quin tu hinc pollicitationes aufer, &, quod fers, cedo.

GETA.

Oh!

Tu quoque hìc aderas, Phormio?

PHORMIO.

Aderam: sed cessas?

GETA.

Accipe, hem.

Ut modo argentum dedimus tibi apud forum, recta domum
Sumus profecti; interea mittit herus me ad uxorem tuam.

ANTIPHO.

ANTIPHO.

Quam ob rem ?

GETA.

Omitto proloqui : nam nihil ad hanc rem est, Antipho.

Ubi in gynæceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida :
Pone apprehendit pallio, resupinat : respicio : rogo
Quamobrem retineat me : ait esse vetitum intro ad heram accedere :
Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,
Eumque nunc esse intus cum illis. Hoc ubi ego audivi, ad fores
Suspensò gradu placide ire perrexi : accessi : astiti :
Animam compressi : aurem admovi : ita animum cœpi attendere,
Hoc modo sermonem captans.

ANTIPHO.

Euge, Geta.

GETA.

Hic pulcherrimum
Facinus audivi : itaque pene hercle exclamavi gaudio.

ANTIPHO.

Quod?

GETA.

Quodnam arbitrare?

ANTIPHO.

Nescio.

GETA.

Atqui mirificissimum:
Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuæ.

ANTIPHO.

Hem!
Quid ais?

GETA.

Cum ejus olim consuevit matre in Lemno clanculum.

PHORMIO.

Somnium. Utín' hæc ignoraret suum patrem?

GETA.

Aliquid credito,
Phormio, esse causæ: sed me censén' potuisse omnia
Intelligere extra ostium, intus quæ inter sese ipsi egerint?

PHORMIO.

Atque hercle ego quoque illam audivi fabulam.

GETA.

Immo etiam dabo,
Quo magis credas. Patruus interea inde huc egreditur foras:
Haud multo post cum patre idem recipit se intro denuo:
Ait uterque tibi potestatem ejus habendæ se dare:

Denique ego sum missus, te ut requirerem, atque adducerem.

ANTIPHO.

Hem quin ergo? rape me: cessas?

GETA.

Fecero.

ANTIPHO.

O mi Phormio,

Vale.

PHORMIO.

Vale, Antipho. Bene, ita me Dii ament, factum: & gaudeo
Tantam fortunam de improviso esse his datam.
Summa eludendi occasio est mihi nunc senes,
Et Phædriæ curam adimere argentariam,
Ne cuiquam suorum æqualium supplex siet:
Nam idem hoc argentum, ita ut datum est, ingratiis
His datum erit: hoc quî cogam, re ipsa repperi.
Nunc gestus mihi, vultusque est capiendus novus.
Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum:
Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras.
Quo me assimularam ire ad mercatum, non eo.

ACTUS V.

SCENA VI.

DEMIPHO. PHORMIO. CHREMES.

DEMIPHO.

Dis magnas merito gratias habeo, atque ago,
Quando hæc evenere nobis, frater, prospere.
Quantum potest, nunc conveniendus Phormio est,
Priusquam dilapidet nostras triginta minas,
Ut auferamus.

PHORMIO.

Demiphonem, si domi est,
Visam: ut quod ...

DEMIPHO.

At nos ad te ibamus, Phormio.

PHORMIO.

De eadem hac fortasse causa.

DEMIPHO.

Ita hercle.

PHORMIO.

Credidi.
Quid ad me ibatis? ridiculum: an verebamini
Ne non id facerem, quod recepissem semel?

Heus, quanta quanta hæc meå paupertas est, tamen
Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mihi esset fides.

CHREMES.

Estne ea ita, ut dixi, liberalis?

DEMIPHO.

Oppido.

PHORMIO.

Itaque ad vos venio nuntiatum, Demipho,
Paratum me esse; ubi vultis, uxorem date:
Nam omnes posthabui mihi res, ita uti par fuit,
Postquam, tantopere id vos velle, animum adverteram.

DEMIPHO.

At hic dehortatus est me ne illam tibi darem:
Nam qui erit rumor populi, inquit, si id feceris?
Olim cùm honeste potuit, tum non est data:
Nunc viduam extrudi turpe est: ferme eadem omnia,
Quæ túte dudum coram me incusaveras.

PHORMIO.

Satis superbe illuditis me.

DEMIPHO.

Quî?

PHORMIO.

Rogas?

Quia ne alteram quidem illam potero ducere.
Nam quo redibo ore ad eam, quam contempserim?

CHREMES.

Tum autem Antiphonem video ab sese amittere
Invitum eam : inque.

DEMIPHO.

Tum autem video filium
Invitum sane mulierem ab se amittere.
Sed transi, sodes, ad forum, atque illud mihi
Argentum jube rursum rescribi, Phormio.

PHORMIO.

Quod ? næ ego perscripsi porro illis quibus debui.

DEMIPHO.

Quid igitur fiet ?

PHORMIO.

Si vis mihi uxorem dare
Quam despondisti, ducam; sin est, ut velis
Manere apud te illam, hìc dos maneat, Demipho :
Nam non est æquum me propter vos decipi,
Cùm ego vestri honoris causa repudium alteri
Remiserim, quæ tantumdem dotis dabat.

DEMIPHO.

I hinc in malam rem cum istac magnificentia,
Fugitive : etiam nunc credis te ignorarier,
Aut tua facta adeo?

PHORMIO.

Irritor.

DEMIPHO.

Tún' hanc duceres,

Si tibi data esset?

PHORMIO.

Fac periculum.

DEMIPHO.

Ut filius
Cum illa habitet apud te, hoc vestrum consilium fuit.

PHORMIO.

Quæso, quid narras?

DEMIPHO.

Quin tu mihi argentum cedo.

PHORMIO.

Immo vero uxorem tu cedo.

DEMIPHO.

In jus ambula.

PHORMIO.

In jus! enimvero si porro esse odiosi pergitis...

DEMIPHO.

Quid facies?

PHORMIO.

Egóne? vos me indotatis modo
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo.

CHREMES.

Quid id nostra?

PHORMIO.

Nihil.
Hic quandam noram, cujus vir uxorem

CHREMES.

Hem!

DEMIPHO.

Quid est?

PHORMIO.

Lemni habuit aliam.

CHREMES.

Nullus sum.

PHORMIO.

Ex qua filiam

Suscepit: & eam clam educât.

CHREMES.

Sepultus sum.

PHORMIO.

Hæc adeo ego illi jam denarrabo.

CHREMES.

Obsecro,

Ne facias.

PHORMIO.

Oh, tún' is eras?

DEMIPHO.

Ut ludos facit!

CHREMES.

Missum te facimus.

PHORMIO.

Fabulæ.

CHREMES.

Quid vis tibi?

Argentum quod habes, condonamus te.

PHORMIO.

Audio:
Quid vos, malum, ergo me sic ludificamini,
Inepti, vestra puerili sententia?
Nolo, volo: volo, nolo rursum: cedo, cape:
Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratum,
irritum est.

CHREMES.

Quo pacto, aut unde hæc hic rescivit?

DEMIPHO.

Nescio,
Nisi me dixisse nemini; id certo scio.

CHREMES.

Monstri, ita me Dii ament, simile.

PHORMIO.

Injeci scrupulum.

DEMIPHO.

Hem,
Hiccine ut a nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens? emori hercle satius est.:
Animo virili præsentique ut sis, para.
Vides tuum peccatum esse elatum foras,
Neque jam id celare posse te uxorem tuam:
Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit, Chremes,
Id nosmet indicare placabilius est.
Tum hunc impuratum poterimus nostro modo

Ulcisci.

PHORMIO.

Ar ar, nisi mihi prospicio, hæreo:
Hi gladiatorio animo ad me affectant viam.

CHREMES.

At vereor ut placari possit.

DEMIPHO.

Bono animo es:
Ego redigam vos in gratiam, hoc fretus, Chremes,
Cùm e medio excessit, unde hæc suscepta est tibi.

PHORMIO.

Itâne mecum agitis? satis astute aggredimini:
Non hercle ex re istius me instigasti, Demipho.
Aín' tu? ubi quæ lubitum fuerit, peregre feceris,
Neque hujus sis veritus fœminæ primariæ,
Novo modo ei quin faceres contumelias;
Venias mihi precibus lautum peccatum tuum?
Hisce ego illam dictis ita tibi incensam dabo,
Ut ne restinguas, lacrimis si exstillaveris.

DEMIPHO.

Malum, quod isti Dii, Deæque omnes duint.
Tantáne affectum hominem quemquam esse audacia?
Non hoc publicitus scelus hinc deportarier
In solas terras?

CHREMES.

In id redactus sum loci,
Ut nesciam prorsus quid agam cum illo.

DEMIPHO.

Ego scio.

In jus eamus.

PHORMIO.

In jus? huc, si quid lubet.

DEMIPHO.

Assequere, ac retine, dum huc ego servos evoco.

CHREMES.

Etenim solus nequeo: accurre huc.

PHORMIO.

Una injuria est

Tecum.

CHREMES.

Lege agito ergo.

PHORMIO.

Altera est tecum, Chremes.

DEMIPHO.

Rape hunc.

PHORMIO.

Sic agitis? enimvero voce est opus.

Nausistrata, exi.

CHREMES.

Os opprime.

DEMIPHO.

Impurum vide,

Quantum valet.

PHORMIO.

Nausistrata, inquam.

CHREMES.

Non taces?

PHORMIO.

Taceam?

DEMIPHO.

Nisi sequitur, pugnos in ventrem ingere.

PHORMIO.

Vel oculum exclude. Est ubi vos ulciscar locus.

ACTUS V.

SCENA VII.

NAUSISTRATA. CHREMES. PHORMIO. DEMIPHO.

NAUSISTRATA.

Quis nominat me.

CHREMES.

Hem!

NAUSISTRATA.

Quid istuc turbæ est, obsecro,

Mi vir?

PHORMIO.

Hem, quid nunc obticuisti?

NAUSISTRATA.

Quis hic homo est?

Non mihi respondes?

PHORMIO.

Hiccine ut respondeat,

Qui hercle, ubi sit, nescit?

CHREMES.

Cave isti quicquam credas.

PHORMIO.

Abi: tange: si non totus friget, me eneca.

CHREMES.

Nihil est.

NAUSISTRATA.

Quid ergo? quid istic narrat?

PHORMIO.

Jam scies:

Ausculta.

CHREMES.

Pergín' credere?

NAUSISTRATA.

Quid ego, obsecro,

Huic credam, qui nihil dixit?

PHORMIO.

Delirat miser

Timore.

NAUSISTRATA.

Non pol temere est, quod tu tam times.

CHREMES.

Ego timeo?

PHORMIO.

Recte sane: quando nihil times,
Et hoc nihil est quod dico ego, tu narra.

DEMIPHO.

Scelus,
Tibi narret?

PHORMIO.

Eho tu: factum est abs te sedulo
Pro fratre.

NAUSISTRATA.

Mi vir, non mihi narras?

CHREMES.

At...

NAUSISTRATA.

Quid, at?

CHREMES.

Non opus est dicto.

PHORMIO.

Tibi quidem: at scito huic opus est.
In Lemno...

CHREMES.

Hem quid ais?

DEMIPHO.

Non taces?

PHORMIO.

Clam te...

CHREMES.

Hei mihi!

PHORMIO.

Uxotem duxit.

NAUSISTRATA.

Mi homo, Dii melius duint.

PHORMIO.

Sic factum est.

NAUSISTRATA.

Perii misera.

PHORMIO.

Et inde filiam
Suscepit jam unam, dum tu dormis.

CHREMES.

Quid agimus?

NAUSISTRATA.

Pro Dii immortales, facinus indignum & malum!

PHORMIO.

Hoc actum est.

NAUSISTRATA.

An quicquam hodie est factum indignius?
Qui mihi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.
Demipho, te appello; nam me cum hoc ipso distædet loqui.

Hæccine erant itiones crebræ, & mansiones diutinæ
Lemni? Hæccine erat, quæ nostros fructus minuebat, vilitas?

DEMIPHO.

Ego, Nausistrata, esse in hac re culpam meritum non nego,
Sed ea quin sit ignoscenda.

PHORMIO.

Verba fiunt mortuo.

DEMIPHO.

Nam neque negligentia tua, neque odio id fecit tuo.
Vinolentus fere abhinc annos quindecim mulierculam
Eam compressit unde hæc nata est, neque postilla unquam attigit.
Ea mortem obiit: e medio abiit, qui fuit in re hac scrupulus.
Quamobrem te oro, ut alia facta tua sunt, æquo animo hoc feras.

NAUSISTRATA.

Quid ego æquo animo? cupio misera in hac re jam defungier.
Sed quid sperem? ætate porro minus peccaturum putem?
Jam tum erat senex, senectus si verecundos facit.
An mea forma, atque ætas nunc magis expetenda est Demipho?

Quid mihi hìc affers, quamobrem expectem, aut sperem porro nōn fore?

PHORMIO.

Exequias Chremeti, quibus commodum ire, hem, tempus est.
Sic dabo: age, age, nunc Phormionem qui volet, lacessito:
Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortunio.
Redeat sane in gratiam: jam supplicii satis est mihi:
Habet hæc, ei, quod, dum vivat, usque ad aurem ogganniat.

NAUSISTRATA.

At meo merito credo. Quid ego nunc commemorem, Demipho,
Singillatim, qualis ego in istum fuerim?

DEMIPHO.

Novi æque omnia
Tecum.

NAUSISTRATA.

Merito hoc meo videtur factum?

DEMIPHO.

Minime gentium:
Verum, quando jam accusando fieri infectum non potest,
Ignosce: orat, confitetur, purgat. Quid vis amplius?

PHORMIO.

Enimvero, prius quam hæc dat veniam, mihi prospiciam & Phædriæ.

Heus, Nausistrata, prius quam huic respondes temere, audi.

NAUSISTRATA.

Quid est?

PHORMIO.

Ego minas triginta ab isto per fallaciam abstuli :
Eas dedi tuo gnato. Is pro sua amica lenoni dedit.

CHREMES.

Hem, quid ais?

NAUSISTRATA.

Adeón' indignum tibi videtur, filius,
Homo adolescens unam si habet amicam? tu uxores duas.
Nihil pudere? quo ore illum objurgabis? responde mihi.

DEMIPHO.

Faciet ut voles.

NAUSISTRATA.

Immo, ut meam jam scias sententiam,
Neque ego ignosco, neque promitto quicquam, neque respondeo,
Prius quam gnatum videro : ejus judicio permitto omnia : is
Quod jubebit, faciam.

PHORMIO.

Mulier sapiens es, Nausistrata.

NAUSISTRATA.

Satín' id est tibi?

PHORMIO.

Immo vero pulchre discedo, & probe,
Et præter spem.

NAUSISTRATA.

Tu tuum nomen dic quod est.

PHORMIO.

Mihín'? Phormio,
Vestræ familiæ hercle amicus, & tuo summus Phædriæ.

NAUSISTRATA.

Phormio, at ego ecastor posthac tibi, quod potero, & quæ voles,
Faciamque, & dicam.

PHORMIO.

Benigne dicis.

NAUSISTRATA.

Pol meritum est tuum.

PHORMIO.

Vín' primum hodie facere, quod ego gaudeam, Nausistrata,
Et quod tuo viro oculi doleant?

NAUSISTRATA.

Cupio.

PHORMIO.

Me ad cœnam voca.

N A U S I S T R A T A.

Pol vero voco.

D E M I P H O.

Eamus intro hinc.

N A U S I S T R A T A.

Fiat; sed ubi est Phædria,
Judex noster?

P H O R M I O.

Jam hìc, faxo, aderit. Vos valete, & plaudite.

FINIS.

H. Gravelot del. *J. P. Lebas Sculp.*

PUBLII TERENTII

HECYRA.

ACTA LUDIS ROMANIS, SEX. JULIO CÆSARE, CN. CORNELIO DOLABELLA ÆDILIBUS CURULIBUS. NON EST PERACTA TOTA. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDII, TIBIIS PARIBUS. CN. OCTAVIO, T. MANLIO CONSULIBUS. RELATA EST ITERUM LUDIS FUNEBRIBUS. RELATA EST TERTIO, Q. FULVIO, L. MARCIO ÆDILIBUS CURULIBUS. TOTA GRÆCA APOLLODORU. EGIT L. AMBIVIUS TURPIO. PLACUIT.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

PROLOGUS.
PHILOTIS, meretrix.
SYRA, anus.
PARMENO, servus Sostratæ.
LACHES, senex, vir Sostratæ.
SOSTRATA, uxor Lachetis.
PHIDIPPUS, senex, vir Myrrhinæ.
MYRRHINA, uxor Phidippi.
PAMPHILUS, filius Lachetis, vir Philumenæ.
SOSIA, servus Pamphili.
BACCHIS, meretrix.

PERSONÆ MUTÆ.

PHILUMENA, filia Phidippi, uxor Pamphili.
SCIRTUS, servulus.
NUTRIX.
DUÆ ancillæ Bacchidis.

Scena ATHENIS.

M. ANT. MURETI
ARGUMENTUM
IN HECYRAM.

Pamphilus Lachetis e Sostrata uxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. Is cùm aliquando noctu ad eam temulentus iret, in Philumenam Phidippi, & Myrrhinæ filiam incidit, eamque in via per vim compressit: atque ita effugit, ut neque ipse eam, neque puella ipsum cognoscere potuerit. In illa autem lucta etiam annulum ei detraxit, eumque Bacchidi dono dedit. Paulo post pater eum, tum ut a meretricio amore averteret, tum ut præsidium suæ senectuti pararet, ad uxorem ducendam perpulit. Contigit, ut ea ipsa uxor ei daretur, quam ipse constupraverat: gaudente admodum puellæ matre, quæ quia

sola conscia erat filiam e stupro gravidam esse, quamprimum eam collocare properabat: ut, si forte post aliquot menses pareret, nuptiis, quemadmodum sæpe fit, obtegeretur stuprum. Cecidit res longe aliter ac putabatur. Etenim Pamphilus, qui invitissimus adjecisset animum ad rem uxoriam, quique avellere se derepente a Bacchidis amore non posset, ita dormit cum uxore, ut eam ne attigerit quidem. Bacchis, quod, eâ vivâ, nunquam se uxorem ductúrum, sæpe ei promiserat Pamphilus, nonnullam sibi ab eo factam injuriam putans, multo ei minus quam solebat, placida & obsequens esse cœpit. Eo factum est, ut Pamphilus ei se paulatim subduxerit, quamque prius spernebat uxorem, ejus mirificum quendam amorem animo conceperit. Interea quiddam accidit, ut iter Pamphilo in Imbrum esset. Profecto eo, Philumena, quæ intumescere sibi uterum sentiret, cùm aliorum, tum socrus in primis suæ conspectum refugiebat. Tandem cum

cùm in eo esset, ut celare vix posse amplius videretur, sumpta occasione, per sacrificandi speciem, ad matrem se, unam omnium rerum consciam, confert. Post dies complusculos mittit Sostrata, qui eam arcerserent. Respondetur, ægrotam esse. It ut eam saltem viseret. Non admittitur. Phidippus accusare uxorem, & dicere, hæc omnia illius culpa contingere. Illa contra excusare se, & culpam deprecari: nullius se rei consciam esse, cur sua consuetudo nurui odiosa esse debeat. Interea rediit Pamphilus, atque ita sors tulit, ut quo die ipse Athenas appulit, eo ipso, Philumena partu levaretur. Cùm igitur videndi cupidus (ægrotare enim acceperat, & ita amabat, ut qui vehementissime) subito ad eam ingressus esset, peperisse deprehendit. Ibi eum Myrrhina exeuntem prosecuta, lacrumans, obtestari cœpit, quando ea res nihil ipsi nocitura esset; ne reciperet quidem uxorem, si ita videretur: sed tamen ne famam illius proderet. Ita se

factum recipit. Cùm igitur neque vellet uxorem recipere, neque rursum veram afferret causam, suspicati sunt senes, eum Bacchidis adhuc amore impeditum, ea de causa ab uxore abhorrere; arcersitam itaque Bacchidem objurgat Phidippus. Ea, cùm se illi purgasset, jubetur ad mulieres ingredi, & eis quoque illam suspicionem adimere. Ingreditur, annulum habens in digito, quem olim Philumenæ ereptum, sibi dederat Pamphilus. Is annulus effecit, ut vitiatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam cognosceretur. Lætus Pamphilus & uxorem & filium recipit.

C. SULPICII APOLLINARIS

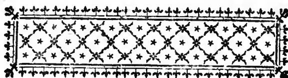
PERIOCHA,

SEU HECYRÆ

ARGUMENTUM.

UXOREM duxit Pamphilus Philumenam,
Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit,
Ejusque per vim quem detraxit annulum,
Dederat amicæ Bacchidi meretriculæ:
Dein profectus in Imbrum est: nuptam haud attigit.
Hanc mater utero gravidam, ne id sciat socrus,
Ut ægram, ad se transfert: revertit Pamphilus:
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non vult. Pater incusat Bacchidis
Amorem. Dum se purgat Bacchis, annulum
Mater vitiatæ forte agnoscit Myrrhina.
Uxorem recipit Pamphilus cum filio.

TERENTII HECYRA.

PROLOGUS.

ECYRA est huic nomen fabulæ. Hæc cùm data est
Nova, novum intervenit vitium & calamitas,
Ut neque spectari, neque cognosci potuerit:
Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat. Nunc hæc plane est pro nova:
Et is, qui scripsit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum possit vendere.
Alias cognostis ejus: quæso, hanc noscite.

ALTER PROLOGUS.

Orator ad vos venio ornatu Prologi:
Sinite exorator sim, eodem ut jure uti senem
Liceat, quo jure sum usus adolescentior,
Novas qui exactas feci ut inveterascerent,
Ne cum Poëta scriptura evanesceret,

In his, quas primum Cæcilii didici novas,
Partim sum earum exactus, partim vix steti:
Quia scibam dubiam fortunam esse scenicam,
Spe incerta, certum mihi laborem sustuli.
Easdem agere cœpi, ut ab eodem alias discerem
Novas studiose, ne illum ab studio abducerem.
Perfeci ut spectarentur. Ubi sunt cognitæ,
Placitæ sunt. Ita Poëtam restitui in locum,
Prope jam remotum injuria adversariûm
Ab studio, atque ab labore, atque arte musica.
Quod si scripturam sprevissem in præsentia, &
In deterrendo voluissem operam sumere,
Ut in otio esset, potius quam in negotio;
Deterruissem facile ne alias scriberet.
Nunc quid petam, mea causa, æquo animo attendite.
Hecyram ad vos refero, quam mihi per silentium
Nunquam agere licitum est; ita eam oppressit calamitas:
Eam calamitatem vestra intelligentia
Sedabit, si erit adjutrix nostræ industriæ.
Cùm primùm eam agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit expectatio:
Comitum conventus, studium, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras.
Vetere, in nova, cœpi uti consuetudine,
In experiendo ut essem. Refero denuo:
Primo actu placeo: cùm interea rumor venit
Datum iri gladiatores. Populus convolat:

Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.
Interea ego meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est: otium, & silentium est:
Agendi tempus mihi datum est: vobis datur
Potestas condecorandi ludos scenicos.
Nolite sinere per vos artem musicam
Recidere ad paucos: facite ut vestra auctoritas
Meæ auctoritati fautrix adjutrixque sit.
Si nunquam avare statui pretium arti meæ,
Et eum esse quæstum in animum induxi maximum,
Quàm maxime servire vestris commodis,
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium suum, & se in vestram commisit fidem,
Ne eum circumventum inique iniqui irrideant.
Mea causa causam hanc accipite, & silentium
Date, ut lubeat scribere aliis, mihique ut discere
Novas expediat posthac, pretio emptas meo.

T. II. P. 247

H. Gravelot inv. J. P. Lebas Sculp.

H. Gravelot Del. *P. Lebas Sculp.*

ACTUS I.

SCENA I.

PHILOTIS. SYRA.

PHILOTIS.

PER pol quam paucos reperias meretricibus
Fideles evenire amatores, Syra.
Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi,
Quam sanctè, ut quivis facile posset credere,
Nunquam, illa viva, ducturum uxorem domum?
En duxit.

SYRA.

Ergo propterea te sedulo
Et moneo, & hortor, ne cujusquam misereat te,

Quin spolies, mutiles, laceres, quemquem nacta sis.

PHILOTIS.

Utin' eximium neminem habeam?

SYRA.

Neminem:

Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit,
Quin ita paret sese, abs te ut blanditiis suis
Quam minimo pretio suam voluptatem expleat.
Hiscine tu, amabo, non contra insidiabere?

PHILOTIS.

Tamen eandem pol esse omnibus, injurium est.

SYRA.

Injurium est autem ulcisci adversarios?
Aut qua via captent te illi, eadem ipsos capi?
Eheu me miseram! cur non aut istæc mihi
Ætas, & forma est, aut tibi hæc sententia?

ACTUS I.

SCENA II.

PARMENO. PHILOTIS. SYRA.

PARMENO.

SENEX si quæret me, modo isse dicito
Ad portum, percontatum adventum Pamphili.
Audín', quid dicam, Scirte? si quæret me, uti
Tum dicas: si non quæret, nullus dixeris;
Alias ut uti possim causa hac integra.
Sed videón' ego Philotium? unde hæc advenit?
Philotis, salve multum.

PHILOTIS.

O salve, Parmeno.

SYRA.

Salve mecastor, Parmeno.

PARMENO.

Et tu edepol, Syra.
Dic mihi, Philotis, ubi te oblectasti tam diu?

PHILOTIS.

Minime equidem me oblectavi, quæ cum milite
Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo;
Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.

PARMENO.

Edepol te desiderium Athenarum arbitror,
Philotium, cepisse sæpe, & te tuum
Consilium contempsisse.

PHILOTIS.

Non dici potest,
Quam cupida eram huc redeundi, abeundi a milite,
Vosque hìc videndi, antiqua ut consuetudine
Agitarem inter vos libere convivium:
Nam illic haud licebat nisi præfinito loqui
Quæ illi placerent.

PARMENO.

Haud opinor commode
Finem statuisse orationi militem.

PHILOTIS.

Sed quid negotî hoc? modo quæ narravit mihi
Hìc intus Bacchis? quod ego nunquam credidi
Fore, ut ille, hac viva, posset animum inducere
Uxorem habere.

PARMENO.

Habere autem?

PHILOTIS.

Eho tu, an non habet?

PARMENO.

Habet, sed firmæ hæ vereor ut sint nuptiæ.

PHILOTIS.

Ita Dii Deæque faxint, si in rem est Bacchidis.

Sed quî istuc credam ita esse ? dic mihi, Parmeno.

PARMENO.

Non est opus prolato : hoc percontarier
Desiste.

PHILOTIS.

Nempe ea causa, ut ne id fiat palam.
Ita me Dii amabunt, haud propterea te rogo, ut
Hoc proferam, sed ut tacita mecum gaudeam.

PARMENO.

Nunquam tam dices commode, ut tergum meum
Tuam in fidem committam.

PHILOTIS.

Ah noli, Parmeno :
Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi,
Quam ego, quæ percontor, scire.

PARMENO.

Vera hæc prædicat ;
Et mihi illud vitium maximum est. Si mihi fidem
Das te tacituram, dicam.

PHILOTIS.

Ad ingenium redis.
Fidem do, loquere.

PARMENO.

Ausculta.

PHILOTIS.

Istic sum.

PARMENO.

Hanc Bacchidem

Amabat, ut cum maxime, tum Pamphilus,
Cùm pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et hæc, communia omnium quæ sunt patrum,
Sese senem esse dicere, illum autem unicum:
Præsidium velle se senectuti suæ.
Ille primo se negare: sed postquam acrius
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorín', anne amori obsequeretur magis.
Tundendo, atque odio denique effecit senex:
Despondit gnatam ei hujus vicini proximi.
Usque illud visum est Pamphilo neutiquam grave,
Donec jam in ipsis nuptiis: postquam videt
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari;
Ibi demum ita ægre tulit, ut ipsam Bacchidem,
Si adesset, credo, ibi ejus commiseresceret.
Ubicunque datum erat spatium solitudinis,
Ut colloqui mecum unà posset: Parmeno,
Perii. Quid ego egi! in quod me conjeci malum!
Non potero hoc ferre, Parmeno. Perii miser!

PHILOTIS.

At te Dii Deæque perduint cum isto odio, Laches!

PARMENO.

Ad pauca ut redeam, uxorem deducit domum.
Nocte illa prima virginem non attigit:
Quæ consecuta est nox, eam nihilo magis.

PHILOTIS.

Quid ais? cum virgine unà adolescens cubuerit,

Plus potus, se illac abstinere ut potuerit?
Non verisimile dicis, nec verum arbitror.

PARMENO.

Credo ita videri tibi: nam nemo ad te venit,
Nisi cupiens tui: ille invitus illam duxerat.

PHILOTIS.

Quid deinde fit?

PARMENO.

Diebus sane pauculis
Post Pamphilus me solum seducit foras,
Narratque, ut virgo ab se integra etiam tum siet:
Seque, ante quam eam uxorem duxisset domum,
Sperasse eas tolerare posse nuptias:
Sed quam decrerim me non posse diutius
Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accepi ab suis,
Neque honestum mihi, neque utile ipsi virgini est.

PHILOTIS.

Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.

PARMENO.

Hoc ego proferre, incommodum esse mihi arbitror:
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas vitî,
Superbum est: sed illam spero, ubi hoc cognoverit,
Non posse se mecum esse, abituram denique.

PHILOTIS.

Quid interea? ibátne ad Bacchidem?

PARMENO.

Quotidie:
Sed, ut fit, postquam hunc alienum ab sese videt,
Maligna multo, & magis procax facta illico est.

PHILOTIS.

Non epol mirum.

PARMENO.

Atque ea res multo maxime
Disjunxit illum ab illa, postquam & ipse se,
Et illam, & hanc, quæ domi erat, cognovit satis,
Ad exemplum ambarum mores earum æstimans.
Hæc, ita uti liberali esse ingenio decet,
Pudens, modesta, incommoda atque injurias
Viri omnes ferre, & tegere contumelias.
Hìc animus partim uxoris misericordia
Devinctus, partim victus hujus injuriis,
Paulatim elapsus est Bacchidi, atque huic transtulit
Amorem, postquam par ingenium nactus est.
Interea in Imbro moritur cognatus senex
Horunc': ea ad hos redibat lege hereditas.
Eo amantem invitum Pamphilum extrudit pater.
Reliquit cum matre hìc uxorem: nam senex
Rus abdidit se: huc raro in urbem commeat.

PHILOTIS.

Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?

PARMENO.

Nunc audies. Primum dies complusculos

Bene conveniebat sane inter eas. Interim
Miris modis odisse cœpit Sostratam,
Neque lites ullæ inter eas, postulatio
Nunquam.

PHILOTIS.

Quid igitur?

PARMENO.

Si quando ad eam accesserat
Confabulatum, fugere e conspectu illico,
Videre nolle: denique, ubi non quit pati,
Simulat se a matre arcersi ad rem divinam, abit.
Ubi ibi est dies complures, arcersi jubet:
Dixere causam tunc nescio quam: iterum jubet;
Nemo remisit. Postquam arcersit sæpius,
Ægram esse simulant mulierem: nostra illico
It visere ad eam: admisit nemo. Hoc ubi senex
Rescivit, heri ea causa rure advenit huc,
Patrem continuo convenit Philumenæ.
Quid egerint inter se, nondum etiam scio,
Nisi sane curæ est, quorsum eventurum hoc siet.
Habes omnem rem: pergam quo cœpi hoc iter.

PHILOTIS.

Et quidem ego: nam constitui cum quodam hospite
Me esse illum conventuram.

PARMENO.

Dii vertant bene

Quod agas!

PHILOTIS.

Vale.

PARMENO.

Et tu bene vale, Philotium.

H. Gravelot Del. P. Lebas Sculp.

ACTUS II.

SCENA I.

LACHES. SOSTRATA.

LACHES.

RO Deûm atque hominum fidem! quod hoc genus est? quæ hæc conjuratio?
Ut *omnes mulieres* eadem æque studeant, nolintque omnia,
Neque declinatam quicquam ab aliarum ingenio ullam reperias?
Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus: viris
Esse adversas æque studium est, similis est pertinacia.

In eodem omnes mihi videntur *ludo doctæ ad malitiam* : &
Ei ludo, si ullus est, magistram hanc esse satis certo scio.

SOSTRATA.

Me miseram, quæ nunc, quam ob rem accuser, nescio.

LACHES.

Hem!
Tu nescis?

SOSTRATA.

Non, ita me Dii bene ament, mi Laches,
Itáque unà inter nos agere ætatem liceat.

LACHES.

Dii mala prohibeant.

SOSTRATA.

Meque abs te immerito esse accusatam, postmodo rescisces.

LACHES.

Scio:
Te immerito? an quicquam pro istis factis dignum te dici potest,
Quæ me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum paras?
Tum autem, ex amicis inimici ut sint nobis affines, facis;

Qui illum decrerunt dignum, suos cui liberos committerent.
Tu sola exorere, quæ perturbes hæc tua impudentia.

SOSTRATA.

Egóne?

LACHES.

Tu, inquam, mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem, putas.
An, quia ruri esse crebro soleo, nescire arbitramini
Quo quisque pacto hìc vitam vestrarum exigat?
Multo melius, hìc quæ fiunt, quam illic, ubi sum assidue, scio:
Ideo quia, uti vos mihi domi eritis, proinde ego ero foris.
Jampridem equidem audivi cepisse odium tui Philumenam;
Minimeque adeo mirum: &, ni id fecisset, magis mirum foret.
Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odisset domum:
Quod si scissem, illa hìc maneret potius, tu hinc isses foras.
At vide, quam immerito ægritudo hæc oritur mihi abs te, Sostrata.
Rus habitatum abii, concedens vobis, & rei serviens;
Sumptus vestros, otiumque ut nostra res posset pati,
Meo labori haud parcens, præter æquum atque ætatem meam.

Non te pro his curasse rebus, ne quid ægre esset mihi?

SOSTRATA.

Non mea opera, neque pol culpa evenit.

LACHES.

Immo maxime.

Sola hìc fuisti: in te omnis hæret culpa solâ, Sostrata.
Quæ hìc erant, curares, cùm ego vos solvi curis ceteris.
Cum puella anum suscepisse inimicitias non pudet?
Illius dices culpa factum?

SOSTRATA.

Haud equidem dico, mi Laches.

LACHES.

Gaudeo, ita me Dii ament, gnati causa: nam de te quidem
Satis scio, peccando detrimenti nihil fieri potest.

SOSTRATA.

Quî scis, an ea causa, mi vir, me odisse assimulaverit,
Ut cum matre unà plus esset?

LACHES.

Quid ais? non signi hoc sat est,

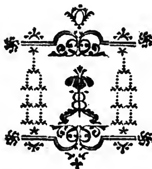
Quod heri nemo voluit visentem te ad eam intromittere?

SOSTRATA.

Enim lassam oppido tum aiebant: eo ad eam non admissa sum.

LACHES.

Tuos esse illi mores morbum magis, quam ullam aliam rem, arbitror.
Et merito adeo: nam vestrarum nulla est, quin gnatum velit
Ducere uxorem; &, quæ vobis placita conditio est, datur:
Ubi duxere impulsu vestro, vestro impulsu easdem exigunt.

ACTUS II.

SCENA II.

PHIDIPPUS. LACHES. SOSTRATA.

PHIDIPPUS.

Etsi scio, Philumena, meum jus esse ut te cogam,
Quæ ego imperem, facere, ego tamen patrio animo victus faciam
Ut tibi concedam, neque tuæ libidini adversabor.

IACHES.

Atque eccum Phidippum optime video: hinc jam scibo quid sit.
Phidippe, esse ego meis omnibus scio me apprime obsequentem;
Sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos:
Quod tu idem si faceres, magis in rem & nostram & vestram id esset.
Nunc video in illarum potestate esse te.

PHIDIPPUS.

Heia vero!

LACHES.

Adii te heri de filia : ut veni, itidem incertum amisti.
Haud ita decet, si perpetuam vis esse affinitatem hanc,
Celare te iras. Si quid est peccatum a nobis, profer:
Aut ea, refellendo, aut purgando vobis, corrigemus,
Te judice ipso. Sin ea est causa retinendi apud vos,
Quia ægra est, te mihi injuriam facere arbitror, Phidippe,
Si metuis, satis ut meæ domi curetur diligenter.
At, ita me Dii ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Ut tu illam salvam magis velis, quam ego: id adeo gnati causa,
Quem ego intellexi illam haud minus, quam se ipsum, magnificare.
Neque adeo me clam est, quam esse eum graviter laturum credam,
Hoc si rescierit. Eo, domum studeo hæc prius, quam ille huc redeat.

PHIDIPPUS.

Laches, & diligentiam vestram, & benignitatem
Novi: &, quæ dicis, omnia esse, ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere: illam ad vos redire studeo,

Si facere possim ullo modo.

LACHES.

Quæ res te facere id prohibet?

Eho, numquidnam accusat virum?

PHIDIPPUS.

Minime: nam postquam attendi

Magis, & vi cœpi cogere ut rediret, sanctè adjurat

Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare.

Aliud fortasse aliis vitii est: leni ego animo sum natus:

Non possum adversari meis.

LACHES.

Hem, Sostrata!

SOSTRATA.

Heu, me miseram!

LACHES.

Certúmne est istuc?

PHIDIPPUS.

Nunc quidem, ut videtur; sed nunquid vis?

Nam est quod me transire ad forum jam oporteat.

LACHES.

Eo tecum unà.

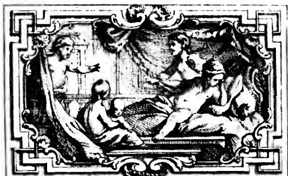
ACTUS II.

SCENA III.

SOSTRATA.

EDEPOL næ nos æque sumus mulieres omnes invisæ viris,
Propter paucas, quæ omnes faciunt dignæ ut videamur malo.
Nam, ita me ament Dii, quod me accusat nunc vir, sum extra noxiam.
Sed non facile est expurgatu: ita animum induxerunt, socrus
Omnes esse iniquas. Haud pol me quidem: nam nunquam secus
Habui illam, ac si ex me esset nata: nec, quî hoc mihi eveniat, scio:
Nisi pol filium multi' modis jam expecto ut redeat domum.

Dessiné par H.Gravelot. *Gravé par J.P.Le Bas.*

ACTUS III.

SCENA I.

PAMPHILUS. PARMENO. MYRRHINA.

PAMPHILUS.

EMINI ego plura acerba esse ex amore homini unquam oblata credo,
Quam mihi. Heu me infelicem! hanccine ego vitam parsi perdere?
Haccine ego causa eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat præstabilius, ubivis gentium ætatem agere,
Quam huc redire, atque hæc ita esse miserum me resciscere?

Nam nos omnes, quibus alicunde aliquis objectus est labos,
Omne quod est interea tempus, prius quam id rescitum est, lucro est.

PARMENO.

At sic, citius quî te expedias his ærumnis, reperias.
Si nón rediisses, hæ iræ factæ essent multo ampliores;
Sed nunc adventum tuum ambas, Pamphile, scio reverituras.
Rem cognosces: iram expedies: restitues rursum in gratiam:
Levia sunt, quæ tu pergravia esse in animum induxti tuum.

PAMPHILUS.

Quid consolare me? an quisquam usquam gentium est æque miser?
Prius quam hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum:
Jam in hac re, ut taceam, cuivis facile scitu est, quam fuerim miser:
Tamen nunquam ausus sum recusare eam quam mihi obtrudit pater.
Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in ea expedivi animum meum,
Vixque huc contuleram: hem, nova res orta est, porro ab hac quæ me abstrahat.

Tum matrem ex ea re me, aut uxorem in culpa inventurum arbitror:
Quæ cùm ita esse invenero, quid restat, nisi porro ut fiam miser?
Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet:
Tum uxori obnoxius sum: ita olim suo me ingenio pertulit,
Tot meas injurias quæ nunquam in ullo patefecit loco.
Sed magnum nescio quid necesse est evenisse, Parmeno,
Unde ira inter eas intercessit, quæ tam permansit diu.

PARMENO.

Hoc quidem hercle parvum est: si vis vero veram rationem exequi,
Non maximas, quæ maximæ sunt interdum iræ, injurias
Faciunt: nam sæpe est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est,
Cùm de eadem causa est iracundus factus inimicissimus.
Pueri inter sese quam pro levibus noxiis iras gerunt!
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem *mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia:*

Fortasse unum aliquod verbum hanc inter eas iram conciverit.

PAMPHILUS.

Abi, Parmeno, intro, ac me venisse nuntia.

PARMENO.

Hem, quid hoc?

PAMPHILUS.

Tace.

Trepidari sentio, cursari rursum prorsum. Agedum, ad fores
Accede propius. Hem, sensistin'? noli fabularier.
Pro Jupiter! audio clamorem.

PARMENO.

Tute loqueris, me vetas.

MYRRHINA.

Tace, obsecro, mea gnata.

PAMPHILUS.

Matris vox visa est Philumenæ.
Nullus sum.

PARMENO.

Quîdum?

PAMPHILUS.

Perii.

PARMENO.

Quamobrem?

PAMPHILUS.

Nescio quod magnum malum
Profecto, Parmeno, me celant.

PARMENO.

Uxorem Philumenam
Pavitare nescio quid dixerunt: id si forte est, nescio.

PAMPHILUS.

Interii: cur mihi id non dixti?

PARMENO.

Quia non poteram unà omnia.

PAMPHILUS.

Quid morbi est?

PARMENO.

Nescio.

PAMPHILUS.

Quid? nemóne medicum adduxit?

PARMENO.

Nescio.

PAMPHILUS.

Cesso hinc ire intro, ut hoc quamprimum, quidquid est, certum sciam?
Quonam modo, Philumena mea, nunc te offendam affectam?
Nam si periculum ullum in te inest, periisse me una haud dubium est.

PARMENO.

Non usus facto est mihi nunc hunc intro sequi:
Nam invisos omnes nos esse illis sentio:
Heri nemo voluit Sostratam intro admittere.
Si forte morbus amplior factus siet,
Quod sane nolim, maxime heri causa mei;
Servum illico introisse dicent Sostratæ;
Aliquid tulisse comminiscentur mali,
(Capiti, atque ætati illorum) morbus quî auctus sit:
Hera in crimen veniet, ego in magnum malum.

ACTUS III.

SCENA II.

SOSTRATA. PARMENO. PAMPHILUS.

SOSTRATA.

Nescio quid jamdudum hic audio tumultuari misera:
Male metuo, ne Philumenæ magis morbus aggravescat:
Quod te, Æsculapi, & te, Salus, ne quid sit hujus, oro.

Nunc ad eam visam.

PARMENO.

Heus, Sostrata.

SOSTRATA.

Hem.

PARMENO.

Iterum istinc excludere.

SOSTRATA.

Ehem, Parmeno, túne hìc eras? perii, quid faciam misera?
Non visam uxorem Pamphili, cùm in proximo hìc sit ægra?

PARMENO.

Non visas, nec mittas quidem visendi causa quemquam:
Nam *Quì amat cui odio ipsus est, bis facere stulte duco.*
Laborem inanem ipsus capit, & illi molestiam affert.
Tum autem filius tuus introiit videre, ut venit, quid agat.

SOSTRATA.

Quid ais? an venit Pamphilus?

PARMENO.

Venit.

SOSTRATA.

Diis gratiam habeo.
Hem, istoc verbo animus mihi rediit, & cura ex corde excessit.

PARMENO.

Jam ea te causa maxime huc nunc introire nolo:
Nam si remittent quippiam Philumenæ dolores,
Omnem rem narrabit, scio, continuo sola soli,
Quæ inter vos intervenit, unde ortum est initium iræ.
Atque eccum video ipsum egredi. Quam tristis est!

SOSTRATA.

O mi gnate.

PAMPHILUS.

Mea mater, salve.

SOSTRATA.

Gaudeo venisse salvum. Salván'
Philumena est?

PAMPHILUS.

Meliuscula.

SOSTRATA.

Utinam istuc ita Dii faxint!
Quid tu igitur lacrimas? aut quid es tam tristis?

PAMPHILUS.

Recte, mater.

SOSTRATA.

Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repente invasit?

PAMPHILUS.

Ita factum est,

SOSTRATA.

Quid morbi est?

PAMPHILUS.

Febris.

SOSTRATA.

Quotidiana?

PAMPHILUS.

Ita aiunt.

I sodes intro, consequar jam te, mea mater.

SOSTRATA.

Fiat.

PAMPHILUS.

Tu pueris curre, Parmeno, obviam, atque his onera adjuta.

PARMENO.

Quid? non sciunt ipsi viam, domum qua redeant?

PAMPHILUS.

Cessas?

ACTUS III.

SCENA III.

PAMPHILUS.

Nequeo mearum rerum initium ullum invenire idoneum,
Unde exordiar narrare, quæ nec opinanti accidunt,
Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus:
Qua me propter exanimatum citius eduxi foras.
Nam modo me intro ut corripui timidus, alio suspicans
Morbo me visurum affectam, ac sensi esse, uxorem: hei mihi!
Postquam me aspexere ancillæ advenisse, illico omnes simul
Lætæ exclamant, Venit, id quod me repente aspexerant:
Sed continuo vultum earum sensi immutari omnium,
Quia tam incommode illis fors obtulerat adventum meum.
Una illarum interea propere præcucurrit, nuntians
Me venisse: ego ejus videndi cupidus recta consequor.

Postquam intro adveni, extemplo ejus morbum cognovi miser:
Nam neque, ut celari posset, tempus spatium ullum dabat:
Neque voce alia, ac res monebat, ipsa poterat conqueri.
Postquam aspexi, ò facinus indignum! inquam: & corripui illico
Me inde lacrimans, incredibili re atque atroci percitus.
Mater consequitur. Jam ut limen exirem, ad genua accidit,
Lacrimans misera: miseritum est. Profecto hoc sic est, ut puto:
Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.
Hanc habere orationem mecum principio institit:
O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, causam vides:
Nam vitium est oblatum virgini olim ab nescio quo improbo:
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret suum.
Sed cùm orata ejus reminiscor, nequeo quin lacrimem miser.
Quæque fors fortuna est, inquit, nobis quæ te hodie obtulit,
Per eam te obsecramus ambæ, si jus, si fas est, uti

Adversa ejus per te tecta, taciraque apud omnes sient:
Si unquam erga te animo esse amico sensti eam, mi Pamphile,
Sine labore hanc gratiam, te, uti sibi des pro illa, nunc rogat.
Ceterum de reducenda id fac, quod in rem sit tuam:
Parturire eam, neque gravidam esse ex te, solus conscius:
Nam aiunt tecum post duobus concubuisse eam mensibus.
Tum, postquam ad te venit, mensis agitur hic jam septimus:
Quod te scire, ipsa indicat res. Nunc si potis est, Pamphile,
Maxime volo, doque operam, ut clam partus eveniat patrem,
Atque adeo omnes. Sed si fieri id non potest, quin sentiant,
Dicam abortum esse. Scio nemini aliter suspectum fore,
Quin, quod verisimile est, ex te recte eum natum putent.
Continuo exponetur: hic tibi nihil est quicquam incommodi: &
Illi miseræ indigne factam injuriam contexeris.
Pollicitus sum, & servare in eo certum est, quod dixi, fidem.

Nam de reducenda, id vero neutiquam honestum esse arbitror:
Nec faciam: etsi amor me graviter, consuetudoque ejus tenet.
Lacrimo, quæ posthac futura est vita, cùm in mentem venit,
Solitudoque *O Fortuna, ut nunquam perpetuo es bona!*
Sed jam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit;
Quem ego consilio missum feci, idem nunc huic operam dabo.
Adest Parmeno cum pueris: hunc minime est opus
In hac re adesse: nam olim soli credidi,
Ea me abstinuisse in principio, cùm data est.
Vereor, si clamorem ejus hìc crebro audiat,
Ne parturire intelligat. Aliquo mihi est
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

ACTUS III.

SCENA IV.

PARMENO. SOSIA. PAMPHILUS.

PARMENO.

AIN' tu tibi hoc incommodum evenisse iter?

SOSIA.

Non hercle verbis, Parmeno, dici potest
Tantum, quam re ipsa navigare incommodum est.

PARMENO.

Itáne est?

SOSIA.

O fortunate! nescis quid mali
Præterieris, qui nunquam es ingressus mare.
Nam alias ut omittam miserias, unam hanc vide:
Dies triginta, aut plus eo, in navi fui,
Cùm interea semper mortem expectabam miser:
Ita usque adversa tempestate usi sumus.

PARMENO.

Odiosum.

SOSIA.

Haud clam me est: denique hercle aufu-
gerim

Potius, quam redeam, si eo mihi redeundum sciam.

PARMENO.

Olim quidem te causæ impellebant leves,
Quod nunc minitare facere, ut faceres, Sosia.
Sed Pamphilum ipsum video stare ante ostium:
Ite intro: ego hunc adibo, si quid me velit.
Here, etiam tu hìc stas?

PAMPHILUS.

Equidem te expecto.

PARMENO.

Quid est?

PAMPHILUS.

In arcem transcurso opus est.

PARMENO.

Cui homini?

PAMPHILUS.

Tibi.

PARMENO.

In arcem? quid eo?

PAMPHILUS.

Callidemidem hospitem
Myconium, qui mecum unà advectus est, conveni.

PARMENO.

Petii. Vovisse hunc dicam, si salvus domum
Redisset unquam, ut me ambulando rumperet.

PAMPHILUS.

Quid cessas?

PARMENO.

PARMENO.

Quid vis dicam? an conveniam modo?

PAMPHILUS.

Immo, quod constitui me hodie conventurum eum,
Non posse, ne me frustra illic expectet: vola.

PARMENO.

At non novi hominis faciem.

PAMPHILUS.

At faciam ut noveris:
Magnus, rubicundus, crispus, crassus, cæsius,
Cadaverosa facie.

PARMENO.

Dii illum perduint.
Quid, si non veniet? maneâmne usque ad vesperum?

PAMPHILUS.

Maneto: curre.

PARMENO.

Non queo: ita defessus sum.

PAMPHILUS.

Ille abiit. Quid agam infelix? Prorsus nescio
Quo pacto hoc celem, quod me oravit Myrrhina,
Suæ gnatæ partum: nam me miseret mulieris.
Quod potero, faciam tamen, ut pietátem colam:
Nam me parenti potius, quam amori, obsequi
Oportet. At at! eccum Phidippum, & patrem
Video: horsum pergunt. Quid dicam hisce, incertus
sum.

ACTUS III.

SCENA V.

LACHES. PHIDIPPUS. PAMPHILUS.

LACHES.

DIXTIN' dudum, dixisse illam se expectare filium?

PHIDIPPUS.

Factum.

LACHES.

Venisse aiunt: redeat.

PAMPHILUS.

Quam causam dicam patri,
Quamobrem non reducam, nescio.

LACHES.

Quem ego hìc audivi loqui?

PAMPHILUS.

Certum obfirmare est viam me, quam decrevi, persequi.

LACHES.

Ipsus est, de quo hìc agebam tecum.

PAMPHILUS.

Salve, mi pater.

LACHES.

Gnate mi, salve.

PHIDIPPUS.

Bene factum te advenisse, Pamphile,

Et adeo, quod maximum est, salvum atque validum.

PAMPHILUS.

Creditur.

LACHES.

Advenis modo?

PAMPHILUS.

Admodum.

LACHES.

Cedo, quid reliquit Phania

Consobrinus noster?

PAMPHILUS.

Sane hercle homo voluptati obsequens

Fuit, dum vixit: & qui sic sunt, haud multum heredem adjuvant:

Sibi vero hanc laudem relinquunt: *Vixit, dum vixit, bene.*

LACHES.

Tum tu igitur nihil attulisti huc plus una sententia?

PAMPHILUS.

Quidquid est id quod reliquit, profuit.

LACHES.

Immo obfuit:

Nam illum vivum, & salvum vellem.

PHIDIPPUS.

Impune optare istuc licet.

Ille reviviscet jam nunquam: & tamen, utrum malis, scio.

LACHES.

Heri Philumenam ad se arcersi hic jussit. Dic jussisse te.

PHIDIPPUS.

Noli fodere. Jussi.

LACHES.

Sed eam jam remittet.

PHIDIPPUS.

Scilicet.

PAMPHILUS.

Omnem rem scio, ut sit gesta: adveniens audivi omnia.

LACHES.

At

Istos invidos Dii perdant, qui hæc libenter nuntiant.

PAMPHILUS.

Ego me scio cavisse, ne ulla merito contumelia
Fieri a vobis posset: idque si nunc memorare hìc velim,
Quam fideli animo & benigno in illam & clementi fui,
Vere possim, ni te ex ipsa id magis velim resciscere:
Namque eo pacto maxime apud te meo erit ingenio fides,
Cùm illa, quæ nunc in me iniqua est, æqua de me dixerit.
Neque mea culpa hoc dissidium evenisse, id testor Deos.
Sed quando sese esse indignam deputat matri meæ,
Cui concedat, cujus mores toleret sua modestia;
Neque alio pacto potest componi inter eas gratia,
Segreganda aut mater a me est, Phidippe, aut Philumena.
Nunc me pietas matris potius commodum suadet sequi.

LACHES.

Pamphile, haud invito ad aures sermo mihi accessit tuus,
Cùm te postputasse omnes res præ parente intelligo.
Verum vide, ne impulsus ira prave insistas, Pamphile.

PAMPHILUS.

Quibus iris nunc in illam impulsus iniquus sim,

Quæ nunquam quicquam erga me commerita est, pater,
Quod nollem: & sæpe, quod vellem, meritam scio?
Amoque, & laudo, & vehementer desidero:
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum:
Illique exopto, ut reliquam vitam exigat
Cum eo viro, me qui sit fortunatior,
Quandoquidem illam a me distrahit necessitas.

PHIDIPPUS.

Tibi in manu est, ne fiat.

LACHES.

Si sanus sies,
Jube illam redire.

PAMPHILUS.

Non est consilium, pater:
Matris servibo commodis.

LACHES.

Quo abis? mane,
Mane, inquam: quo vadis?

PHIDIPPUS.

Quæ hæc pertinacia est?

LACHES.

Dixin', Phidippe, hanc rem ægre laturum esse eum?
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres.

PHIDIPPUS.

Non credidi edepol adeo inhumanum fore:
Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?
Si est, ut velit reducere uxorem, licet:

Sin alio est animo, renumeret dotem huc; eat.

LACHES.

Ecce autem, tu quoque proterve iracundus es.

PHIDIPPUS.

Percontumax redisti huc nobis, Pamphile.

LACHES.

Decedet jam ira hæc: etsi merito iratus est.

PHIDIPPUS.

Quia paululum vobis accessit pecuniæ,
Sublati animi sunt.

LACHES.

Etiam mecum litigas?

PHIDIPPUS.

Deliberet, renuntietque hodie mihi,
Velítne, an non; ut alii, si huic non sit, siet.

LACHES.

Phidippe, ades, audi paucis. Abiit. Quid mea?
Postremo inter se transigant ipsi, ut lubet:
Quando nec gnatus, neque hic mihi quicquam obtemperant:
Quæ dico, parvi pendunt. Porro hoc jurgium ad
Uxorem, cujus fiunt consilio omnia hæc,
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre est, evomam.

ACTUS III.

SCENA VI.

MYRRHINA. PHIDIPPUS.

MYRRHINA.

PERII ! Quid agam ? quo me vertam ? quid meo respondebo viro
Misera ? nam audisse vocem pueri visus est vagientis :
Ita corripuit derepente tacitus sese ad filiam.
Quod si resciverit peperisse, id qua causa clam habuisse me
Dicam, non edepol scio.
Sed ostium concrepuit : credo ipsum ad me exire : nulla sum.

PHIDIPPUS.

Uxor, ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras.
Atque eccam video. Quid agis, Myrrhina ? heus, tibi dico.

MYRRHINA.

Mihíne,
Mi vir ?

PHIDIPPUS.

PHIDIPPUS.

Vir ego tuus? tu virum me, aut hominem adeo esse deputas?
Nam si utrumvis horum, mulier, unquam tibi visus forem,
Non sic ludibrio tuis factis habitus essem.

MYRRHINA.

Quibus?

PHIDIPPUS.

At rogas?
Peperit filia? hem, taces? ex quo?

MYRRHINA.

Istuc rogare æquum est patrem?
Perii: ex quo censes, nisi ex illo, cui data est nuptum, obsecro?

PHIDIPPUS.

Credo: neque adeo arbitrari patris est aliter. Sed demiror,
Quid sit, quamobrem tantopere hunc omnes nos celare volueris
Partum, præsertim cùm & recte, & suo pepererit tempore.
Adeóne pervicaci esse animo, ut puerum præoptares perire,
Ex quo inter nos scires posthac amicitiam fore firmiorem,

Potius quam esset cum illo nupta adversùs animi libidinem
Tui? Ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quæ te est penes.

MYRRHINA.

Misera sum.

PHIDIPPUS.

Utinam sciam ita esse istuc. Sed nunc mihi in mentem venit,
De hac re quod locuta es olim, cùm illum generum cepimus:
Nam nuptam filiam negabas posse te pati tuam
Cum eo, qui meretrices amaret, qui pernoctaret foris.

MYRRHINA.

Quamvis causam hunc suspicari, quam ipsam veram, mavolo.

PHIDIPPUS.

Multo prius scivi, quam tu, illum amicam habere, Myrrhina:
Verùm id vitium ego nunquam decrevi esse adolescentiæ:
Nam id omnibus innatum est. At pol jam aderit, se quoque etiam cùm oderit.
Sed ut olim te ostendisti eandem esse, nihil cessasti usque adhuc,
Ut filiam ab eo abduceres, neu, quod ego egissem, esset ratum.

Id nunc res indicium hæc facit, quo pacto factum volueris.

MYRRHINA.

Adeón' me esse pervicacem censes, cui mater siem,
Ut eo essem animo, si ex usu esset nostro hoc matrimonium?

PHIDIPPUS.

Tún' prospicere, aut judicare, nostram in rem quod sit, potes?
Audisti ex aliquo fortasse, qui vidisse eum diceret
Exeuntem, aut introeuntem ad amicam. Quid tum postea,
Si modeste ac raro hoc fecit? nonne ea dissimulare nos
Magis humanum est, quam dare operam id scire, quî nos oderit?
Nam si is posset ab ea sese derepente avellere,
Quîcum tot consuesset annos, non eum hominem ducerem,
Nec virum satis firmum gnatæ.

MYRRHINA.

Mitte adolescentem, obsecro,
Et quæ me peccasse ais. Abi, solum solus conveni:
Roga, velítne, an non, uxorem: si est ut dicat velle se,
Redde: sin est autem ut nolit, recte consului meæ.

PHIDIPPUS.

Si quidem ille ipse non vult, & tu sensti esse in eo, Myrrhina,
Peccatum: aderam, cujus consilio ea par fuerat prospici.
Quamobrem incendor ira, te esse ausam hæc facere injussu meo.
Interdico ne extulisse extra ædes puerum usquam velis.
Sed ego stultior, meis dictis parere hanc qui postulem.
Ibo intro, atque edicam servis, ne quoquam efferri sinant.

MYRRHINA.

Nullam pol credo mulierem me miseriorem vivere.
Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut siet, resciverit,
Non epol clam me est; cùm hoc, quod levius est, tam animo iracundo tulit:
Nec qua via sententia ejus possit mutari, scio.
Hoc mihi unum ex plurimis miseriis reliquum fuerat malum,
Si, puerum ut tollam, cogit, cujus qui sit nescimus pater:
Nam cùm compressa est gnata, forma in tenebris nosci non quita est:
Neque detractum ei tum quicquam est, quî possit nosci qui siet;

Ipse eripuit vi, in digito quem habuit, virgini abiens annulum:
Simul vereor Pamphilum, ne orata nostra nequeat diutius
Celare, cùm sciet alienum puerum tolli pro suo.

H. Gravelot del. *P. Lebas Sculp.*

ACTUS IV.

SCENA I.

SOSTRATA. PAMPHILUS.

SOSTRATA.

ON clam me est, mi gnate, tibi me esse suspectam, uxorem tuam
Propter meos mores hinc abiisse, etsi ea dissimulas sedulo.
Verum ita me Dii ament, itáque obtingant ex te, quæ exopto mihi, ut
Nunquam sciens commerui, merito ut caperet odium illam mei:
Teque ante quam me amare rebar, ei rei firmasti fidem:

Nam mihi intus tuus pater narravit modo, quo pacto me habueris
Præpositam amori tuo: nunc tibi me certum est contra gratiam
Referre, ut apud me præmium esse positum pietatis scias.
Mi Pamphile, hoc & vobis, & meæ commodum famæ arbitror:
Ego rus abituram hinc cum tuo me esse certo decrevi patre,
Ne mea præsentia obstet, neu causa ulla restet reliqua,
Quin tua Philumena ad te redeat.

PAMPHILUS.

Quæso, quid istuc consilî est?
Illius stultitia victa, ex urbe tu rus habitatum migres?
Haud facies, neque sinam, ut qui nobis, mater, maledictum velit,
Mea pertinacia esse dicat factum, haud tua modestia.
Tum, tuas amicas te, & cognatas deserere, & festos dies,
Mea causa, nolo.

SOSTRATA.

Nihil pol jam istæc res mihi voluptatis ferunt:

Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum: satias jam tenet
Studiorum istorum: hæc mihi nunc cura est maxima, ut ne cui meæ
Longinquitas ætatis obstet, mortemve expectet meam.
Hìc video me esse invisam immerito: tempus est concedere:
Sic optime, ut ego opinor, omnes causas præcidam omnibus,
Et me hac suspicione exsolvam, & illis morem gessero.
Sine me, obsecro, effugere, vulgus quod male audit mulierum.

PAMPHILUS.

Quam fortunatus ceteris sum rebus, absque una hac foret,
Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem.

SOSTRATA.

Obsecro, mi Pamphile,
Non tute incommodam rem, ut quæque est, in animum inducas pati.
Si cetera sunt ita, ut tu vis, itáque ut esse ego illam existimo,
Mi gnate, da veniam hanc mihi, reduc illam.

PAMPHILUS.

Væ misero mihi!

SOSTRATA.

Et mihi quidem : nam hæc res non minus me male habet, quam te, gnate mi.

ACTUS IV.

SCENA II.

LACHES. SOSTRATA. PAMPHILUS.

LACHES.

Quem cum istoc sermonem habueris, procul hìc stans accepi, uxor:

Istuc est sapere, qui, ubicunque opus sit, animum possis flectere,

Quod faciendum sit fortasse post, idem hoc nunc si feceris.

SOSTRATA.

Forspol fuat.

LACHES.

Abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu me feres.

SOSTRATA.

Spero mecastor.

LACHES.

I ergo intro, & compone, quæ tecum simul

Ferantur. Dixi.

SOSTRATA.

Ita, ut jubes, faciam.

PAMPHILUS.

Pater...

LACHES.

Quid vis, Pamphile?

PAMPHILUS.

Abire hinc matrem? minime.

LACHES.

Quid ita istuc?

AMPHILUS.

Quia

De uxore incertus sum etiam, quid facturus siem.

LACHES.

Quid est?

Quid vis, nisi reducere?

PAMPHILUS.

Equidem cupio, & vix contineor: sed

Non minuam meum consilium: ex usu quod est, id persequar.

Credo, si non reducam, ea gratia concordes magis fore.

LACHES.

Nescias : verum tua refert nihil, utrum illæ fecerint,
Quando hæc aberit : odiosa hæc ætas est adolescentulis :
E medio æquum excedere est. Postremo nos jam fabula
Sumus, Pamphile, senex, atque anus.
Sed video Phidippum per tempus egredi : accedamus.

ACTUS IV.

SCENA III.

PHIDIPPUS. LACHES. PAMPHILUS.

PHIDIPPUS.

Tibi quoque ædepol sum iratus, Philumena,
Graviter quidem : nam hercle abs te factum est turpiter :
Etsi tibi causa est de hac re : mater te impulit :
Huic vero nulla est.

LACHES.

Opportune te mihi,
Phidippe, in ipso tempore ostendis.

PHIDIPPUS.

Quid est?

PAMPHILUS.

Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?

LACHES.

Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam:
Ne revereatur, minus jam quo redeat domum.

PHIDIPPUS.

Ah!
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Myrrhina hæc sunt mea uxore exorta omnia.

PAMPHILUS.

Mutatio fit.

PHIDIPPUS.

Ea nos perturbat, Laches.

PAMPHILUS.

Dum ne reducam, turbent porro, quam velint.

PHIDIPPUS.

Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest,
Affinitatem hanc sane perpetuam volo:
Sin est, ut aliter tua siet sententia,
Accipias puerum.

PAMPHILUS.

Sensit peperisse: occidi!

LACHES.

Puerum? quem puerum?

PHIDIPPUS.

Natus est nobis nepos:

Nam abducta a vobis prægnans fuerat filia,
Neque fuisse prægnantem unquam ante hunc scivi diem.

LACHES.

Bene, ita me Dii ament, nuntias: & gaudeo
Natum illum, & tibi illam salvam. Sed quid mulieris
Uxorem habes? aut quibus moratam moribus?
Nosne hoc celatos tandiu? nequeo satis,
Quam hoc mihi videtur factum prave, proloqui.

PHIDIPPUS.

Non tibi illud factum minus placet, quam mihi, Laches.

PAMPHILUS.

Etsi jamdudum fuerat ambiguum hoc mihi,
Nunc non est, cùm eam consequitur alienus puer.

LACHES.

Nulla tibi, Pamphile, hìc jam consultatio est.

PAMPHILUS.

Perii!

LACHES.

Hunc videre sæpe optabamus diem,
Cùm ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem:
Evenit: habeo gratiam Diis.

PAMPHILUS.

Nullus sum!

LACHES.

Reduc uxorem, ac noli adversari mihi.

PAMPHILUS.

Pater, si ex me illa liberos vellet sibi,
Aut se esse mecum nuptam, satis certo scio,
Non me clam haberet, quod celasse intelligo.
Nunc, cùm ejus alienum esse a me animum sentiam,
Nec conventurum inter nos posthac arbitrer,
Quamobrem reducam?

LACHES.

Mater quod suasit sua,
Adolescens mulier fecit. Mirandúmne id est?
Censén' te posse reperire ullam mulierem,
Quæ careat culpa? an quia non delinquunt viri?

PHIDIPPUS.

Vosmet videte jam, Laches, & tu, Pamphile,
Remissáne opus sit vobis, an reducta domum:
Uxor quid faciat, in manu non est mea:
Neutra in re vobis difficultas a me erit.
Sed quid faciemus puero?

LACHES.

Ridicule rogas.
Quidquid futurum est, huic reddas, suum scilicet,
Ut alamus nostrum.

PAMPHILUS.

Quem ipsa neglexit, pater,
Ego alam?

LACHES.

Quid dixti? eho, annon alemus, Pamphile?
Prodemus, quæso, potius? quæ hæc amentia est?

Enimvero prorsus jam tacere non queo:
Nam cogis ea, quæ nolo, ut præsente hôc loquar.
Ignarum censes tuarum lacrimarum esse me?
Aut, quid sit id, quod solicitere ad hunc modum?
Primum hanc ubi dixti causam, te propter tuam
Matrem non posse habere hanc uxorem domi;
Pollicita est ea, se concessuram ex ædibus.
Nunc, postquam ademptam hanc quoque tibi causam vides,
Puer quia clam te est natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi si me esse ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum ut adducas tuum,
Quam longum spatium amandi amicam tibi dedi!
Sumptus, quos fecisti in eam, quam animo æquo tuli!
Egi atque oravi tecum, uxorem ut duceres.
Tempus dixti esse: impulsu duxisti meo:
Quæ tum, obsecutus mihi, fecisti ut decuerat.
Nunc animum rursum ad meretricem induxti tuum:
Cui tu obsecutus, facis huic adeo injuriam.
Nam in eandem vitam te revolutum denuo
Video esse.

PAMPHILUS.

Méne?

LACHES.

Te ipsum: & facis injuriam,
Confingis falsas causas ad discordiam,

Ut cum illa vivas, testem hanc cùm abs te amoveris;
Sensitque adeo uxor: nam ei causa alia quæ fuit,
Quamobrem abs te abiret?

PHIDIPPUS.

Plane hic divinat: nam
id est.

PAMPHILUS.

Dabo jusjurandum nihil esse istorum tibi.

LACHES.

Ah,
Reduc uxorem: aut quamobrem non opus sit, cedo.

PAMPHILUS.

Non est nunc tempus.

LACHES.

Puerum accipias: nam is quidem
In culpa non est: post de matre videro.

PAMPHILUS.

Omnibus modis miser sum: nec, quid agam, scio:
Tot nunc me rebus miserum concludit pater.
Abibo hinc, præsens quando promoveo parum:
Nam puerum injussu, credo, non tollent meo,
Præsertim in ea re cùm sit mihi adjutrix socrus.

LACHES.

Fugis? hem, nec quicquam certi respondes mihi?
Num tibi videtur esse apud sese? sine:
Puerum, Phidippe, mihi cedo, ego alam.

PHIDIPPUS.

Maxime.
Non

Non mirum fecit uxor, si hoc ægre tulit:
Amaræ mulieres sunt, non facile hæc ferunt.
Propterea hæc ita est: nam ipsa narravit mihi:
Id ego, præsente hoc, tibi nolebam dicere:
Neque ei credebam primo: nunc vero palam est.
Nam omnino abhorrere animum huic video a nuptiis.

LACHES.

Quid ergo agam, Phidippe? quid das consilii?

PHIDIPPUS.

Quid agas? meretricem hanc primum adeundam censeo:
Oremus: accusemus gravius: denique
Minitemur, si cum illo habuerit rem postea.

LACHES.

Faciam, ut mones. Puer, eho, curre ad Bacchidem hanc
Vicinam nostram: huc evoca verbis meis.
Et te oro porro in hac re adjutor sis mihi.

PHIDIPPUS.

Ah,
Jamdudum dixi, itidemque nunc dico, Laches,
Manere affinitatem hanc inter nos volo,
Si ullo modo est ut possit; quod spero fore.
Sed visne adesse me una, dum istam convenis?

LACHES.

Immo vero abi, aliquam puero nutricem para.

ACTUS IV.

SCENA IV.

BACCHIS. LACHES. DUÆ ANCILLÆ BACCHIDIS.

BACCHIS.

Non hoc de nihilo est, quod Laches me nunc conventam esse expetit:
Nec pol me multum fallit, quin, quod suspicor, sit quod velit.

LACHES.

Videndum est, ne minus propter iram hanc impetrem, quam possiem:
Aut ne quid faciam plus, quod post me minus fecisse satius sit.
Aggrediar. Bacchis, salve.

BACCHIS.

Salve, Laches.

LACHES.

Credo edepol te nonnihil mirari, Bacchis,
Quid sit, quapropter te huc foras puerum evocare jussi.

BACCHIS.

Ego pol quoque etiam timida sum, cùm venit in mentem quæ sim,
Ne nomen mihi quæsti obsiet apud te: nam mores facile tutor.

LACHES.

Si vera dicis, nihil tibi est a me pericli, mulier: nam
Jam ætate ea sum, ut non siet peccato mihi ignosci æquum:
Quo magis omnes res cautius, ne temere faciam, accuro:
Nam si facis, facturave es, bonas quod par est facere,
Inscitum offerre injuriam tibi: immerenti, iniquum est.

BACCHIS.

Est magnam ecastor gratiam de hac re quod tibi habeam; nam qui
Post factam injuriam se expurget, mihi parum prosit. Sed
Quid istuc est?

LACHES.

Meum receptas filium ad te Pamphilum.

BACCHIS.

Ah!

LACHES.

Sine dicam : uxorem hanc prius quam duxit, vestrum amorem pertuli.
Mane : nondum etiam dixi id, quod volui. Nunc hic uxorem habet :
Quære alium firmiorem tibi, dum consulendi tempus est :
Nam neque ille hoc animo erit ætatem, neque pol eadem ista ætate tu.

BACCHIS.

Quis id ait ?

LACHES.

Socrus.

BACCHIS.

Méne ?

LACHES.

Te ipsam : & filiam abduxit suam,
Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui est, extinguere.

BACCHIS.

Aliud si scirem, quî firmare meam apud vos possem fidem,
Sanctius quam jusjurandum, id pollicerer tibi, Laches,
Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, a me Pamphilum.

LACHES.

Lepida es. Sed scin', quid volo potius, sodes, facias?

BACCHIS.

Quid, cedo?

LACHES.

Eas ad mulieres huc intro, atque istuc jusjurandum idem
Polliceare illis: exple animum iis, teque hoc crimine expedi.

BACCHIS.

Faciam: quod pol, si esset alia ex hoc quæstu, haud faceret, scio,
Ut de tali causa nuptæ mulieri se ostenderet:
Sed nolo falsa fama esse gnatum suspectum tuum,
Nec leviorem vobis, quibus est minime æquum, viderier
Immerito: nam meritus de me est, quod queam, illi ut commodem.

LACHES.

Facilem, benevolumque lingua tua jam tibi me reddidit:
Nam non sunt solæ arbitratæ hæ: ego quoque etiam credidi.
Nunc, cùm ego te esse præter nostram opinionem comperi,
Fac eadem ut sis porro: nostra utere amicitia, ut voles.

Aliter, si facis... reprimam me, ne ægre quicquam ex me audias.
Verum te hoc moneo unum, qualis sim amicus, aut quid possiem,
Potius quam inimicus, periclum facias.

BACCHIS.

Faciam sedulo.

ACTUS IV.

SCENA V.

PHIDIPPUS. LACHES. BACCHIS. ANCILLÆ DUÆ BACCHIDIS.

PHIDIPPUS.

Nihil apud me tibi defieri patiar, quin, quod opus sit,
Benigne præbeatur.
Sed cum tu satura, atque ebria eris, puer ut satur sit, facito.

LACHES.

Noster socer, video, venit: puero nutricem adducit.
Phidippe, Bacchis dejerat persancte...

PHIDIPPUS.

Hæccine ea est?

LACHES.

Hæc est.

PHIDIPPUS.

Nec pol istæ metuunt Deos : neque has respicere Deos opinor.

BACCHIS.

Ancillas dedo : quolibet cruciatu per me exquire.
Hæc res hìc agitur : me facere, Pamphilo ut uxor redeat,
Oportet : quod si perficio, non pœnitet me famæ,
Solam fecisse id, quod aliæ meretrices facere fugitant.

LACHES.

Phidippe, nostras mulieres suspectas falso nobis
In re ipsa invenimus. Porro hanc nunc experiamur : nam si
Compererit falso crimini tua se uxor credidisse,
Missam iram faciet : sin autem est ob eam rem iratus gnatus,
Quod peperit uxor clam, id leve est : cito ab eo hæc ira abscedet.
Profecto in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.

PHIDIPPUS.

Velim quidem hercle.

LACHES.

Exquire : adest : quod satis sit, faciet ipsa.

PHIDIPPUS.

Quid istæc mihi narras? an quia non tute audisti dudum,
De hac re animus meus ut sit, Laches? illis modo explete animum.

LACHES.

Quæso edepol, Bacchis, quod mihi es pollicita tute, ut serves.

BACCHIS.

Ob eam rem vin' ergo introeam?

LACHES.

I, atque explè animum iis, ut credant.

BACCHIS.

Eo : etsi scio pol his fore meum conspectum invisum hodie :
Nam nupta meretrici hostis est, a viro ubi segregata est.

LACHES.

At hæ amicæ erunt, ubi, quamobrem adveneris, resciscent.

PHIDIPPUS.

Atqui
Easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognorint :
Nam illas errore, & te simul suspicione exsolves.

BACCHIS.

BACCHIS.

Perii! pudet Philumenæ: me sequimini intro ambæ.

LACHES.

Quid mî est, quod malim, quam quod huic intelligo evenire, ut
Gratiam ineat sine suo dispendio, & sibi prosit?
Nam si est, ut hæc nunc Pamphilum vere ab se segregarit,
Scit sibi nobilitatem ex eo, & rem natam, & gloriam esse;
Referet gratiam ei, unaque opera nos sibi amicos junget.

H. Gravelot inv. *P. Lebas Sculp.*

ACTUS V.

SCENA I.

PARMENO. BACCHIS. ANCILLÆ DUÆ BACCHIDIS.

PARMENO.

DEPOL næ esse meam herus operam deputat parvi pretî,
Qui ob rem nullam misit, frustra ubi totum desedi diem,
Myconium hospitem dum expecto in arce Callidemidem.
Itaque ineptus hodie dum illic sedeo, ut quisque venerat,
Accedebam : adolescens, dicdum, quæso, tún' es Myconius?

Non sum. At Callidemides? Non. Hospitem ecquem Pamphilum
Hìc habes? Omnes negabant: neque eum quemquam esse arbitror.
Denique hercle jam pudebat: abii. Sed quid Bacchidem
Ab nostro affine exeuntem video? quid huic hìc rei est?

BACCHIS.

Parmeno, opportune te offers, propere curre ad Pamphilum.

PARMENO.

Quid eo?

BACCHIS.

Dic me orare, ut veniat.

PARMENO.

Ad te?

BACCHIS.

Immo ad Philumenam.

PARMENO.

Quid rei est?

BACCHIS.

Tua quod nihil refert, percontari desinas.

PARMENO.

Nihil aliud dicam?

BACCHIS.

Etiam, cognosse annulum illum Myrrhinam
Gnatæ suæ fuisse, quem olim mihi ipsus dederat.

PARMENO.

Scio.
Tantúmne est?

BACCHIS.

Tantum: aderit continuo, hoc ubi ex te audierit.
Sed cessas?

PARMENO.

Minime equidem: nam hodie mihi potestas haud data est:
Ita cursando, atque ambulando totum hunc contrivi diem.

ACTUS V.

SCENA II.

BACCHIS.

QUANTAM obtuli adventu meo lætitiam Pamphilo hodie!
Quot commodas res attuli! quot autem ademi curas!
Gnatum ei restituo, qui pene harum, ipsiusque opera periit:
Uxorem, quam nunquam est ratus posthac se habiturum, reddo:
Qua re suspectus suo patri, & Phidippo fuit, exsolvi.
Hic autem his rebus annulus fuit initium inveniendis;
Nam memini, abhinc menses decem fere ad me nocte prima
Confugere anhelantem domum, sine comite, vini plenum,
Cum hoc annulo. Extimui illico: mi Pamphile, inquam, amabo,
Quid exanimatus es, obsecro? aut unde annulum istum nactus?
Dic mihi. Ille alias res agere se simulare. Postquam id video,

Nescio quid suspicarier magis cœpi, instare ut dicat.
Homo se fatetur vi in via, nescio quam compressisse:
Dicitque se se illi annulum, dum luctat, detraxisse:
Eum hæc cognovit Myrrhina in digito modo me habentem:
Rogat unde sit: narro omnia hæc: inde est cognitio facta,
Philumenam compressam esse ab eo, & filium inde hunc natum.
Hæc tot propter me gaudia illi contigisse lætor:
Etsi hoc meretrices aliæ nolunt: neque enim est in rem nostram,
Ut quisquam amator nuptiis lætetur. Verum ecastor
Nunquam animum quæsti gratia ad malas adducam partes.
Ego, dum illo licitum est, usa sum benigno, & lepido, & comi.
Incommode mihi nuptiis evenit: factum fateor:
At pol me fecisse arbitror, ne id merito mihi eveniret.
Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquum est ferre.

ACTUS V.

SCENA III.

PAMPHILUS. PARMENO. BACCHIS.

PAMPHILUS.

VIDE, mi Parmeno, etiam sodes, ut mihi hæc certa & clara attuleris;
Ne me in breve conjicias tempus, gaudio hoc falso frui.

PARMENO.

Visum est.

PAMPHILUS.

Certén'?

PARMENO.

Certe.

PAMPHILUS.

Deus sum, si hoc ita est.

PARMENO.

Verum reperies.

PAMPHILUS.

Manedum, sodes: timeo ne aliud esse credam, atque aliud nunties.

PARMENO.

Maneo.

PAMPHILUS.

Sic te dixisse opinor, invenisse Myrrhinam,
Suum annulum habere Bacchidem.

PARMENO.

Factum.

PAMPHILUS.

Eum quem ego olim ei dedi:
Eaque hoc te nuntiare mihi jussit: itáne factum?

PARMENO.

Ita, inquam.

PAMPHILUS.

Quis me est fortunatior, venustatisque adeo plenior?
Ego te pro hoc nuntio quid donem? quid? nescio.

PARMENO.

At ego scio.

PAMPHILUS.

Quid?

PARMENO.

Nihil enim:
Nam neque in nuntio, neque in me ipso, tibi boni quid sit, scio.

PAMPHILUS.

Egône, qui ab Orco mortuum me reducem in lucem feceris,

Sinam sine munere a me abire? ah, nimium me ingratum putas.
Sed Bacchidem eccam video stare ante ostium:
Me expectat, credo: adibo.

BACCHIS.

Salve, Pamphile.

PAMPHILUS.

O Bacchis, ò mea Bacchis, servatrix mea!

BACCHIS.

Bene factum, & volupe est.

PAMPHILUS.

Factis, ut credam, facis:
Antiquamque adeo tuam venustatem obtines,
Ut voluptati obitus, sermo, adventus tuus, quocumque adveneris,
Semper siet.

BACCHIS.

At tu ecastor morem antiquum, atque ingenium obtines,
Ut unus omnium homo te vivat nusquam quisquam blandior.

PAMPHILUS.

Ha, ha, he, tún' mihi istuc?

BACCHIS.

Recte amasti, Pamphile, uxorem tuam:
Nam nunquam ante hunc diem meis oculis eam, quod nossem, videram:

Perliberalis visa est.

PAMPHILUS.

Dic verum.

BACCHIS.

Ita me Dii ament, Pamphile.

PAMPHILUS.

Dic mihi, harum rerum numquid dixti jam patri?

BACCHIS.

Nihil.

PAMPHILUS.

Neque opus est
Adeo mutito: placet hoc non fieri itidem, ut in comœdiis,
Omnia ubi omnes resciscunt. Hìc, quos par fuerat resciscere,
Sciunt: quos non autem scire æquum est, neque resciscunt, neque scient.

BACCHIS.

Immo etiam, hoc quî occultari posse facilius credas, dabo:
Myrrhina ita Phidippo dixit, jurijurando se meo
Fidem habuisse, & propterea te sibi purgatum.

PAMPHILUS.

Optime est:
Speroque rem hanc esse eventuram nobis ex sententia.

PARMENO.

Here, licet scire ex te, hodie, quid sit, quod feci boni?

Aut quid istuc est, quod vos agitis?

PAMPHILUS.

Non.

PARMENO.

Suspicor tamen.

Egóne ab Orco hunc mortuum? quo pacto?

PAMPHILUS.

Nescis, Parmeno,

Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta ærumna extraxeris.

PARMENO.

Immo vero scio, neque hoc imprudens feci.

PAMPHILUS.

Ego istuc satis scio.

PARMENO.

An

Temere quicquam Parmenonem prætereat, quod facto usus sit?

PAMPHILUS.

Sequere me intro, Parmeno.

PARMENO.

Sequor. Equidem plus hodie boni

Feci imprudens, quam sciens ante hunc diem unquam. Plaudite.

HECYRÆ FINIS.

VARIÆ LECTIONES IN ANDRIAM.

PROLOGUS. *versu* 25. Ut & is pernoscat... *Al.* Ut pernoscat is (nempe Poëta noster.) *Goveanus.*

v. 27. potiùs. *And. Dacerius.*

ACTUS I. SCENA. I. *v.* 35. Ego postquam te emi, a parvulo ut semper tibi... *Westerhovius. Bentleius. Maittaire. Hare.*

v. 40. SI. Haud muto. SO. Factum gaudeo
Si tibi... *Palmerius. Bentl.*

v. 44. immemori benefici. *Franc. Guyetus. Bentl.*

v. 59. attamen omnia hæc mediocriter. *Andr. Dacer.*

v. 65. Nunquam præponens se illis: ita... *Anna Fabra. Bentl. Hare.*

v. 103. Quid obstat cur non veræ fiant?
In omnibus libris post *quid* est dictio *igitur*, præterquam in Vaticano & Basilicano. *Gab. Faernus.*

v. 110. Deest *hem* in *MS.*

v. 112. faciat. *And. Dacer.*

v. 116. hem quid id est. *Tres MSS.*

v. 121. Quæ tum... *MSS. & vett. editt.*

v. 125. At at hoc illud est, Hæc illæ lacrumæ... *hæc* pluraliter pro *hæ*. *Donatus*.

v. 129. In ignem imposita est... *MS. Vatican. Anna Fabra. Bentl.*

v. 154. Quis (*al.* Qui) relicuus est... *Codex Vatic.* relicuus, *i. e.* reliquus.

v. 155. Si... uxorem nolet ducere.

v. 156. N[a]. Ea primùm ab illo animadvertenda injuria est. Ab illo injuria, *i. e.* illius injuria. Sic *Lucretius*: fulgor ab auro, *pro*, auri fulgor.

v. 171. I præ, sequor.

Ac. I. Sc. II. *v.* 175. Mirabar... *Alii.* Hinc ordiuntur Scenam.

v. 181. inter oscitántes... *And. Dacer. Hare.*

v. 189. vitam defert. *Bentl.*

v. 190. Sique. *And. Dacer.*

v. 198. *Al.* Aut velle in ea re ostendere quam sis callidus.

v. 202. nil circum itione usus es. *Bentl.* nihil circitione usor es. *Donat. Guyet.*

v. 204. fallis : sed edico tibi. *Donat. Rivius. Guyet. Bentl.*

v. 205. neque tu haud dicas tibi non prædictum. Cave. *MS. Vatic.* Duæ negativæ, *inquit Donatus*, faciunt unam affirmativam : tres negativæ pro una negativa accipiuntur.

Ac. I. Sc. III. *v.* 214. Qua jure, quaque injuria præcipitem in pistrinum dabit. *MS. Vatic.* Qua

jure, qua me injuria p... *Bentl.* Qua jure, quaque injuria... *i. e.* Sive jure, sive injuria. *And. Dacer.*

v. 216. Si ista uxor, Sive... *Si* olim pro *sive* positum. *Ennius:* Si vivimus, sive morimur. *Plaut.* Si media nox est, sive est prima vespera. *And. Dacer*

v. 225. Mihi quidem hercle non fitur verisimile: at ipsis commentum placet. *Guyet.*

v. 227. Conveniam herum, ne pater imprudentem opprimat. *Guyet.*

Act. I. Sc. IV. *v.* 231. ARC. Tamen eam adducam. MY. importunitatem spectare aniculæ. *Guyet.*

Act. I. Sc. V. *v.* 236. Hoccine est factu humanum, aut inceptu... *Bentl.*

v. 240. MY. Miseram me! quod verbum audio? PAM. Quid Chremes? qui denegaverat

Se commissurum mihi gnatam suam uxorem: mutavit id,

Quoniam me immutatum videt. *MS. Vatic.* Is mutavit. *Bentl.*

v. 246. Pro Deûm, atque hominum! nullón' ego Chremetis pacto adfinitatem effugere potero? Quot modis

Contemptus, spretus!... *MS. Vatic. And. Dac. Anna Fabra.*

v. 261. Nuptiarum solicitatio. *MS. Vatic.*

v. 265. aut de illa me adversùm hunc loqui. *MSS.*

v. 269. misere solicita est. Misere, *i. e.* valde, vehementer. *Guyet.*

v. 276. MY. haud verear. *pro:* vereter. *And. Dacer.*

v. 287. Nec clam te est, quam illi utræque res nunc utiles

Et ad pudicitiam, & tutandam ad rem sient. *MS. Vatic.*

v. 289. Quod ego per hanc te dextram, & genium tuum,

Per tuam fidem, perque hujus solitudinem

Obtestor, ne abs te segreges, neu deseras.

Tò *genium* pleræque editiones præferunt, & in his Erasmiana, quæ lectio etiam a Donato agnoscitur. *Guyet.*

v. 296. Bona nostra hæc tibi committo . . . *MS. Vatic.*

Act. II. Sc. I. *v.* 307. . . . BYR. Ah,

Quanto satius est, te id operam dare, quî istum amorem ex corde ejicias tuo,

Quàm id loqui quo magis libido frustra incendatur tua! *Donat. Bentl.*

v. 322. neque ad auxiliandum copiam. *Duo Codd.* neque ad auxilium copias. *Eugraphius.* Neque pol consilî locum habeo, neque ad auxilium copiam. *Bentl.*

Act. II. Sc. II. *v.* 354. DAV. Scies. *Bentl.*

Act. II. Sc. III. *v.* 400. alia otiosus. *O. l. S. Donat. Faer.*

Act. II. Sc. V. *v.* 415. hodie observatem, quid ageret de nuptiis. *Bentl.*

v. 416. Scirem id : proprerea . . . *Hunc versum tanquam spurium & inertem delendum censet Bentl.*

Act. II. Sc. VI. *v.* 441. Hujusce propter consuetudinem hospitæ. *Faber. And. Dacer.*

Act. III. Sc. I. *v.* 479. Num immemores discipuli? *Donat.* Discipuli, Mysis, Lesbia, Pamphilus, omnes per quos agitur fallacia.

Act. III. Sc. II. *v.* 486. Quod jussi ei dare bibere, & quantum impetavi,

Date. *Pleræque omnes edit.*

v. 529. id si impetro. *And. Dacer.*

Act. III. Sc. III. *v.* 537. Ausculta pauca : & quid . . . *MS. Vatic. Donat.*

Act. III. Sc. V. *v.* 612. Ego pretium ob stultitiam fero. *Vett. editt. & unus Codex Regius. Bentl.*

v. 616. Nec quid me : atque id ago sedulo. *Me*, ablativus casus. *Donat.*

v. 617. aliquam productem moram. *Donat.*

v. 618. P. Eho. D. visus sum. P. bone vir, quid ais? Viden' me consiliis tuis

Misere impeditum esse? *Guyet.*

v. 621. Hem! quo fretus sum. *Faern. Guyet.* Eu quo fretus sum. *And. Dacer.*

Act. IV. Sc. I. *v.* 635. Et tamen res cogit eos denegare : ibi

Tum impudentissima eorum oratio est. *Faber. And. Dacer.*

v. 635. *Horce versiculos sic Bentleius constituit.*

Quis

Quis tu *homo* es? quis mihi es? cur *ego* meam tibi? heus,

Proximus sum egomet mî. Attamen ubi fides,

Si roges; nil pudent hìc ubi opus est: illic ubi

Nil opus est, ibi verentur.

Act. IV. Sc. I. *v.* 661. Nondum etiam scis. *MS. Vatic. And. Dacer.*

v. 685. crepuit a Glycerio ostium. *MS. Vatic. And. Dac. Maitt.*

Act. IV. Sc. II. *v.* 691. jam ut ad se se venias. *MS. Vatic. And. Dac. Maitt.*

Act. IV. Sc. III. *v.* 723. quem capit Dolorem! *Donat. MS. Vatic. Faer.*

v. 726. Exprompta memoria. *Donat. MS. Vatic.*

Act. IV. Sc. IV. *v.* 758. Mirum verò, impudenter mulier si facit. *MS. Vatic.*

v. 768. Cujus? nostri? *Donat. Eugraphius. Lindenbruchius, & alii.*

v. 792. DA. Intus est. *MS. Vat. And. Dac.*

v. 793. Ne me attigas. *And. Dacer.*

Hos duos versus sic distinguendos & corrigendos censent Guyet. & alii bene multi.

C. Novi rem, sed est Simo intus? D. Est. M. Ne me attigas,

Sceleste. Si pol Glycerio non omnia hæc...

Act. IV. Sc. V. *v.* 800. & 801. Quæ sibi inhopeste optavit parere (*Al.* parare) hìc divitias

Potius, quam honeste in patria pauper viveret. *Bentl.*

v. 809. huc me appuli. *Donat. Faer. And. Dacer.*

v. 810. nunquam huc tetulissem pedem. *Donat.*

v. 820. MY. Morem, optime hospes, pol Crito, antiquum obtines. Morem, *pro*, mores. *Govean. Guy.*

ACT. V. SC. I. *v.* 842. neuter tunc (*al.* tum) præsenserat. *Westerh. Bentl.*

ACT. V. SC. III. *v.* 890. & 891. Cur meam senectam hujus solicito amentia? an

Pro hujus ego ut peccatis supplicium sufferam?

MS. Vatic.

ACT. V. SC. IV. *v.* 958. At ita jussi. *Bentl.*

ACT. V. SC. V. *v.* 962. ea propter... *Bentl.*

ACT. V. SC. VI. *v.* 976. Solus es quem diligant Dî. *Duo MSS. Vett. Editt. Hare.*

VARIÆ LECTIONES IN EUNUCHUM.

PROLOGUS. *versu* 1. Studeant. *Donat. Priscianus. Bentl.*

v. 6. Quia læsit prius. *MSS. plusculi.*

v. 7. Easdem scribendo. *Tres MSS. Faern.*

v. 9. Item ut. *MS. Donat.*

v. 17. Condonabuntur. *MSS. bene multi. J. C. Scaliger.* Condonabimus. *Glareanus.*

v. 22. Adessent. *Tres MSS. pervetusti.*

ACTUS I. SCENA I. *v.* 51. Neque pertendes gnaviter. *MS. Faern.*

v. 69. Accusabit. *MS. Faern.*

Bentl. sic verba disponit,

. . . . Accusabit, & dabis
Ultro ei supplicium.

ACT. I. SC. II. *v.* 98. Misera, præ amore exclusti hunc foras. *Faern.*

v. 105. Hac atque illac perpluo. *Bentl.*

v. 106. Tacere si vis. *MS. Vatic.*

v. 117. Educare. *Plerique MSS.*

v. 160. Nisi si illum . . . *Nonnulli MSS.*

v. 164. Sensisti interclaudier. *MSS. Al.* intercludier.

ACT. I. SC. III. *v.* 197. Parum habeat fidem. *MS. Vatic. Anna Fab. Maitt.*

ACT. II. SC. III. *v.* 381. PAR. At enim istæc in me cudetur faba. Ah!
Flagitium, facinus. *MS. Vatic.*

ACT. III. SC. I. *v.* 440. . . . . Si quando illa dicet, Phædriam
Intromittamus commissatum: Pamphilam
Cantum, tu, provocemus. *Bentl.*

ACT. III. SC. II. *v.* 459. Abdomini hunc natum dicas. *Bentl.*

ACT. III. SC. III. *v.* 535. Malam rem hinc ibis? *Plerique omnes Codd. Bentl. Al.* hinc abis?

ACT. III. Sc. V. *v.* 570. Tacitus citius audies. *Donat. Westerh. Bentl. Hare.*

Varie hæc leguntur in MSS. & impressis. Quidam, *Tace tu, citiùs audies.*

Alii, *Tacitus sis, citius audies.* Rursus alii, *Tacedum, citius audies.*

v. 574. Aut prava ratio est? *Palmerius.*

v. 581. Adornant ut hæc lavet. *And. Dacer.*

v. 587. Atque in alienas tegulas. *Donat. Westerh.*

v. 592. *Al.* iit .... illæ conlocarunt. *Omnes fere MSS. Donat. Faern.*

v. 604. Mî ostentam, tantam, tam brevem .... (Ostentam) *Plerique omnes MSS.* (tantam) *Servius. Faern.*

v. 605. Is essem verò, qui adsimulabar. *And. Dacer.*

ACT. IV. Sc. III. *v.* 651. Tam illepidis. *Codd. aliquot, & editt. vett.*

ACT. IV. Sc. VIII. *v.* 784. Qui tibi nunc vir... *Vett. edit. MS. Donati.*

v. 788. Omnia prius experiri, quam arma.... *Bentl.*

ACT. V. Sc. II. *v.* 851. Credin' te impune abiturum? *MSS.*

v. 886. Mihi patronam cupio. *Vett. editt.*

ACT. V. Sc. III. *v.* 918. Ut otiosus sit. *MSS.*

ACT. V. Sc. V. *v.* 968. Huic ut subveniam. *Hare.*

Act. V. Sc. IX. *v.* 1087. Deridendum vobis præbeo. *MS. Vatic.*

v. 1093. Atticam eloquentiam. *Donat. Editt. vett.*

VARIÆ LECTIONES

IN

HEAUTONTIMORUMENON.

Prologus. *versu 6.* Simplex quæ ex argumento facta est duplici. *Bentl.*

v. 45. Si lenis est . . . *Plerique MSS. Faern.*

Actus I. Scena I. *v.* 57. Quod ego esse in aliqua parte amicitiæ puto . . . *Bentl.*

v. 69. Aliquid facere . . . *MS. Editt. vett. Donat.*

v. 97. Amare cœpit virginem. *Nonnulli MSS.*

v. 143. Sumptum exsercirent (*al.* exsarcirent) suum. *Palmer. Bentl.*

v. 144. . . . . . . Inscripsi illico
Ædes mercede, quasi talenta . . . *Vett. editt. Riv. And. Dacer.*

v. 154. Hoc ibi fit, ubi non vere vivitur. *Plerique libb. editt.*

Act. I. Sc. IV. *v.* 218. Cognoscendi & ignoscendi dabitur peccatis locus. *MSS. quidam, & editi*

perantiqui. Cognoscendi & ignoscendi. *Genit. pass. And. Dacer.*

v. 225. Suarum rerum sat agitat. *Charisius.*

ACT. II. Sc. I. *v.* 232. Animum exaugeant. *Faern. Maitt.*

v. 237. Quam scias quid rei... *Plerique MSS.*

v. 240. Dum comuntur, annus est. *MS. Vatic.*

ACT. II. Sc. II. *v.* 244. Vivo & valeo. *Bentl.*

v. 289. Nullâ malam re. *Plerique omnes scripti Codd.*

v. 365. Quemdam miserum offendi militem... *Calphurnius.* Miserum quemdam offendi ibi militem. *Faern. Rivius.*

ACT. II. Sc. III. *v.* 390. Hæc ubi immutata est. *Præstantissimæ editiones, Venetæ veteres, Juntina, Aldina, Rob. Stephani, &c.*

v. 400. CLIT. Syre, vix suffero. *Alii* non Clitiphoni hæc tribuunt, sed Cliniæ.

v. 402. Diu etiam puras (*nempe* noctes) dabit. *Palmerius.*

Immo, ut patrem tuum vidi, partes diu etiam duras dabit. *Bentl.*

v. 408. Animo expectata meo. *MS. Lips.* (*Al.* exoptata.)

ACT. III. Sc. I. *v.* 444. Commetare ad mulierculam. *Bentl.*

v. 461. Habuit solicitos. *Bentl.*

v. 468. Ut ne scientem sentiat . . . *Palmerius,*

Guyetus, *Boeclerus*, *Westerhovius*.

v. 511. Ocius operam ut huic darem. *Plures libb. impressi.*

Dissolvi me ocyus, operam ut tibi darem. *MSS. complures. Rob. Stephanus.*

Act. III. Sc. II. *v.* 560. Nec, cum male facere crederem mî impunius Licere. *MS. Rob. Steph. Westerh.*

Act. III. Sc. V. *v.* 655. . . . . . . Servandum mihi dedit

Annulum: non advorti primum... (*Al.* primo...) *MSS. plurimi. Muret. Faernus.*

Act. IV. Sc. IV. *v.* 770. Immo sic satis. *MSS. quatuor. Calph. Editt. vett.*

v. 798. Omnes in lauta te & bene parte aucta putant. *MS. Vatic.*

Omnes te in lauta esse & bene aucta re putant. *Bentl.*

Act. IV. Sc. VII. *v.* 873. Te sciente faciam, quicquid egero. *Eugraph. & MSS. plurimi.*

Act. V. Sc. I. *v.* 912. Tam communi esse. . . . *Editt. bene multæ & perantiquæ.*

v. 943. Idem mirari. *Quinque codd. Hare.*

Act. V. Sc. II. *v.* 960. Patrem adstare... *Plerique omnes Codd.*

Act. V. Sc. III. *v.* 986. Quod in mente mihi est; *MSS. nonnulli.*

Act. V. Sc. VI. *v.* 1049. Sine te exorent. *Maitt.*

VARIÆ LECTIONES IN ADELPHOS.

ACTUS I. SCENA II. *versu* 118. Ubi erit commodum. *And. Dacer.*

v. 124. In hanc rem. *MS. Vatic.*

v. 125. Qui veri (*Al.* verè) sient. *Palmer. Guyet. Bentl.*

ACT. II. Sc. I. *v.* 173. Hei miseriam... *Quidam vetusti codd. Donat. Riv. Rob. Steph.*

ACT. II. Sc. II. *v.* 208. Has rationes deputo... *MSS. quidam. Ita & editio anni* 1469.

ACT. II. Sc. III. *v.* 215. Quin hodie... *MS. Vatic.*

v. 213. Novi tuum, Sannio. *Palmer.*

ACT. II. Sc. IV. *v.* 259. Variant MSS. & editi. *Al.* Fratrem homini neminem esse. *Al.* Fratrem hominem esse. *Al.* Hominum neminem. *Al.* hominem neminem. *Al.* Fratrem. Hominum neminem esse primarum (*nempe*, artium) magis principem.

ACT. II. Sc. V. *v.* 267. Omitte vero tristitiem tuam. *MS. Vatic.*

v. 270. Ne id assentando... *Bentl.*

v. 284. Bono animo esto. *Rob. Steph.*

ACT. III.

Act. III. Sc. I. *v.* 295. E re natæ. (*i. e.* ex usu & commodo filiæ tuæ.) *Plurimi MSS. Bentl.*

v. 297. Tali genere, atque animo. *Donat. Westerh.*

Talem, tali ingenio atque animo ... *Bentl.*

Act. III. Sc. II. *v.* 306. Neque illum misericordia ... *Donat. Rob. Steph. Hare. Bentl.*

v. 324. Animum recipe. *Rob. Steph.*

v. 333. Porro consule. *Donat. Faer.*

Act. III. Sc. III. *v.* 358. Qui alicujus rei est... *MS. Vatic.*

Act. III. Sc. IV. *v.* 389. Est jam intus. *MSS. quatuor & editt. pervetustæ. Rob. Steph. Dacer.*

v. 402. Oh, qui egomet produxi... *Rob. Steph. Al.* quin e. p.

v. 451. De psalteria hoc audivit. *MS. pervetustus.*

v. 500. Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.

(Optimè Muretus, qui huncce versum expungit huc ex Phormione translatum. *And. Dacer.*)

Act. IV. Sc. I. *v.* 535. Tam placidum quasi ovem... *Priscianus Instit. Grammat. Lib. IX.*

Act. IV. Sc. III. *v.* 608. Se semper credunt ludier. *Bentl.*

Se semper credunt negligi. *MS. Vat. Lib. Bembinus. Rob. Steph. Westerh.*

v. 609. Ipsis coram. *MS. Vat. & alii bene multi. Donat. Prisc. Rob. Steph.*

Ipsis, *hoc est*, matri & virgini. *Al.* coram matre & virgine.

Act. IV. Sc. IV. *v.* 624. Sed me repressi tamen. *MS. Vat. Tres alii MSS. Editt. vett.*

Act. IV. Sc. V. *v.* 667. Qui cum illa consuevit prior. *Plerique MSS.*

Quicum illa consuevit prius. *Illa* casu recto: *Quicum*, idem quod *Quocum*... *Bentl.*

v. 669. Præsens præsentem. *Libri quidam. Servius. Bentl.*

Act. IV. Sc. VII. *v.* 758. Ego has conveniam. *And. Dacer.*

Act. IV. Sc. IX. *v.* 780. Parasiraster paululus. *Magna MSS. pars. Petrus Victorius Var. Lect. XXXV.* 18. *Guyet. Bentl.*

v. 783. Cerebrum dispergi... *Plerique omnes MSS. Editi antiqui. Rob. Steph. Rivius.*

Act. V. Sc. I. *v.* 818. Id de lucro putato omne. Hæc si voles... *Maittaire. Hare. Westerh. Bentl.*

v. 841. Cum prima luce. *Pauci MSS. Edit. anni* 1469.

(Cum primo lucu *pro* luce, ut noctu *pro* nocte. *And. Dacer.*)

Act. V. Sc. V. *v.* 916. Dinumeret illi... *Scilicet Lenoni qui Cytharistriam vendiderat Ctesiphoni: sed Scholiastes Juvenalis legit.* Dinumeret nunc ille Babylonias... (pag. 94.) *Sensus videtur planissimus: seipsum alloquitur Demea dicens:* Deberem jubere ut

Iterum huic perdito adolescenti X X minæ dentur. Commande, o Demea, que ce maître Babylon lui donne encore vingt mines, il en viendra bien à bout... (*Babylo ille fortasse Micionis erat dispensator.*) *And. Dacer.*

v. 917. SY. Quid ego? *Libri aliquot antiqui.* Quid ego? *subaudi* faciam. *Al.* Quid agam? *Al.* Quid ago?

ACT. V. SC. VI. *v.* 947. Hoc cùm fit quod volo. *Rivius. Bentl.*

ACT. V. SC. VII. *v.* 977. Prima mammam dedit. *Et mox*, Si quidem prima dedit. *MS. Bodl.*

v. 987. Quod prolubium? *MS. Vatic. Donat. Faernus.*

VARIÆ LECTIONES

IN PHORMIONEM.

PROLOGUS. *versu* 4. Ante hic (hic, *id est* auctor, Terentius.) *Ita in aliis Prologis. Unde in fine versûs* 13. *Andriæ legendum*, Ex Perinthia Hic. *Bentl.*

v. 6. Insanum fecit. *Donat.*

v. 11. Minus multo audaciter... *MS. Vatic. And. Dacer.*

v. 16. Græcè, Latinè hic Phormionem nominat. *MS. vetustissimus. Bentl.*

ACTUS I. SCENA I. *v.* 44. Compersit miser. *MS. Faern.*

ACT. I. Sc. II. *v.* 76. Senibus... (*Quia legitur versu* 71. Ambo senes.)

v. 88. Exadversum ei loco... *Tres MSS. Priscianus. Al.* Exadversum illico...

v. 94. Visa est. *MS. Priscian.*

v. 135. Persuasit homini. *Donat. Rob. Steph. Westerh.*

v. 138. Placet. *Rob. Steph. Westerhov. Hare. Bentl.*

v. 141. Nunc amitte, quæso, hunc... (Amitte, *id est*, Dimitte.) *Donat. MS. Vatic.*

AC. I. Sc. III. *v.* 176. Jus sit amittendi... *MSS. duo Regii. Cod. Puteanus. Guyet. Bentl.*

ACT. I. Sc. IV. *v.* 179. Nullus, Geta, nisi aliquod jam consilium celere repereris. *MSS. bene multi. Prisc.* (Eidem Prisciano τὸ *celere* adverbium est.)

v. 180. Ita nunc imparatum subito tanta me impendent mala. *Donat.* In me. *Bentl.*

v. 190. Aliquid conrasissem. *Tres MSS.*

v. 213. Sævidicis dictis. *Donat. Faern. Westerh. Bentl.*

ACT. I. Sc. V. *v.* 235. An hoc dicent mihi? *Al.* Anne hoc dicent mihi? *Rob. Steph.*

v. 243. Semper cogitet... *MS. Vatic. Rob. Steph. Westerh. Bentl.*

v. 305. Nil suave meritus est... (Antipho scilicet.) *Govean. Guyet.*

Egón' illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?

Nil suave merita est. (*Illa* scilicet, illa dolo & malitia imposita filio, ut genere proxima. *Bentl.*

Act. II. Sc. II. *v.* 350. Quin tu hoc ages? *Plerique Codd.*

v. 360. Etiamne ultro accusatum advenit? *Cod. Regius.* Venit. *MSS. & editi quidam.*

v. 363. Cui opera vita erat. *MS. Vatic. Donat. Prisc. Instit. Grammat. lib. XV.* (Sensus est, Cui opus erat victus; seu, qui opus rusticum faciendo vitam tolerabat, victumque quæritabat. *Westerh.*)

v. 423. Prætetierat jam ad ducendum ætas. *Rob. Steph. Westerh. Hare. Bentl.*

Act. III. Sc. II. *v.* 497. Atque imprudentem. *MS. Vatic. Rob. Steph. Westerh. Hare.*

v. 499. Verbis vincor. *Quidam Codd.*

v. 517. Id, quod est te dignum, duint. *Anna Daceria.*

Id, quod est dignum... *Rob. Seph.*

Di tibi omnes id, quod es dignus, duint! *MS. Vat. Omnes antiqui libri. Faern. Hare. Bentl.*

Act. IV. Sc. II. *v.* 592. Argento opus esse. *Faern. Westerh.*

ACT. IV. Sc. III. *v.* 680. Inde sumam . . . *Lib. Bembinus. Faern. Hare. Bentl.*

ACT. IV. Sc. VI. *v.* 744. Istoc de nomine . . . *MSS. complures. Rob. Steph. Westerh.*

v. 755. Quid illam alteram, quæ . . . *Lib. Bemb. Faern. Hare.*

ACT. V. Sc. II. *v.* 792. Virum me natum . . . *Lib. Bemb. Faern. Bentl.*

v. 806. Perdis. *Codd. quidam.* (Perdis. *sub.* me, præsente uxore hæc dicens. *Westerh.*)

ACT. V. Sc. V. *v.* 853. Cursum cùm institeris... *Bergius. Guyet. ex Codd. scriptis. Hare. Bentl.*

v. 855. G. Vapula. A. Id quidem tibi jam fiet, nisi resistis, verbero. *Codd. Bemb. & Vatic. Faern. Rob. Steph. Westerh. Hare. Bentl.*

v. 857. Familiariorem oportet esse hunc : minitatur malum. *Faern. Hare Bentl.*

Qui minitatur malum. *Rob. Steph. Westerh.* Familiarem. *MSS. & editi nonnulli.*

ACT. V. Sc. VI. *v.* 924. Quodne ego descripsi porro illis, quibus debui? *Westerh. Hare. Bentl.*

v. 985. CH. Lege agito ergo. *Erasmus ex Codd. quibusdam hæc Demiphoni rectè tribuit.*

v. 990. Vel oculum exsculpe . . . *Magna pars Codicum. Faern. Rob. Steph. Bentl.*

Rivius laudat Codd. qui Demiphoni hæc verba tribuunt.

ACT. V. Sc. VII. *v.* 992. Quid nunc obstupuisti? *Quidam Codices* . . . *Alii* Obstipuisti.

VARIÆ LECTIONES IN HECYRAM.

ALTER PROL. *v.* 12. Veterascerent. *Quidam libri.*

Rejuvenascerent *vel* Rejuvenescerent. *Guyet. in Scholiis MSS.*

v. 18. *Malit Westerhovius, si per Codices liceret,*

. . . . Et ab eodem alias discere

Novas, studiosè; ne illum ab studio abducerem.

Si verò quis (inquit idem Westerh.) tuebitur lectionem vulgatam, omnino legerim: Neu illum ab studio abducerem. *Quare & τὸ* studiosè *separatim expressi, ut referatur ad* Easdem agere cœpi.

ACT. I. SC. I. *v.* 58. Quam paucis. *Quidam libri. Donat.*

v. 61. *Mallet Guyetus:* Tam sanctè. *Scilicet, quia sequitur,*

Ut quivis facile posset credere.

Ut quis . . . *Codd. nonnulli.*

Verùm, major erit emphasis, si intendas & Quoties! *&* Quam sanctè! *Westerh.*

v. 64. Et moneo & hortor, ne cujusquam misereas. *Lib. Bemb. Faer.*

- . . . . . . ne te cujusquam misereat. *Codd. bene multi. Bentl.*

Act. I. Sc. II. *v.* 163. Ad amussim ambarum mores existimans. *Codd. Scripti. Cod. in Bibl. Regia veterrimus.*

(Existimare, *est* considerare, judicare, expendere.)

(Ad amussim & Examussim, *idem quod* diligenter, absolute.) *Bentl.*

Act. II. Sc. II. *v.* 270. Aliud fortasse alii vitii est... *MSS. plurimi. Donat.*

Act. III. Sc. I. *v.* 306. *MSS. & editi veteres*: Haud quidem hercle parvum si, ... *Al.* Haud quidem hercle parum est.... *Al.* Haud quidem hercle parvum est.... *Al.* Haud hercle quidem parvum... *Al.* At quidem hercle parvum. (*Quæ posterior lectio cùm magis opposita est Pamphilo, tum magis conveniens ratiocinationi Parmenonis. Fortasse tamen locus distinctione possit juvari, ita*: Haud hercle quidem. Parvum est, si vis vero veram rationem exsequi. *Ut sensus sit*, Hercle quidem haud magnum quid necesse est evenisse. *Westerh.*

v. 314. *Gifanius Ind. Lucret. ita ordinat personas*:

PAM. Abi, Parmeno, intro, ac me venisse nuntia. PAR. Hem! PAM. Quid hoc est? PAR. Tace.

Trepidari sentio, cursari rursum prorsum. Agedum ad fores

Accede propius. PAM. Hem! PAR. Sensistin'? PAM. Noli fabularier.

v. 316. Accedo propius: hem, sensistín'?

(*Hæc omnia adscripta in libro Bembino Parmenonis personæ*)

(Agedum, *vox est se ipsum hortantis ad exequendum herile mandatum.*) *Faern.*

v. 319. Quia perii. *Nonnulli MSS. Editio anni* 1469. *Daceria.*

v. 320. Me celas. *MSS. quatuor. Aldus. Robert. Steph. Westerh.*

Editio Anonyma: Nescio quod magnum malum profecto Parmeno me celat. (*Ut hæc aversus ad spectatores videatur dixisse Pamphilus.*) *Westerh.*

Act. III. Sc. II. *v.* 349. Philumelam dolores. *Quidam MSS. Donat. & editiones non paucæ.*

Act. III. Sc. III. *v.* 406. . . . . O Fortuna, ut nunquam perpetuo es data! *Donat.*

. . . . perpetua es data! *Bentl.*

Act. III. Sc. V. *v.* 468. Adveniens audivi modo. *MSS. plusculi cum editis post an.* 1469.

v. 527. . . . Istuc rogitare... *MSS. quidam & editi post an.* 1469.

Act. III. Sc. VI. *v.* 530. . . . . Omnes nos celare volueritis Partum . . . *Nonnulli Codd.*

. . . . Omnes nos celari voluetis Partum . . . *Bentl.*

Act. IV. Sc. I. *v.* 580. Caperet illa odium mei. *MSS. quinque. Editio Anonyma. Rob. Steph. & alii bene multi.*

ACT. IV. Sc. III. *v.* 628. Hoc operiam. *Vett. Editt. Rivius. Daceria.*

v. 663. An qui non delinquunt viri? *Codd. nonnulli.*

v. 670. Quem ipse neglexit pater, Ego alam? *Libri Bemb. Vatic. Basilic. Edit. an.* 1469. *Faern. Westerh.*

ACT. IV. Sc. III. *v.* 683. Animum ut adjungas tuum. *MSS. quidam, & impressi post annum* 1469. *Westerh.*

v. 704. Injussu, credo, non tollet meo ... *Faer. Westerh.* (hoc refertur ad Lachetem, cujus ut pote avi, in tollendo puero, summa potestas erat. *Faer.*)

ACT. IV. Sc. V. *v.* 792. . . . . . Atqui

Easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognorint. *Hic versus in plerisque MSS. deest.*

ACT. V. Sc. III. *v.* 843. Ne me in breve pellicias tempus gaudio hoc falso frui. *Bentl.*

v. 861. Ut unus hominum homo te vivat nusquam quisquam blandior. *Plerique Codd. Westerh.*

ELENCHUS
EDITIONUM
P. TERENTII AFRI.

Sine anno
- TERENTIUS Poëta, cum Commentario Donati Grammatici. *in-4.*
- TERENTIUS. cum vett. variorum Commentariis. Venetiis, *in-fol.*
- TERENTIUS. sine distinctione versuum, per Joh. Hugonis de Gengenbach. *in-fol.*

1469 TERENTIUS.
1470 —— per Anton. Zarotum, impendio Jo. Legnani. Mediolani.
1472 —— per Conradum Sweynheim & Arn. Pannartz. Romæ, *in-fol.*
1474 —— sine distinctione versuum. *in-fol.*
1474 —— cum Donato & Calphurnio. Tarvisii, *in-fol.*
1475 —— cum Commentariis Donati & Calphurnii, per Hermannum Levilapidem Coloniensem. Vicentiæ.
1476 —— Mediolani. *in-fol.*
1476 —— cum Comment. Donati & Calphurnii,

per Jacobum Rubeum. Venet. *in-fol.*

1477 —— cum Comment. Donati & Calphurnii, per Herm. Levilapidem Coloniensem. Tarvisii, *in-fol.*

1479 —— cum Comment. Donati, recognitus a Francisco Diana. per Nicolaum Girardengum. Venet. *in fol.*

1480 —— ex castigatione Auli Sabini. Venet. *in-fol.*

1480 —— cum castigationibus Pomponii Læti. Parmæ.

1481 —— impressus per Magistrum Paulum Ferari, & recognitus per Magistrum Aloisium Strazarolum. Tarvisii.

1481 —— sine distinctione versuum. Neap. *in-fol.*

1482 —— cum Comment. Donati. Venet. *in-fol.*

1483 —— cum Comment. Donati, per And. de Asula, & Barthol. de Alexandria, socios. Venet. *in fol.*

1483 —— Mediolani, *in-fol.*

1485 —— cum Comment. Donati. Venet. *in-fol.*

1487 —— cum Comment. Donati & Calphurnii, per Andr. de Paltaschichis Catarensem. Venet. *in-fol.*

1488 —— cum Donato. Venetiis.

1490 —— cum Comment. Donati, per Magistrum Theodorum de Regazonibus de Asula. Venet. *in fol.*

1491 —— cum Comment. Donati & Calphurnii. Venetiis, *in-fol.*

1492 —— cum Comment. Donati, per Peregrinum de Pasqualibus de Bononia. Venetiis, *in-fol.*

1492 —— cum Comment. Guid. Juvenalis, opera Georg. Wolff. Paris. *in-fol.*

1493 —— sine distinctione versuum, cum figuris, & Guid. Juvenalis interpretatione. cura atque impensis Johannis Trechsel. Lugd. *in* 4.

1494 —— cum Comment. Donati, Calphurnii, & Guid. Juvenalis, per Simonem Papiensem, dictum Bevilaqua. impensis Lazari de Isoardis de Savilla. sine distinctione versuum. Venet. *in-fol.*

1494 —— cum Commentariis Italicis. Venet. *in-4.*

1496 —— cum Directorio, Glossa interlineari, Commentariis & figuris. per Joh. Gruninger. Argent. *in-fol.*

1497 —— cum Comment. Donati, Guid. Juvenalis & Calphurnii, per Simonem dictum Bevilaqua. Venet. *in-fol.*

1499 —— cum Directorio, Glossa interlineari & Comment. per Joh. Gruninger. Argent. *in-fol.*

1499 —— cum quatuor Comment. Venet. *in-fol.*

1503 —— Parisiis, *in-4.*

1503 —— cum Comment. Donati & Calphurnii, apud Jo. Gruninger. Argent. *in-fol.*

1504 —— cum Notis Jodoci Badii Ascensii. Paris. *in*-4.

1504 —— Venetiis, *in-fol.*

1505 —— Comœdiæ cum Comment. Donati. Argent. *in-fol.*

1505 —— apud Juntas. Florent. *in*-8.

1506 —— cum Comment. Petri Marsi & Pauli Malleoli. Argent. *in*-4.

1508 —— Comœdiæ cum Guid. Juvenalis familiari explanatione, ab Jod. Bad. Ascensio recognitæ, impressæ quam diligentissime per Nicolaum de Pratis. Paris. *in-fol.*

1508 —— Lipsiæ.

1509 —— apud Juntas. Florentiæ, *in*-8.

1509 —— Paris. *in*-4.

1511 —— Paris. *in*-4.

1511 —— cum explanationibus Guid. Juvenalis, & Jodoci Badii Ascensii; sine versuum distinctione. Lugd. *in*-4.

1512 —— cum quinque Commentariis, Donati, Guidonis, Calphurnii, Ascensii, & Servii. Venet. *in-fol.*

1513 —— Argentorati.

1516 —— Tubingæ.

1517 —— in ædibus Aldi & Andr. Asulani. Venet. *in*-8.

1519 —— cum Petri Marsi & Pauli Malleoli anno-

tationibus. Argent. *in-4.*

1519 — apud Rob. Stephanum. Paris. *in-fol.*

1519 — Adelphi & Heautontimor. Daventriæ, *in-4.*

1520 — cum Comment. Guid. Juvenalis, ex recensione Badii Ascensii; sine versibus. Lugd. *in-4.*

1521 — apud Froben. Basil. *in-8.*

1521 — apud Aldum, Venet. *in-8.*

1521 — Donati & aliorum, apud Gr. de Ruscōnibus. Venet. *in-fol.*

1522 — Edit. correctiss. Basil.

1523 — Textus, apud Joh. Gymnicum Coloniensem.

1526 — cura Philippi Melanchthonis. Antverp. *in-8.*

1527 — Lugduni, *in-4.*

1528 — Comœdiæ, apud Petrum Vidouæum. Paris. *in-12.*

1529 — ex officina Roberti Stephani. Paris. *in-fol.*

1530 — cura Adr. Barlandi. Lovan. *in-4.*

1531 — ex officina Rob. Stephani. Paris. *in-8.*

1632 — cum Scholiis Melanchthonis, apud Sebast. Gryphium. Lugd. *in-8.*

1432 — Paris. *in-12.*

1532 — ex recensione Erasmi, apud Froben. Basil. *in-fol.*

1533 — Paris. *in-8.*

1533 —— cum Donati argumentis & versuum generibus, per Erasmum, quarta editio. ex officina Rob. Stephani. Paris. *in*-8.

1534 —— apud Froben. Basil. *in*-8.

1534 —— ex officina Rob. Stephani. Paris. *in*-16.

1535 —— cum Scholiis per Diethelmum Cellarium collectis. impressit Christoph. Froschoverus, Tiguri, *in*-8.

1535 —— quarta editio, ex officina Rob. Stephani. Paris. *in*-8.

1536 —— Comœdiæ, apud Sebast. Gryphium, Lugd. *in* 8.

1536 —— apud Rob. Stephanum. Paris. *in* 4.

1536 —— sine Commentariis, apud Rob. Stephanum, Paris. *in*-8.

1536 —— apud Rob. Stephanum. Paris. *in-fol.*

1536 —— apud Rob. Stephanum. Paris. *in*-8.

1537 —— cum Scholiis, apud Joh. Gymnicum, Colon.

1537 —— Comœdiæ cum Comment. Donati & Guidonis Juvenalis. Lugd. *in*-4.

1538 —— cum Scholiis ex Donati, Asperi, & Cornuti Commentariis decerptis, cura Erasmi, apud Froben. Basil. *in-fol.*

1538 —— Andria, apud Rob. Stephanum. Paris. *in*-4.

1538 —— Eunuchus & Adelphi, apud Rob. Stephanum. Paris. *in*-4.

1539 —— Venetiis. *in-fol.*

1539 —— Phormio, apud Rob. Stephanum. Paris. *in-4.*

1539 —— Heaut. Adelphi, Hecyra. Impressit Simon Colinæus. Paris.

1539 —— Hecyra, apud Rob. Stephanum, Paris. *in 4.*

1540 —— apud Rob. Stephanum, Paris. *in-24.*

1540 —— apud Gryphium. *in-8.*

1541 —— apud Aldum. Venetiis. *in-8.*

1541 —— apud Rob. Stephanum. Paris. *in-4.*

1541 —— apud Rob. Stephanum. Paris. *in-8.*

1541 —— apud Rob. Stephanum. Paris. *in-12.*

1542 —— apud Sebast. Gryphium. *in-8.*

1542 —— Paris. *in-fol.*

1544 —— ex editione Sebast. Gryphii.

1545 —— apud Rob. Stephanum. Paris. *in-8.*

1545 —— apud Vascosan. *in-4.*

1546 —— Andria, omni interpretationis genere in adolescentulorum gratiam facilior effecta: ut ex hac Comœdia omnes deinde alias ab eodem Comico conscriptas nullo negotio assequantur juvenes bonarum literarum studiosi. apud Rob. Stephanum. Paris. *in 8.*

1546 —— cum annot. Bergii. Misniæ. *in-8.*

1545 —— Afri Comœdiæ omnes, Donati, Asperi, Cornuti, Jo. Calphurnii Comment.

illustratæ. Antverp. *in*-8.

1547 —— cum argumentis ex Donato. Paris. *in*-4. apud Fr. Steph.

1547 —— apud Gryphium. *in*-12.

1548 —— cum Commentariis Donati, Calphurnii, Melanchthonis, Fr. Fabricii, & Theod. Pulmanni. Basil. *in*-8.

1551 —— cum Variorum notis. Paris. *in-fol.*

1551 —— apud Gryphium. Lugd. *in*-12.

1551 —— apud Rob. Stephanum. *in*-8.

1552 —— cum Commentariis & annotationibus Melanchthonis, Erasmi, Goveani, J. C. Scaligeri, L. Victoris Fausti, P. Bembi, Donati, Calphurnii, Barlandi, Laromi, Marsi, Rivii, Doleti, Glareani, Jo. Theod. Bellovaci, & Jodoci Willichii. Paris. *in-fol.*

1552 —— cura Goveani. Lovanii, *in*-4.

1553 —— cum Commentariis Donati, Guid. Juvenalis Cenomani, Petri Marsi in omnes Fabulas, Stephani Doleti in Andriam & Eunuchum, Calphurnii in Heaut. apud Barthol. Cæsanum. Venetiis *in-fol.*

1553 —— Venetiis, *in-fol.*

1554 —— Latine & Gallice cum Scholiis. Lugd. *in*-8.

1555 —— cura M. Ant. Mureti, apud Aldum. *in*-8.

1555 —— Lugd. *in*-12.

1555 —— cum Comment. Jodoci Willichii. Colon. *in*-8.

1557 —— Argentinæ, *in*-8.

1558 —— Paris. *in*-4.

1558 —— Venetiis, *in-fol.*

1558 —— cum M. Ant. Mureti, quatuor Codicibus Mss. usi, argumentis & notis. apud Paul. Manutium, Venetiis, *in*-8.

1558 —— cura Mureti, Paris. *in*-12.

1559 —— Paris. *in*-4.

1559 —— cum Scholiis M. Ant. Mureti. apud P. Manutium, Aldi Fil. Venet. *in*-8.

1560 —— cura Theod. Pulmanni, Antverp. *in*-24.

1560 —— cura Petri Antesignani. Lugd. *in*-4.

1560 —— cum P. Antesignani Comment. Lugd. *in*-8.

1561 —— ab Ant. Goveano. Paris. *in*-4.

1561 —— Basileæ. *in*-8.

1561 —— P. Terentii Afri Comœdiæ sex, secundum Joannis Rivii correctiones, & emendatissima exemplaria excusæ. Quibus accesserunt etiam doctissimæ annotationes, ex Prisciano, Joanne Despauterio Ninivita, Laurentio Valla, Thoma Linacero: præterea & ex Erasmi Chiliadibus, summa cura & excerptæ & editæ. Tiguri. *in*-12.

1574 —— cura P. Antesignani. Paris. *in*-12.
1574 —— ex emend. & notis Mureti. Francof. *in*-8.
1575 —— apud Aldum. Venet. *in*-8.
1575 —— ex Erasmi & Melanchthonis recognitione. Francof. *in*-8.
1576 —— apud Plantinum. Antverp. *in*-12.
1577 —— cum Hispanica versione Petri Simonis Avril. *in*-8.
1580 —— cum Comment. Hetrusca lingua scriptis, cura Joh. Fabrini. Venet. *in*-4.
1580 —— apud Gryphium. *in-fol*.
1580 —— a M. Ant. Mureto emendat. apud Plantinum. Antverp. *in*-8.
1580 —— Venetiis. *in-fol.*
1582 —— cum Hispanica versione Petri Simonis Avril. Compluti. *in*-8.
1583 —— cura & notis Petri Antesignani. Paris. *in*-12.
1584 —— cum notis brevibus Christoph. Coleri. Francof. *in*-12.
1585 —— cum notis brevibus Chr. Coleri. Francof. *in*-12.
1586 —— apud Gryphium. Venet. *in*-8.
1587 —— cum Emendat. Gabr. Faerni, apud Commelinum. Heidelb. *in*-8.
1587 —— cura Petri Victorii. Florent. *in*-8.
1592 —— cum argumentis & notis M. Ant. Mureti. Francof. *in*-8.

1592 —— cum notis, indicibus & medulla, sive Phraseologia Terentiana Martini Hayneccii. Lips.

1592 —— cura Melanchthonis. Francof. *in*-8.

1593 —— a M. Ant. Mureto emendatus, cum Indice vocum antiquarum. Lugd. Bat. *in*-8.

1593 —— cum notis Christoph. Coleri. Genevæ, *in*-12.

1594 —— cum Commentariis Italicis Joh. Fabrini. Venet. *in*-4.

1597 —— Franeq. *in*-8.

1597 —— Index cura August. Gambarellii. Bergomi. *in*-8.

1599 —— cum Hispanica versione Petri Simonis Avril. Barcinone. *in*-8.

1602 —— cum Donati & Eugraphii Commentariis ad Mss. Codices recensitis, additis Faerni Observationibus. cura Frid. Lindenbruchii. Paris. *in*-4.

1603 —— Venetiis.

1604 —— Latine & Gallice. *in*-12.

1606 —— cura Martini Hayneccii. Lips. *in*-8.

1607 —— apud Commelin. Heidelb. *in*-8.

1610 —— cura Joh. Weitzii. Lips. *in*-8.

1614 —— cura & notis Petri Antesignani. Paris. *in*-12.

1614 —— cum notis, indicibus & medulla, sive

Phraseologia Terentiana Martini Hayneccii. Lips. *in*-8.

1614 —— cura Steph. Riccii. 3. vol. Lips. *in*-8.

1616 —— cura Martini Hayneccii. Lips. *in*-8.

1616 —— cum Donato. Basil. *in*-8.

1618 —— cura Dan. Heinsii. Amstelæd. *in*-12.

1619 —— ex editione Joh. Philippi Parei. Neap. Nemetum. *in*-4.

1619 —— Heinsii. Amst. *in*-12.

1623 —— ex editione Frid. Lindenbruchii. Francof. *in*-4.

1624 —— cum Commentariis Martini Hayneccii. Lips. *in*-8.

1624 —— cum Germanica versione editus a Davide Hoeschelio & Matthia Schenkio. Augustæ Vindel. *in*-8.

1629 —— Latine & Anglice. Londini. *in*-4.

1634 —— curante Martino Hayneccio. Lips. *in*-8.

1635 —— typis Elzevirianis. Lugd. Bat. *in*-12.

1641 —— cum commentario Steph. Riccii. Lips. *in*-8.

1642 —— typis Regiis. Paris. *in-fol.*

1644 —— cum notis Variorum. Lugd. Bat. *in*-8.

1647 —— cum notis Joh. Nardi Florentini. Florent. *in*-4.

1648 —— Latine & Belgice, cura & notis Henr. Zwaardecronii. Roterod. in-8.

1651 —— cum locupletissimo Indice philologico

verborum phrasiumque, & collectaneis Jac. Kockerti. Lubecæ. *in*-8.

1651 —— cum notis Th. Farnabii in 4. priores, & Merici Casauboni in 2. posteriores Comœdias. Lond. & Amstelæd. *in*-12.

1651 —— cum notis variorum. Lugd. Bat. *in*-8.

1657 —— cum notis variorum, curante Corn. Schrevelio. Lugd. Bat. *in*-8.

1657 —— cum annotationibus & Chrestomathia Terentiana, sive selecto Indice locutionum. Cui editioni additæ a Joh. Henr. Boeclero Francisci Guyeti in Terentium notæ. Argent. *in*-8.

1658 —— cum Comment. Donati & aliorum. Venet. *in-fol.*

1660 —— cum notis Thomæ Farnabii in 4. priores, & Mer. Casauboni in 2. posteriores Comœdias. Amstelæd. *in*-12.

1660 —— cura & cum notis Michaëlis de Marolles. Paris. *in*-8.

1661 —— cum notis Heinsii. Amstelæd. *in*-12.

1662 —— cum notis variorum, curante Schrevelio. Lugd. Bat. *in*-8.

1662 —— cum notis Farnabii. Amst. *in*-12.

1663 —— cura Henr. Zwaardecronii. Roterod. *in*-8.

1667 —— cum Indice philologico & collectaneis Jac. Kockerti. Lubecæ. *in*-8.

1669 —— cum notis Farnabii & Casauboni. Amstelæd. *in*-12.

1670

1670 —— cum notis Joh. Minellii. Roterod. *in*-12.
1671 —— cum notis Tanaq. Fabri. Salmurii, *in*-12.
1672 —— Andria, Adelphi, & Phormio, cum versione Gallica & notis Gallicis. Paris. *in*-12.
1673 —— Bremæ, *in*-12.
1674 —— Andria, cum notis Lymberg. Rintl. *in*-8.
1675 —— cum notis Nic. Cami, in usum Delphini. Paris. *in*-4.
1678 —— cura doctorum Virorum emendat. apud Gaesbeek. Lugd. Bat. *in*-12.
1680 —— cum notis Minellii. Roterod. *in*-12.
1681 —— cum notis Thom. Farnabii. Amst. *in*-12.
1685 —— curante Christophoro Colero. Francof. *in*-12.
1686 —— cum notis Variorum. Lugd. Bat. & Amstelæd. *in*-8.
1686 —— cum versione Gallica a Martignac. Paris. *in*-8.
1686 —— Comœdiæ expurgatæ a Josepho Juvencio, S. J. cum interpretatione, notis ac tractatu de Comœdia & metris Terentianis. Rotomag. *in*-12.
1688 —— cura Dacerii. Paris. *in*-12.
1688 —— cum versione Gallica & notis Annæ Daceriæ, 3. vol. Paris. *in*-12. & iterat. Amstelod. 1703.

1688 —— cum interpretatione ac notis. Rotomag. *in*-12.

1688 —— cum notis Nic. Cami, in usum Delphini, recusus Londini. *in*-8.

1690 —— cum notis Minellii. Roterod. *in*-12.

1691 —— cum notis Minellii. Hamburgi. *in*-12.

1697 —— ex recensione Heinsii. Amstelæd. *in*-24.

1700 —— cum notis Nic. Cami, in usum Delphini, recusus Londini. *in*-8.

1701 —— ex recensione Boecleri, cum Indice vocabulorum & phrasium absolutissimo, Martini Hugenii. Amstel. *in*-12.

1701 —— Cantabrigiæ. *in*-4.

1702 —— cura Christiani Junkeri. Lips. *in*-12.

1709 —— in usum Delphini. Lond. *in*-8.

1710 —— cum Martini Hugenii Indice, & imitatione Plautina. Amstelæd. *in*-8.

1711 —— ex recensione Heinsii. Amstelæd. *in*-12.

1713 —— in Corpore Poëtarum, post Genevenses & Lugdunenses auctiore, per Mich. Maittaire. Lond. *in-fol.*

1715 —— cura Mich. Maittaire. Lond. *in*-12.

1716 —— Comœdiæ expurgatæ. Interpretatione ac notis illustravit Josephus Juvencius, S. J. Paris. *in*-12.

1717 —— Comœdiæ, captui puerorum accommodatæ per Emanuelem Sincerum. Augustæ Vindel. *in*-8.

1717 —— cum versione Gallica Annæ Daceriæ, additis iconibus ex antiq. MS. Biblioth. Regiæ. *in* 8. 3. vol. Roterod.

1718 —— cum locis parallelis & Indice formularum, cura Dav. Hoogstratani. Amstelæd. *in*-12.

1723 —— Cantabrigiæ. *in*-12.

1724 —— cum versione Gallica & notis Annæ Daceriæ. 3. vol. Amstelæd. *in*-12.

1724 —— Comœdiæ ad exemplar Faërnianum a Petro Victorio editum, anno 1565. summa fide recensitæ; additis Faërni emendationibus. Cura Francisci Hare. Lond. *in*-4.

1726 —— P. Terentii Afri Comœdiæ sex, ad fidem duodecim amplius Msstorum Codicum, & pluscularum optimæ notæ Editionum recensitæ, & Commentario perpetuo illustratæ. Accedunt Interpretes vetustiores, Ælius Donatus, Eugraphius, Calphurnius, &c. additis observationibus, quibus loca obscuriora & depravata vel tentantur, vel restituuntur. Porro Frid. Lindenbruchii observationes in P. Terentii fabulas, & Æl. Donati Commentarium, emendatiùs quàm in superioribus Editionibus exhibentur. Demum Indices

quinque locupletissimi. Curante Arn. Henr. Westerhovio. Hagæ-Comitum. 2. vol. *in*-4.

1727 —— P. Terentii Afri Comœdiæ. Recensuit, notasque suas & Gabrielis Faerni addidit Richardus Bentleius. Editio altera denuo recensita, & Indice amplissimo Rerum & Verborum, tam in Textum quàm Notas, aucta. Amstelæd. *in*-4.

1736 —— Pub. Terentii Comœdiæ nunc primum Italicis versibus redditæ cum Personarum figuris æri accuratè incisis ex MS. Codice Bibliothecæ Vaticanæ. Urbini. *in-fol.*

1747 —— Cum versione Gallicâ & notis Annæ Daceriæ, quibus additæ sunt variæ Lectiones ex Bentleio, Donato, Faerno, & aliis Interpretibus depromptæ. Amstelæd. & Lips. *in*-12. 3. vol.

1751 —— P. Terentii Afri Comœdiæ. Londini. *in*-8. 2. vol. & *in*-12. 2. vol

1753 —— Pub. Terentii Afri Comœdiæ sex, ad optimorum Exemplarium fidem recensitæ. Accesserunt variæ Lectiones e libris Mss. & Eruditorum Commentariis depromptæ. Accurabat Steph. And. Philippe. Lutetiæ Parisiorum. *in*-12. 2. vol.

TERENTIUS cum pluribus Mss. diligenter collatus, & uberioribus Commentariis illustratus a Christophoro Wase., numquam prodiit; ut post Henr. Newtonum testatur Joh. Alb. Fabricius.

CENSORIS REGII APPROBATIO.

EX Mandato illustrissimi Galliarum Cancellarii legi *Publii Terentii Afri Comœdias sex, ad optimorum Exemplarium fidem novissimè recensitas.* Datum Lutetiæ Parisiorum Nonis Januariis M. DCC. LIII.

GUIROY.

PRIVILEGE DU ROI.

LOUIS, PAR LA GRACE DE DIEU, ROI DE FRANCE ET DE NAVARRE : A nos amez & féaux Conseillers les Gens tenants nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conseil, Prevôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenants Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra : SALUT. Notre bien amé le Sieur *** Nous a fait exposer qu'il desireroit faire imprimer & donner au Public, un Ouvrage qui a pour titre : *Pub. Terentii Afri Comœdiæ sex :* s'il nous plaisoit lui accorder nos Lettres de Privilege pour ce nécessaires : A CES CAUSES, voulant favorablement traiter l'Exposant, Nous lui avons permis & permettons par ces Présentes, de faire imprimer

ledit Ouvrage, en un ou plusieurs volumes, & autant de fois que bon lui semblera, & de le faire vendre & débiter par tout notre Royaume, pendant le tems de *six* années consécutives, à compter du jour de la date des Présentes; faisons défenses à touts Imprimeurs-Libraires, & autres personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression étrangere dans aucun lieu de notre obéissance; comme aussi d'imprimer ou faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter ni contrefaire ledit Ouvrage, ni d'en faire aucun extrait sous quelque prétexte que ce soit, d'augmentation, correction, changement, ou autres sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de lui, à peine de confiscation des exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenants, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Exposant ou à celui qui aura droit de lui, & de touts dépens, dommages & intérêts: à la charge que ces Présentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris, dans trois mois de la date d'icelles; que l'impression dudit Livre sera faite dans notre Royaume, & non ailleurs, en bon papier & beaux caracteres, conformément à la feuille imprimée & attachée pour modele sous le contre-scel des Présentes; que l'Impétrant se conformera en

tout aux Réglements de la Librairie, & notamment à celui du 10. Avril 1725. Qu'avant de l'Exposer en vente le Manuscrit qui aura servi de copie à l'impression dudit Ouvrage, sera remis dans le même état où l'Approbation y aura été donnée, ès mains de notre très-cher & féal Chevalier Chancelier de France le sieur DE LAMOIGNON, & qu'il en sera ensuite remis deux exemplaires dans notre Bibliotheque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, un dans celle de notredit très-cher & féal Chevalier Chancelier de France le sieur DE LAMOIGNON, & un dans celle de notre très-cher & féal Chevalier Garde des Sceaux de France le sieur de MACHAULT, Commandeur de nos Ordres, le tout à peine de nullité des Présentes, du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir ledit Exposant, & ses ayants causes, pleinement & paisiblement sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement; voulons que la copie des Présentes, qui sera imprimée tout au long au commencement ou à la fin dudit Ouvrage, soit tenue pour dûement signifiée, & qu'aux copies collationnées par l'un de nos amez & féaux Conseillers-Secretaires, foi soit ajoutée comme à l'Original. Commandons au premier notre Huissier ou Sergent, sur ce requis, de faire, pour l'exécution d'icelles, touts actes requis & nécessaires, sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, charte Normande, & Lettres à ce contrai-

res. CAR tel est notre plaisir : DONNE' à Versailles le premier jour du mois de Mars l'an de grace mil sept cent cinquante-deux, & de notre Regne le trente-septiéme. Par le Roi en son Conseil. SAINSON.

Je reconnois avoir cédé & transporté au sieur Jean-Noël le Loup, Libraire, mon droit au présent Privilége, suivant les conventions faites entre nous. A Paris le 7. Mars 1752. ***.

Je soussigné Jean-Noël le Loup, reconnois avoir cédé & transporté au sieur Jacques-François Merigot, fils, Libraire, la moitié de mon droit au présent Privilége, pour en jouir suivant les conventions faites entre nous. A Paris ce 8. Mars 1752. LE LOUP.

Registré ensemble les deux Cessions ci-dessus sur le Registre XII. de la Chambre Royale des Libraires & Imprimeurs de Paris. N°. 749. fol. 597. conformément aux anciens Reglements, confirmés par celui du 28. Fevrier 1723. A Paris ce 24. Mars 1752.

COIGNARD, *Syndic.*

Typis C. F. SIMON, Reginæ, necnon Archiepiscopatûs Parisiensis Typographi.

